

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગો.પો.સા.ઈ. મંચરે
૪૬૦૪

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગાંધી કોપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૪૬૦૪

વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ કૌષધનો શિક્ષક

વિગય ૩

શ્રીમદ્વેદાન્ત મહા:

મેડીશીન ટીચર

વાને

ઔપધનો શિક્ષક.

પ્રકરણ. ૧

એક વખતે ગુરુ અને શિષ્ય બન્ને બેઠા બેઠા તત્ત્વ-
જ્ઞાનની વાતો કરતા હતા તેમાં વાત કરતાં શિષ્યે ગુરુને
પૂછ્યું. ગુરુજી એ બધુંતો જાણુકે ઠીક છે અને તે તત્ત્વ-
જ્ઞાન તો આપે મને સંપૂર્ણ શીખવ્યું. હવે તેમાં જાણવાનું
કંઈ પણ રહ્યું નથી, પરંતુ તેમાં તો માત્ર પોતાના આત્મા-
નું જ કલ્યાણ છે પરંતુ કલ્યાણ નથી. પારમાત્મ કલ્યાણ કરવું
એતો મનુષ્ય માત્રનો ધર્મ છે. મનુષ્યા દેહમાં જે દેહધારી
પુરુષો કે સ્ત્રીઓ પારમાત્મ કલ્યાણ કરતાં નથી તે તદ્દન
મથુવત છે. જુઓ મહારાજ પૂર્વે બ્રહ્માએ ત્યાર વેદ રચ્યા
પણ તેમણે તેની સાથે આયુર્વેદ રચ્યો તેનું શું કારણ ? મને
તો એમ લાગ્યું કે તે પણ પરમાર્થ કરવાને માટેજ. કા-
રણ કે જ્યારે સૃષ્ટિકર્મ ચાલશે ત્યારે વ્યવહારમાં લોકો
દુઃખીતો થશેજ. જ્યારે દુઃખી થશે ત્યારે તેમને ઇલાજ
લેવાની જરૂર છે માટે તેમણે આયુર્વેદ બનાવી દીધો. હવે
જ્યારે તેમણે આયુર્વેદ બનાવ્યો ત્યારે તેમની પાસેથી પ-
રમાર્થ કરવા માટે કંઈ સીખ્યા. પછી કૃમવાર દક્ષ પ્રજા-

પતી. તેમની પાસેથી અશ્વની કુમાર અત્રી રૂપી તથા ક-
મવાર ચરક સુશ્રુત વર્ગી તેમની પાસેથી બાવમીશ્ર અને
બાવમીશ્રે પોતાની પછી પોતાના ૪૦૦ શીષ્યોને આ આ-
યુર્વેદનું અવલોકન કરાયું અને ત્યારપછી સ્પષ્ટી ક્રમમાં આ-
યુર્વેદ આલેખો થયો તો ગુરુશ્રી આ ઉપરથી એમ થયું કે
જ્યારે અગાજી દેવો રૂપીઓ અને મોટા માદાત્માઓ તે-
મને પણ પરમાર્થીક કાર્યની તો જરૂર છે તો પછી આ-
પણને તો હોય એ વાસ્તવીક છે. વળી ગુરુશ્રી ? બીજું હાલ
કુળીયુગના જમાનામાં અને વળી અંગ્રેજ શરકાર જેવા
નીતીવાન અને વળી સંપૂર્ણ રીતે પ્રજાની લાગણીઓનું અવલોકન
કરનાર મહાન પ્રતાપી રાજ્યમાં ઠેકાણે ઠેકાણે ગરીબોને માટે
ધરમાદા દવાખાનાં બિંદાડવામાં આવેલાં છે અને હજારો ગરી-
બોને ધરમાદા દવાનો ઉપયોગ છુટથી કરવાનો મળેલો છે. એ
કેટલું પરમાર્થીક કાર્ય છે. મહારાજ આવા રાજ્યો દુનિયામાં
ઓછાજ થયા હશે કહોકે ક્યાં વિલાયત અને ક્યાં હિ-
ન્દુસ્તાન જેવા એક દુર દેશમાં રાજ્ય કરતાં બીજી કામના
અને પર ધર્મના માણસો ઉપર પોતાનો દયાનો કેટલો પૂર્ણ
આવિર્ભાવ છે. એ તેના નેત્રીરાજ્યની બલીહારી છે કે એક
મરીજને અને તવંગર, વાધ અને બકરી બનેને સરખો ન્યાય
પણ મળે છે. માટે મહારાજ મને પણ પરમાર્થીક કાર્ય
કરવાની અભિલાષા છે અને તે વગર માણસની મુક્તિ
થતી નથી માટે આયુર્વેદનું અવલોકન કરવાની માહારી
સંપૂર્ણ છતાંસા છે તો હું આપને જે જે સલાહો પૂછું
તેના પ્રશ્નો આપ મને આપવા સમર્થ છો. માટે કૃપા
કરી બતાવો.

શિષ્ય—મહારાજ હાલના જમાનામાં આલેખી દરેક
બાધાઓનું આપે તો અવલોકન કરેલું છે ત્યારે વૈદક સંમિ

હો તે પણ જુદી જુદી દરેક ભાષામાં હશે કે કેમ ?

ગુરુ—હા બાપ, વૈદકશાસ્ત્ર પણ જુદી જુદી ભાષાઓમાં છે. અંગ્રેજી, ગુજરાતી, હિન્દી, ફારસી, મરાઠી, માગધી, બંગાલી વગેરે બીજી બીજી ભાષાઓમાં છે, પણ તારે તો તે દરેક ભાષાનું અવગોઠન કરવાની જરૂર નથી. માત્ર તારેતો ગુજરાતીમાં જ જાણવાની જરૂર છે.

શિષ્ય—તારે મહારાજ આપ ગુજરાતીમાં શીખવાનું બતાવેલો પણ આયુર્વેદનો બધો સંસ્કૃત ભાષામાં છે.

ગુરુ—બાપ આયુર્વેદ સંસ્કૃતમાં છે પણ હાલ ધણી વખતથી કેટલાક વિદ્વાનોએ તે ગ્રંથોને ટીકા સાથે ગુજરાતીમાં લખેલો છે એટલે તે શીખવાની તને મહેનત નથી એવા ગ્રંથો આયુર્વેદના રચેલા છે.

શિષ્ય—મહારાજ. એ ટીકાવાલા આપે જે ગ્રંથો કલા તે ગ્રંથો કયા હશે.

ગુરુ—બાપ, પહેલાં તો વૈદ્યવસ્તુભ, વૈદ્યજીવન, યોગશત ગુટીકા અધીકાર વગેરે પણ આ ગ્રંથો નાની વયના છે અને તેનાથી મોટા છે તે સંલિખ. સારંગધર સંહિતા, માધવનિદાન, ભાવપ્રકાશ, વાગભટ, હારીત સંહિતા, રસેન્દ્રચિન્તામણી, આર્ય ઔષધ, આર્ય બિષેક, યોગ ચિન્તામણી. વગેરે બીજા ઘણા છે તેમાં મુખ્યતો ચરક સુશ્રુત છે. વળી એક ચીકીત્સારનો પણ છે. ચીકીત્સાબ્ધી છે. બીજા ઘણા છે. વળી માધવ નિદાનમાં લખેલું છે. ચીકીત્સામાં ચરક શ્રેષ્ઠ નિદાનમાં માધવ શ્રેષ્ઠ અને ઔષધોપચારમાં શુશ્રુત શ્રેષ્ઠ છે.

શિષ્ય—મહારાજ આપે આ ગ્રંથો બતાવ્યા તેનો સંસ્કૃત છે પણ અંગ્રેજીમાં કેાઇ હશે ?

ગુરુ—હા, અંગ્રેજીમાં પણ છે. મેટેરીઆ મેડીકા, પ્રેક્ટીસ ઓફ મેડીસીન, સર્જરી શરમા, કોષીઆ શરમા, કોષીઆ ફામ્યુલી, તથા સ્કવાર કમ્પેનીઅન દુ ધ બ્રીટીસ શરમા કોષીઆ વગેરે તેમાં પણ ધણા છે.

શિષ્ય—મહારાજ તમે જે ઉપર ગ્રંથો બતાવ્યા તેમાં દેશી અને અંગ્રેજી રીતીમાં ફેર હશે વાર ?

ગુરુ—હા બાપ ફેર એટલોજ છે કે, અંગ્રેજી દવાઓ ધણે ભાગે અર્કના રૂપમાં આવેછે અને દેશીની ધણે ભાગે વડા વડીઓ ચૂર્ણો વગેરે હોય છે. પણ બાપ એટલું તો છે કે દેશી દવાઓને અસર કરતાં જેટલી મુદત લાગે છે તેટલી મુદત વિલાયતી દવાઓને જોઇતી નથી. કારણકે અર્કથી વનસ્પતીઓનાં સર્વ કાઠી લીધેલાં હોય છે તેથી તે સર્વ જલદી અસર કરે છે.

શિષ્ય—ત્યારે આ બે રીતીથીજ દવાઓ લોકો કરતા હશે ?

ગુરુ—ના બાપ એતો જાણે કે છે પણ હાલમાં વળી એક અંગ્રેજ વિદ્વાન ડાક્ટર હાનીમાન યોડા વખત ઉપર થયાં તેમણે વળી એવી એક પદ્ધતીનો શોધ કર્યો છે તે તો બાપ એક ખરેખર વિચારવા જેવું છે જો કે આપણી દેશી દવા સ્વાદમાં કડવી તીખી તુરી હોય છે અને વળી તેનું ખાવાનું પ્રમાણ પણ એટલું હોય છે કે આખા ફાકાના ફાકા ખાવા પડે છે. વળી અંગ્રેજીમાં પણ કડવી તીખી તુરી ખાદી હોય છે અને દવા પીવાની તે પણ એક ઔસનો આશરો હોય છે. પણ આ દવાતો એવી છે કે તે તને આગળ સમજાવો.

શિષ્ય— મહારાજ તે કેવી પદ્ધતીની દવાઓ હશે
સ્વાદમાં કેવી હશે વગેરે મને જણાવો મહારાજ.

ગુરુ—ભાષ તે દવાઓનો શોધ ડાક્ટર હાનીમાને
કરેલો છે તે પદ્ધતીનું નામ હોમીઓપાથીક છે. એ હો-
મીઓપાથીક દવાઓ સ્વાદમાં ગળીજ હોય છે અને ખા-
વાનું માપ માત્ર ૧ થી ૨ ગ્રેનજ હોય છે.

શિષ્ય—ત્યારે મહારાજ આપણી એલોપેથીક પ-
દ્ધતીમાં અને હોમીઓપાથીક પદ્ધતીમાં ફેરફારી શું હશે.

ગુરુ—ફેરફારી તો એ કે એલોપેથીક જે આપણી
પદ્ધતીની દવાઓ છે તેને હોજરીમાં જઇને પાચન કોષ
કરવી પડે છે. હોમીઓપાથીક જીભ ઉપર મુકી કે રસ ચૂ-
સણી સિરાઓ જે જીભમાં રહેલી છે તે વાટે તુરતજ બ્રે-
Brain એટલે મગજ ઉપર અસર કરે છે અને જલદી લો-
હીમાં મળી જાય છે જેથી એલોપેથીક દવા એક દીનમમા
શરીરમાં અસર કરેતો હોમીઓપાથીક પાંચ મીનીટમાં અસર
કરે છે. અને પચનેન્દ્રીયમાં જવું પડતું નથી.

શિષ્ય—મહારાજ ત્યારે એ પદ્ધતી શું આપણા
સંસ્કૃતમાં નહી હોય ?

ગુરુ—ભાષ છે. એક શ્લોકમાં લખેલું છે. મહા-
ત્યયે મધપાનં અતિસારે વિરેચનમ્ ॥ જે દવા અતીસાર
કરતી હોય તેજ દવાથી અતીસાર મટે ત્યારે હવે તું સ-
મજ્યો કે હોમીઓપાથીક પદ્ધતી એવી છે કે જે દવાથી
જે રોગ થાય અને તે દવાથીજ તે રોગ મટે એટલે આ-
પણમાં પણ તે છે પણ ભાષ આપણે દીનપર દીન આજસુ
થયા અને ગોરા લોકો બધાં છે હમેશાં નવાં શોધો કર્યા
કરે છે તેથીજ તે સુખી છે.

શિષ્ય—ત્યારે મહારાજ આ તો એમ થયું કે અ-
પણી દાત જે રીતીથી દવાઓ અપાય છે અને અંગ્રેજીની
પણ જે રીતીથી દવા અપાય છે તે એકબીજાથી દવા.
અને આ બીજી રીતી હોમીઓપાથીકની કેમ ?

ગુરુ—હા. બાઈ.

શિષ્ય—ત્યારે આ જે રીતી સીવાય વળી બીજી
કોઈ રીતની દવાઓ હશે ?

ગુરુ—હાથમાં વળી ત્રીજી એક જાતની દવાઓ
નીકલી છે ?

શિષ્ય—ત્યારે એ દવાઓ બનાવનાર કોણ
હું ? મહારાજ.

ગુરુ—બાઈ એ દવાઓની રીત તો હોમીઓપાથી-
કની છે અને તેનો બનાવનાર ડાક્ટર શુરુર છે. તે દવાઓ-
ન બાયોકેમીસ્ટ્રીની દવાઓ કહે છે. કારણકે વડોદરામાં
શ્રેયઃ સાધક અધિકારી વર્ગ તરફથી જે. જે. કણીઆ
B. A. એમણે પોતે ધણા ગ્રંથોનું અવલોકન કરીને એક
પુસ્તક રચ્યું છે તેનું નામ બાયોકેમીસ્ટ્રી છે.

શિષ્ય—ત્યારે એ બાયો કેમીસ્ટ્રી (Bio Chemistry)
ની શુકમાં કેવી દવાઓ છે મહારાજ.

ગુરુ—બાઈ બાયો કેમીસ્ટ્રીની (Bio Chemistry)
શુકમાં ફક્ત બાર દવાઓ છે અને તે હમણે બાધી ઉપર
આપવામાં આવે છે. અસર કરવામાં તાત્કાલીક છે જેવી
રીતે હોમીઓપાથીક દવાઓ એક દવા ધણા રોગપર ચાલે
તેમ આનું પણ તેવી રીતેજ છે.

શિષ્ય—મહારાજ ત્યારે આ ઉપરાંત વળી બીજી
કોઈ રીત હશે ?

ગુરુ—હા એક કોમીએપાશીક (કાચના પ્રયોગોની) છે તેથી દરદો મટે છે.

શિષ્ય—બીજી રીત વળી દુશે ?

ગુરુ—ના બાદ માહારા સમજ્યામાં તો માત્ર આજ છે તે શીવાય બીજી નથી.

શિષ્ય—ત્યારે આ બધી દવાઓ કદાપી આપણે લાવવી હોય તો ક્યાં મળે ?

ગુરુ—મુંગાઇ, પુના, કલકત્તા અને ઉપર કહેલી જે બાયોકેમીસ્ટ્રીની બાર દવાઓ તે તો વડોદરામાંજ મળે છે અને બીજી પણ વડોદરા, અમદાવાદ મળે છે ?

શિષ્ય—ગુરુજી ત્યારે આ બધી દવાઓનો જે અભ્યાસ હું કરું તો ઘણાં વરસો થઇ જાય અને મને વિદ્યાભ્યાસ કરતાં આપની પાસે રહ્યાને પણ દશબાર વરસ થયા હવે આ શાસ્ત્રોનું અવલોકન કરતાં પણ દીર્ઘ સમય બાતીત થઇ જાય જેથી મહાસજ મહારાથી સંસારનો લાભ બીલકુલ મેળવી શકાશે નહીં કારણ કે આત્યાર સુધીતો હું અભ્યાસ અવસ્થામાં છું ત્યારે મને ગૃહસ્થાશ્રમનો લાભ ક્યારે મળી શકે ?

ગુરુ—હા બાદ તેતો ખરી વાત છે.

શિષ્ય—ત્યારે મહારાજ મને જે જે ટુંકામાં દવાઓ હોય અને વધારે રગડામાં ન ઉતરવું પડે અને મારી શારીરિક સ્થિતિનું કામ હું પોતે કરી શકું અને વળી ગૃહસ્થાશ્રમમાં પણ મારાં બાળકોને પણ હું સારી રીતે ઉછેરી શકું અને વળી પરમાર્થિક કાર્યમાં પણ હું બીજાને દવા આપી શકું અગર તેને બતાવું એવી રીતનો ટુંક હેવાલ મને સમજવો.

ગુરુ—ભાઈ વ્યાધીઓનું બળાબળપણું નિશ્ચય ચી-
કોત્સા વગેરે રોગ થવાનાં પૂર્વનાં કારણો ૪૦ અંશવલોકન
કર્ષો સીવાય બીજી શકાતું નથી.

શિષ્ય—મહારાજ મહારે કંઈ ડીરપેન્સરી કે હોસ્પી-
ટાલ કાઢવી નથી કે તેટલું જ્ઞાન મેળવવું પડે પણ હું
મારી પોતાની મેળે સાધારણ માફકામ કરી શકું એટલે
બસ છે. જુઓને મહારાજ આજકાલ સમય બારીક થઈ
પડ્યો છે. કેટલાક લોકોને ચુંક આવે કે તુરત વૈદ્ય કે ડાક-
ટરની સલાહ લેવી પડે છે. આપજ કહો કે તેનું શું કારણ ?

ગુરુ—હા ભાઈ તેતો ખરૂંજ છે કે મહાન વ્યાધીમાં
વિદ્વાન ડાકટરોની તો જરૂરથી સલાહ લેવી જોઈએ પણ
સાધારણ કામમાટે એવો પ્રયાસ કરવો પડે એટલાં પોતાની
અજ્ઞાનતા એટલે આપણને તેની ખજર નહીં તેથીજ.

શિષ્ય—ત્યારે તેથીજ હું મહારાજ આપને વીદીત
કરૂં છું કે મને સાધારણ જ્ઞાન મળે અને મહારે એવા જુજ
કામ માટે વૈદ્યની સલાહ ન લેવી પડે કદાપી મહાન વ્યાધી-
માંતો ડાકટરની સલાહ લેવાની જરૂર છે પણ ચુંક જેવા
વ્યાધીમાં પણ એક સાધારણ માણસ બીજી શકે તેમાં
પણ શું જરૂર ?

ગુરુ—ત્યારે ચાલ હવે હું તને સાધારણ સા-
ધારણ લખાવતો બીજો તેમ તેમ તું લખવા માંડ પછી તે
દરેક રીતનું હું તને અવલોકન પણ સાથે સાથેજ કરાવું છું.

શિષ્ય—મહુ સાર મહારાજ હું આ મારી નોટબુક
લાંબો હવે આપ સર કરો.

ગુરુ—ચાલો પ્રથમ આપણા ઇષ્ટના સ્મરણનો
સ્તોક લખો.

શિષ્ય—હા હું.

(૯)

ગુરુ—શાલ લખ્ય.

મંગલાચરણ.

શ્લોક

મૂર્કં કરોતીવાચાલં પંક્તુલંઘયતે ગીરમ્ ॥
યત્કૃપાતમહંવન્દે પરમાનન્દ માધવમ્ ॥૧॥

જેના સ્મરણ વડે મૂર્ખો પ્રાણી વાચાલ થાયછે. અને પાંગત્રો હોય તે પ્રાણી પાહાડને પણ ઓળંગી જાયછે. માટે હે સત્યવીદ્યાનંદ સ્વરૂપ માધવ તે તારી કૃપાવડેજ છે તો તે કલ્યાણ કર્તા વેદ મૂર્તિને મારા પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર છે.

શ્લોક.

શિવત્ત્વગ્નિરંદ્રં સર્વકલ્યાણમૂર્તિ
ફરસીકમલસ્તં શોભિતંમોદકેનમ્ ॥
કર્ણસુમમાલં વ્યાલલંબારંચઃ
મમહૃદયનિવાસં શ્રીગણે નંમામી ॥ ૧ ॥

સર્વેનું કલ્યાણ કરનાર મંગળમય મૂર્તિ હાથમાં ફરસી કમલ અને શોભાયમાન એવા મોદક ધારણ કરેલા છે કરેલાના કુલની વનમાલ કંઠથી નાભી સુધી દેદીપ્યમાન યજ્ઞ રહેલી છે. સરીરમાં ઉદર ગોળ ચક્રાકાર લંબ શોભી રહ્યું છે એવા જે કલ્યાણના કર્તા શીવનામ મહાદેવજીના પુત્ર મહુ-પતી મહારાજ જાંતરમાં વાસ કરી રહેલા છે. તે ગણેશજીને મારા પુનઃ પુનઃ નમસ્કાર છે.

હે પરમાત્મજ મહારાજ વાચકજીનું પુરોષોના સરીરમાં

આપ અંતરાત્મા વીરાજમાન થએલા છો ને આ અંશમાંથી
અવલોકન કરનાર પુરુષોના પ્રાણાધાર સર્વેની કર્મોનુસાર
સદ્ મનોટતીઓમાં સહાય આપો તેમજ આ અંશના લેખક
મહારા શિષ્યનું હે પરમાત્મન સદા નિર્વોદનપણે કલ્યાણ કરો
આટલું ગુરુના લખાવા બાદ શિષ્યે પ્રશ્ન પૂછ્યો કે ગુરુજી આ-
પણે દરેક કામ કરતા પહેલાં બિંધ્યમાં શું ફળ આવશે તે
જાણી શકતા નથી તેમજ કેટલાંક શુભ કાર્ય કરવા ઇત્યાં
પણ તેમાં નિષ્ફળ નીવડીએ છીએ તે શું અત્ર પહેલુ મને
તે દરસાવવાની કૃપા કરો.

ગુરુ--ભાઈ આ પ્રશ્ન તેં ઠીક કહ્યું કે પૂછ્યો હતો ને
વાત તને કહેવાની જુલોજ ગયો આ વાત સ્વરોદય શાસ્ત્રમાં
છે અને જેવી રીતે તેમને પૂછ્યું તેવી રીતેજ એક વખત
પારવતીએ મહાદેવજીને પ્રશ્ન પૂછ્યો હતો. ત્યારે મહાદેવજીએ
પારવતીજીને જે સ્વરોદય શાસ્ત્રનું અવલોકન કરાવ્યું તેજ
હું તને અહીં ખુલાસો કરી આપું છું. તે પ્રમાણે તું લ-
ખીદે ચાલ.

પ્રકરણ ૨ જી.

શિષ્ય--સ્વરોદય શાસ્ત્ર સંક્ષીપ્ત.

ગુરુ--ભાઈ કાંઈપણ કાર્ય કરતા પહેલાં આ સ્વરો-
દય-શાસ્ત્રને અનુસરીને કામ કરે તો તેમાં કાંઈપણ વીધ
નડવા જેવું થશે નહીં. સ્ત્રીઓ એક વખત શીવ અને પા-
ર્વતી બંને બેઠાં હતાં ત્યારે પાર્વતીએ પૂછ્યું મહાદેવજી આપ
કેાનું આશ્રય ધરો છો તે અને કૃપા કરીને કહો.

૪૬૦૪

(૧૧)

મહાદેવ ઉવાચ—ત્યારે મહાદેવજી બોલ્યા હે પાર્વતી-
જી પરબ્રહ્મ પુરુષોત્તમનું ધ્યાન ધરૂં.

પાર્વતી—હે મહાદેવજી ધ્યાન ધરવાથી શું થાય અ-
ને શું કાંમ નીપજે.

મહાદેવજી—હે પાર્વતીજી ધ્યાન ધરવાથી અજરા-
મર થવાય. આત્મા પરમાત્મા દેખીએ.

પાર્વતી—હે મહારાજ એ સંશય મને કહ્યે કે સ્વ-
રોહ્યશાસ્ત્ર છે અગમ બાસે છે તો તે મને બતાવો.

મહાદેવજી—સ્વરોહ્ય શાસ્ત્ર સાંખ્ય શાસ્ત્ર છે, બ-
ને તેને જાણવાથી હે પાર્વતીજી જેને કંઈ પણ ગમન હોય
પંડીતમને કોપહોય તોપણ આ શાસ્ત્ર જાણવાથી પુરૂષ દે-
વતા સરખો થાય છે. શરીર અમર થાય છે કાળચક્ર
આવતું નથી, વૈકુંઠમાં રહે છે. નીરંજન નીરાકારને દેખેછે.

પાર્વતી—હે દેવાધાદેવ મને કૃપા કરીને જે ઉત્તમ
જ્ઞાન હોય તે બતાવો.

મહાદેવજી—મુણે દેવી પાર્વતી દેહીમધે શુર જ્ઞાન
બહુ છે. ઉત્તમ છે એક અક્ષર સમાન બીજો અક્ષર નહીં.

પાર્વતી—મહારાજ એને અક્ષર કયો હશે ?

મહાદેવજી—ૐ ઝોમકાર આ અક્ષર સર્વ જ્ઞાનનું
પરમાણુ છે હે દેવી સર્વ સાધનમાં સાધન આ શાસ્ત્ર છે.
સર્વે મનુષ્યો આત્મા સ્વરૂપ છે તે જાણવાથી આગમચેતી
હોય ભવીષ્ય સૂત્રે લાભ હાનીની ગમ પડે પૌતાનો કાળ
પોતે જાણે માટે હે પાર્વતીજી જૂત વર્તમાન ભવિષ્યની બ-
બર પડે તેથી હવે હું કહું છું તે સાંભળ.

પાર્વતી—ત્યારે બહુ સાર મહારાજ મને તે આપ
વીદીત કરો.

મહાદેવજી—હવે આ સરીરમાં નાડી બેદ છે તે કહું છું તે સાંભળ. નાબી સ્થાને કુંડલી નાડી છે. સાગ્રત્રય આંદા છે સર્પાકાર છે દસ નાડી જોયી ચાલે છે દસ નાડી નીચી ચાલે છે બમે બમલે ચાલે છે એ પ્રમાણે સરીરમાં ૭૨૦૦૦ નાડી ચાલે છે તે મધે ૨૪ નાડી મોટી છે તેમાં ૧૦ મોટી છે તેમાં ૫ મોટી છે પાંચ મધે ત્રણ નાડી મોટી છે હવે તેનાં નામ કહું છું તે સાંભળ. ૧ ઇંદ્ર ૨ પીંગળા ૩ સુપુમણ્યા. ઇંદ્ર ચંદ્રની નાડી છે તે નસકોરાની પ્રતી બાજુ ચાલે છે પીંગળા સૂર્યની નાડી છે તે નસકોરાની જમણા બાજુએ ચાલે છે સુપુમણ્યા મધ્યમા વહે છે, તે સર્વે કાર્ય વિનાશ કરે છે.

હે પાર્વતી ચંદ્ર નાડીમાં સ્થીર કામ કીજે સૂર્યમાં હીન કામ કરવું સુપુમણ્યામાં કંઈ કામ કરવું નહીં. એક પરમાત્માનું ભજન કરવું.

ચંદ્રમાને સ્ત્રી જાણવી સૂર્યને પુરુષ જાણવો.

ચંદ્ર ગોરો છે સૂર્ય સ્વામ વર્ણ છે.

જામ પરમામ જાતાં ચંદ્ર સારો દુર પંથે સૂર્ય સારો સુપુમણ્યામાં કંઈ કરવું નહીં.

સુખ કાર્યમાં ચંદ્ર સારો. ચર કામમાં સૂર્ય બલો સુપુમણ્યામાં કંઈ કામ કરવું નહીં.

ચંદ્રનાડી ચાલતી હોય ત્યારે ગામ જતાં પગલાં ચાર ભરીને જવું. સૂર્ય નાડીમાં પગલાં પાંચ ભરીને જવું સુપુમણ્યામાં માંમ જવુંજ નહીં કદાચીત તાજકોતખ જવું હોય તો જમીનપર પથારીમાં સ્ત્રી જવું જમણું જાંઘ દાખીને સૂતાથી ચંદ્રનાડી ચાલે છે અને ચંદ્ર તરફનું પ્રણુ જાંઘ દખાવીને સૂતાથી જમણે સૂર્ય નાડી ચાલે છે. હહ યોગથી બને છે.

ચંદ્ર નાડીનાં લક્ષણો—ચંદ્ર નાડીમાં યાત્રા પુરવઠાંન
બીવાહ ધરેણાં ધણવયાં ધરમાં પ્રવેશ કરવો કુચા વાવ ખેત-
વયાં દેવાલય કરવતું ધર મેહેલ કરાવવા ખેતી કરવી ક-યા
પરણાવવી ખીજ વાવયાં વેપાર કરવો.

ગુરુદર્શન—દેવપૂજા નામુ વર્તા જ્ઞાનગોષ્ઠી રથા-
નકે ઇલાહી કરવું.

સૂર્યની નાડીનાં લક્ષણો—સૂર્ય માં શાસ્ત્ર અભ્યાસ કરવો.
 ઋગ્વેદ રમાડવું, યજુ કરવું હાથાધાડા લેવા અને તે ઉપર
 ચંદ્રનું જ્યાં ભોજન કરવું સ્ત્રી સંભોગ કરવો જૂન પ્રેત પિ-
 શાળા આધવાં સમ્રાટમાં વેપાર કરવો ન કરવી. ગ્રધેડાં ગિટ
 બેસ ચરતવા ચર કામ કરવા અટલાયનાં સૂર્યમાં કરવાં
 મધ્યમા ગં સુષુપ્તિના તેમાં કંઈ કામ કરવું નહીં એક
 પદગતમાનું બજાવ કરવું.

શુકલ કા ચદ્રગી છે ૧-૨:-... નો છે તે દીવસે
સવાળમાં સૂર્યોદય થતો તખતે ચદ્રસ્વર આવે તો બધો.
ચદ્રસ્વર ન આવેતો પક્ષ અશુભ જાય

૪-૫-૬-સૂર્યની છો તે દીવસે સૂર્ય સ્વર આવે તો
બસો સૂર્ય સ્વર ન આવે તો પણ અશુ-
ભ ૦.૫.

૭-૮-૯-૪'૬ની છે.

૧૦-૧૧-૧૨ સૂર્યની છે.

૧૩-૧૪-૧૫ ચંદ્રની ઉં.

કૃષ્ણ પક્ષ સૂર્યની છે. ૧-૨-૩ સૂર્યની છે સૂર્યસ્વાર
અને તેનો બહેન નહીનો પક્ષ અશુભ ગણ્ય.

(૧૪)

૪-૫-૬ ચંદ્રની છે ચંદ્રસ્વર આવે તો ભલો નહીં
તો પક્ષ અશુભ જાય.

૭-૮-૯ સૂર્યની છે.

૧૦-૧૧-૧૨ ચંદ્રની છે.

૧૩-૧૪-૧૫ સૂર્યની છે.

સૂર્યના વાર-શની-રવા અને મંગળ. એ વાર સૂર્યના
છે સૂર્યસ્વર આવે તો કામ સીદ્ધ થાય.

ચંદ્રના વાર-નોમ, બુધ, શુકર, અને ગુરુવાર
એ વાર ચંદ્રના છે ચંદ્રસ્વર આવે તો કાર્ય સીદ્ધ થાય.

દીશાઓ-પૂર્વ અને ઉત્તર ચંદ્રની છે.

દક્ષીણ, પશ્ચિમ, સૂર્યની છે.

ચંદ્રસ્વર હોય-કોઈ પ્રશ્ન, પૂછે જાણા એક હોય.
જાણા બે બેગી ને. તો કાર્ય સીદ્ધ થાય.

સૂર્યસ્વર હોય-કોઈ પ્રશ્ન પૂછે જાણા એક હોય બે
બેગી હોય તો કાર્ય સીદ્ધ થાય.

સૂર્યસ્વર હોય-કોઈ ચંદ્રની દશાનો પ્રશ્ન પૂછે તો કાર્ય
નહીં થાય.

શુક્રમહામા પૂછે તો કાર્ય વિનાશ થાય.

ચંદ્રમા ઉગતો હોય ત્યાર પહેલાં બેસીએ. ચંદ્રમાનું
સંગન હોય તો ખીજનો રાત્રી દેખવે.

સૂર્યસ્વર હોય તો ખીજનો ચંદ્રમા ન દેખીએ. શુક્ર-
મહાસ્વર ચાલતો હોય તો ખીજનો ચંદ્રમા જોવો નહીં,
દેખીએ તો પક્ષ અશુભ જાય.

વદી-૧ ને દીવસે ચંદ્રસ્વર આવે ને શુક્રમહા સ-
ંગન આવે તો પક્ષ અશુભ જાય.

(૧૫)

માસ વિચાર.

વરખ-૨ મકર-૧૦ } આ સંક્રાંતી ચંદ્રની છે ચંદ્ર.
કર્ક-૪ વૃશ્ચિક-૮ } સ્વર આવે તો માસ શુભ
કન્યા-૬ મીન-૧૨. } જાય.

મેષ ૧ તુલા ૭ } આ છ સંક્રાંતી સૂર્યની છે
ધન ૯ મીથુન ૩. } સૂર્યસ્વર આવે તો જલો. માસ
શોભ ૫ કુંભ ૧૧. } શુભ જાય.

કર્ક સંક્રાંતીને દિવસે ચંદ્રસ્વર ન આવે તો છ મા-
સમાં આવરદા આવી રહેા જાયવું.

મકર સંક્રાંતીને દિવસે સૂર્યસ્વર ન આવે તો છ મા-
સમાં આવરદા આવી રહેા એમ જાયવું.

હે પાર્વતી ચૈત્ર સુદી ૧ ને દિવસે ચંદ્રસ્વર ન આવે
તો વરસમાં ચીંતા ઉદ્ભવ કરે.

ચૈત્ર સુદી ૨	પરદેશ ગમન કરે.
...	હાણ્ય કરે.
...	મરણ કરે.
...	રોગ થાય.
...	રાજ વિનાશ થાય.
...	લગ્ન થાય.
...	મરણ કરાવે પુત્ર

તથા ધરમાં મૃત્યુ કરાવે એ સ્વરની મરજદા બડી ૫
ને પદ ૩ ની છે.

એ મુજબ, દીવસ બાર તક ચાલે ચંદ્ર માસ બાર
સુધી હોય આનંદ.

તત્ત્વ વીચાર.

પૃથ્વી જલ તેજ વાયુ આકાશ.

પૃથ્વી તત્વ મધ્યે વહે છે જલ તત્વ હેઠ્ઠે વહે છે, તેજ તત્વ ઉંચે વહે છે, વાયુ તત્વ પટ્ટીસી રીતે વહે છે, આકાશ તત્વ સધળે વહે છે.

તત્વોના રંગો—નાકના સ્વરંગી કેટલે દુર વહે છે તેની સમજ.

પૃથ્વી. પીળો, ૧૨ આંગળાં છેડે.

જળ, ઘોળો. ૧૬. „

તેજ, લાલ, ૪ „

વાયુ, લીલો ૮ „

આકાશ—પચરંગી કે નાકને મુળે વહે છે. વાદળી,

પૃથ્વી અને જળતત્વમાં કાર્ય શીઘ્ર થાય વાયુતત્વ નિષ્ક્રિય જાય, આકાશ તત્વમાં કાર્ય નિષ્ક્રિય જાય. મરણ કરાવે. તેની મરણદા ધટી ૧ પલ ૫ ની છે.

પૃથ્વીતત્વ. ચક્રોરછે ચૈકાકારે છે; } પૃથ્વીતત્વ નાભીએ વાસ.
જલતત્વ, ધનુસાકાર છે. } જલતત્વ, પગે વાસ.
} તેજતત્વ હૃદયે વાસ.

આકાશતત્વ, ગોળાકાર છે. } વાયુતત્વ ખભે વાસ.
} આકાશતત્વ માથે વાસ.

તત્વોના વાર.

પૃથ્વીતત્વ, બુધવાર,	} મેષ સંક્રાંતી પૃથ્વી અને જળતત્વમાં બેસે તો વરસ શુકળ હોય. રાજા પ્રજા સુખી થાય.
જલ ... સોમવાર.	
તેજ ... શુક્રવાર.	} મેષ સંક્રાંતી, વાયુતત્વમાં બેસે તો વરસ અરધુ થાય, પવન ધણો થાય હિતપાત થાય.
વાયુ ... ગુરુવાર, મંગળવાર.	
આકાશ ... સનીવાર. રવીવાર.	} મેષ સંક્રાંતી, તેજ કે આકાશ તત્વમાં બેસે તો વરસ બ્રહ્મ થાય, અને દુરબીસ થાય.

(૧૭)

ગર્ભનો પ્રથમ પાંચ પૃથ્વી તત્વમાં પૂરે તો કન્યા હોય
જલતત્વ ... પુત્ર હોય.
વાયુતત્વ ... કન્યા હોય.
તેજતત્વ ... ગર્ભનિષાત થાય.
આકાશતત્વ ... ગર્ભ મુવેલો છે. લૂનો, પાં-
 મળો પુત્ર, જમર પુત્રી હોય. હેવાન, ગાંડો હોય, પશુ
 સરખો હોય.

પૃથ્વી તત્વમાં પૂરે તો પરદેશી દુર છે.
 જલ પરદેશી આવે છે
 તેજ પરદેશી ધન રળીને આવે છે.
 વાયુ પરદેશી દુર છે.
 આકાશ પરદેશી મુવે છે. હે દેવી
 પાર્વતી આ વત્તવ વિચાર સમજે તો કાળ ન ઉપજે. લકાઈ
 ન થાય શસ્ત્ર ન લાગે કોટું ન વાગે દાથી ઘોડા ન મરે.
 વીધન થાય નહીં. ચેારી થાય નહીં ધાતુ વધે. પવન વશ
 રાખે, ચેતન કરે તે કાળથી જાયે. પવન, વશ રાખે જેને
 બ્રહ્મજ્ઞાન થાય, ચંદ્ર નાડી ચાલતી હોય તે વેળાએ પાણી
 પીણ અને સૂર્યસ્વર ચાલનો હોય ત્યારે ભોજન કરવું. હે
 દેવી આ શાસ્ત્ર એક છે કે જે આ શાસ્ત્રનો અભ્યાસ
 કરે છે તે પુરુષ દેવ સમાન છે. પુત્રોમાં માન પામે
 છે. ચંદ્ર, સૂર્ય, તારા, મણુ, રહે ત્યાં સુધી દીર્ઘાયુષી થઈ
 આંતે પરમ પદને પ્રાપ્ત થાય છે હે દેવી. આ શાસ્ત્રનું મં
 તને દુઃખમાં વીવેચન કરી જતાવ્યું છે. આટલુંજ કહીને ગુ-
 રુએ શિખને કહ્યું કે ભાઈ આ શાસ્ત્ર પૂર્વે રથી મુનીઓ
 પણ સારી રીતે જાણતા હતા તેથી તે દીર્ઘાયુષી હતા.
 છતાં ભયથી પણ નિર્મુક્ત હતા. અને જેમને કંઈ પણ

વાતનું વિધન નહતું નહીં માટે આ શાસ્ત્ર તારે પણ બરાબર જાણવાની જરૂર હોવાથી મેં તને કહ્યાં સંભળાવ્યું છે જે તે પ્રમાણે તું પોતાનું વર્તન ચલાવીશ તો તું પણ જૂત, વર્તમાન ને બિવિધનું અવલોકન કરીશ અને અને પરમપદની પ્રાપ્તિ મેળવીશ.

ગુરુ-ચાલ હવે તને આગળ લખાવું.

શિષ્ય--મહારાજ, આપ મને અગાઉના શાસ્ત્રે માં બ-
ણાવી મયા હતા કે મનુષ્યો પોતાનાં સારાં નહારાં કર્મ ક-
રીને સુખી દુઃખી થાય છે. બ્યારે સારાં નહારાં કર્મોએ
કરીને સુખ દુઃખ ભોગવવાં પડે છે ત્યારે તો વ્યાધીઓ
થાય છે તે પણ પૂર્વનાં કર્મોએ કરીનેજતો. તેને મટાડવા
માટે ઔષધો કરવાં નિર્ણય છે.

ગુરુ-ભાઈ એ પણ એક તને જે શંકા લિખ્ય પછ
તે પણ ચોક્કસ છે મનુષ્યો પોતાનાં પૂર્વ જન્મનાં નહારાં
કર્મોએ કરીને દુઃખી અને સારાં કર્મોએ કરીને સુખી થાય
છે તે વાતતો જાણે કે ખરીજ છે પણ તેમાં એક બેદ છે
તે કહું તે સાંભળ. પૂર્વનાં નહારાં કર્મોએ કર્યાં દુઃખી
થાય છે પણ આગળના મહાન રૂપીઓનો બળવેલો એક
અંથ છે જેનું નામ--“કર્મ વિપાક સ્ટુટ્ટર” છે તેમાં
તેમણે લખેલું છે કે જે વ્યાધી જેને થાય છે તે પૂર્વે શું
શું નહારાં કર્મો કર્યાં હોય તેને તે તે કર્મોને અનુસરીને તે
તે વ્યાધી થાય છે અને તે અંથમાં બતાવ્યા પ્રમાણે દાન,
પુણ્ય કરવાથી તે વ્યાધી શાન્ત થાય છે તે કહું તે સાંભળ.



પ્રકરણ ૩ જી.

કર્મવિપાક સ્ફુટકર (સંક્ષિપ્ત.)

શિષ્ય—મહારાજ શું પાપ કરવાથી કયો રોગ થાય છે ?

ગુરુ—અક્ષહત્યા કરી હોય તો પાંકુ થાય છે, ગૌહત્યા કરી તો કુપ્ત રોગો થાય છે કુષ્ઠ રોગ કોને કહે છે (આઠ પ્રકારના નદારા અને નહીં મરી શકે તેવા વ્યાધીને કુષ્ઠ રોગ કહે છે) (જેવા કે ક્ષય, ભગંદર, કંઠમાળ, જ્વરોદ્વેગ વગેરે) કોઈ રાગને મારવાથી રાજ્યક્ષમા (ક્ષય) થાય છે. ગાંઠ પાપો કરવાથી અતીસાર થાય છે. પોતાના ગુકની જીંતુ ગમન કરવાથી મદાન રોગ ઉત્પન્ન થાય છે. ગંડાં છોકરાંનું ગમન કરવાથી મૂત્રાશયના અરમરી (પથરી) ના રોગો થાય છે. પોતાના કુટુમ્બની (કુળની) છોકરીનું ગમન કરવાથી ભગંદર રોગ છે. કાંતે માર્ગમાં વિધન કરવાથી પગના રોગવાળો થાય છે. ખીજને દુઃખ દેવાથી જવરવાળો થાય છે. ખીજને અન્ન જમતાં વિધન કરવાથી અંતરજીવાળો રોગ છે. અતી દારૂનું પાપો કરવાથી શુદ્ધના રોગોવાળો થાય છે. ધૂર્તવિદ્યા કરવાથી જ્વરમાર (વાધ) ના રોગવાળો થાય છે. ગર્જનિપાત કરવાથી યકૃત અને પ્લીહાના રોગવાળો થાય છે. ઘણાં ઝાડોનું છેદન કરનારને બહુ ત્રાસ થાય છે. પારકાનું દ્રવ્ય હરણ કરનારને ગૃહાણી થાય છે. ધીની ચોરી કરનારને નેત્ર રોગ થાય છે. તેલની ચોરી કરનારને પાંકુ રોગ થાય છે. અસત્ય બોલવાથી જીન્દાના રોગો થાય છે તેને માટે ગાયનું દાન કરવું. ૫.

(૨૦)

દેવીનું દાન કરવું. હોમ, દાન દેવતાઓનું પૂજન, આહારોને દક્ષીણા આપવી, સોના રૂપાનાં દાન કરવાં તથા આહારોને મિષ્ટાન્ન જમાડવાં.

પ્રમેદમા સોનાનું દાન કરવું.

શ્યામ, શ્યામ, કાસ, ભાગંદર, વગેરેમાં ઘેડાનું દાન કરવું.

તાવમાં રૂદ્રની પૂજા કરવી અને રૂદ્રના મૂર્ત્યુંજયના મંત્રના જપ કરવા.

સર્દીવાળાએ અજનુ દાન કરવું.

ભ્રમવાળાએ પુસ્તકો, સત્યાશ્રોનું દાન કરવું.

મંદામીવાળાએ યજ્ઞ કરવા.

ગુફમ (ગોળા) વાળાએ કન્યાદાન કરવું

અસ્મરી (પથરી) નો મહાન વ્યાધી મટાડવાને માટે વસુદાન કરવું.

શ્વેત રોગવાળાએ બહુ ભોજનનું દાન કરવું. અર્ચાત આહાર જમાડવા.

વિસર્પવાળાએ દરરોજ પીપળે પાણી રેડવું.

કુષ્ટ રોગ વાળાએ રૂપાનું દાન કરવું.

કંઠ રોગ વાળાએ આલુપણોનાં દાન કરવાં.

નેત્ર રોગીએ ઘીનું દાન.

બહુ મુત્ર વાળાએ ગૌદાન.

જીવ્હાના રોગ વાળાએ રસનું દાન કરવું. ફરી ૪૦

કાળા દાંત વાળાએ ગૌદાન કરવું. ૪૦ બીજાં પલ્લુ બધાં દાન કરવાનાં છે પણ બાધ આપણે કંઈ બહુ રમડો કરવાની જરૂર નથી. આટલું દાન કરેતોજ બસ છે.

આ પ્રમાણે શિષ્ય લખતાં લખતાં એક બાબુ હાથમાં ચોપડી ધારણ કરેલી છે, બાબુ ઉપર લખવાની ફવાદ છે હાથમાં કલમ પકડેલી છે, અને પોતાની આંખ સ્તબ્ધ થઈ જતાં એક ચમત્કારીક તેને સ્વપ્ન આવ્યું. જાણે હું મોટા નગરનો રાજા છું છત્રપલંગ ઉપર વીરાજમાન છું રાણીઓ વગેરે માહારી સાથે બેઠેલી છે દાસીઓ વાસુ ટોળી રહેલી છે અને વળી ત્યાંને ત્યાંજ આંખ બિઘડી ગઈ કે પોતે જે સ્થિતિમાં હતો તે સ્થિતિના આવેશમાં જોઈ તુરતજ ગુરૂને પ્રશ્ન કર્યો મહારાજ આ શો ચમત્કાર થયો કે લખતાં લખતાં આવું અચાનક સ્વપ્ન થયું ત્યારે આતે આ ખરું કે પેલું ખરું.

ગુરૂ—માર્મ, વળી તને જો એટલે દરજ્જે જ્ઞાન મળ્યું હતે તો કાંઈ જાતની ઉપાધી શું હતી. જેનું તે ખોટું તેવું આ ખોટું, જેવી રીતે સ્વપ્ન આંખ બિઘડીને જતું રહ્યું તેવી રીતે આ સંસારમાં પણ તેમજ છે. તે ચંદ્ર-કાન્ત ભાગ ૧ લો વાંચ્યો છે તે વાંચવાથી તારી શંકા દૂર થશે. પણ એવાં સ્વપ્નમાં કેવાં ફળ બરિષ્યમાં આપે છે તેનો એક સ્વપ્ન વિચાર કરું તે તું સાંભળ.

સ્વપ્ન વિચાર—નકારાં સ્વપ્ન

સ્વપ્નમાં નાગો માણસ, બોડીઓ બાવો લાલ કાળો પેશાક ધારણ કરેલો, નાક કાન કાપેલો માણસ, પાંગળો, ખુષો, કાળો, દુર, ધાતકી, તરવાર, ફાંસો, બાલો, બરછી વગેરે હથીયાર ધારણ કરેલો ચોર લોકોને બાંધનાર. ભેંસ મધેડાં, જીંટ ઉપર વાહન કરેલો. કામી, ખર, પર્વત, ગ્રહ, ૫૦ ની ટોચ ઉપરથી પડેલો પાણીમાં ડુબેલો અમિમાં

જેલો, કુત્રાનો કરડેલો, મચ્છનો ખાંધેલો, આંખે અંધ બનેલો, પાતાળમાં પડેલો ગળેલો રાધેલો અનાજ ખાંધેલો. હાથ પીવો છો સ્વપ્નમાં આવે તો નિરાગી થાય છે અને હરદી મરણને ઘરણી થાય છે.

સારાં સ્વપ્ન વિષે.

ઇદ્રાદીક દેવો, રાજા, મીત્ર, ગાય, બ્રાહ્મણને હયાત બુદ્ધિ. બ્રહ્મણ દેવો. પાણીમાં તરેલો, શત્રુને અને તેના લ-સ્કરને જીતેલો સફેદ રંગોનાં ધરો બુદ્ધિ. બળદ, પર્વત, હાથી, ઘોડાના વાહન કરેલો પોતે હોય અગર કુખજા સ્ત્રી તો સંગ. નરકાદીમાં પડેલો અગર ખરડાયેલો પોતે રક્ત કરતો અને સામાને રડતાં દેખતો હોય. પોતે મરી ગયેલો કાત્યું માંસ ખાધેલો. જળો. મધમાખીઓ, ભમરા, સર્પો છો તો કરડેલો પોતે બુદ્ધિ તો રોગીને મટે અને નિરાગી ધન દોલત મેળવે છે. નહારાં સ્વપ્નમાં થયાં હોય તો દાન પુણ્ય કરવું યાત્રા દેવદર્શન કરવાથી શાન્તી થાય છે. એ પ્રમાણે સિધ્ધિને સમજાવી ગુરુજી મૌન ધારણ કરી રહ્યા.

શુકન વિષાર—સારા નહારા શુકન.

શિષ્ય—મહારાજ, આપણા ઘરમાં ડાહ બીમાર થયું હોય તો વૈદ્યને કે ડાકરને તેડવા જઈએ તે વખતે કેમ શુકન થાય ત્યારે ઠીક.

ગુરુ—ભાઈ, વૈદ્યને તેડવા જનારને સારા શુકન થાય તો રોગીને નહારા છે. અને નહારા શુકન થાય તો રોગીને સારૂ થશે એમ જાણવું.

શિષ્ય—ત્યારે મહારાજ વૈદ્ય કેવા શુકન જોઈને જવું જોઈએ.

ગુરુ—વૈધને સારા શુકન તે રોગીને સારા ને નહારા શુકન તે રોગીને નહારા. પણ બાઇ પેલું મેં અમળી તને જે “ સ્વરોદય ” શાસ્ત્ર બતાવ્યું તે પણ આ વખતે જ જોવાની જરૂર છે જો તેનો પણ ઉપયોગ સાવધતાથી ન કરે તો વૈધ અપયશનો બેગી થાય છે.

શિષ્ય—મહારાજ, ત્યારે દેશી દવાઓની તો ચલ્યા, ચનોલી ધં જેવડી ગાળી બાંધવાની હોય એટલે તેના વજનનું કોણેક જાણવાની કંઈ રીતી જરૂર નથી પણ આ અંગ્રેજી દવાઓમાં વળી ઊંચ ને રફ પદ્ધતિ એ કેવાં માપ દરો વાર. મને તો તેની સમજણ પણ પડતી નથી.

ગુરુ—બાઇ તે કોણેક આ પ્રમાણે છે.

અંગ્રેજી દવાનાં માપ.

સુકી દવાનું માપ.

૧ ગ્રેન (Grain)	૧ ધર્મિયાર
૨ ગ્રેન	૧ મર્લીગાર
૬ ગ્રેન	૧ બાન
૧ ઓંસ (Ounce)	૨૧૧ રૂપિયાબાર
૧૬ ઓંસ	૧ પાઉન્ડ કે રતલ.

પ્રવાહી દવાનું માપ.

૬૦ ટીવાં (Minium)	૧ ડ્રામ (Dram)
૮ ડ્રામ (Dram)	૧ ઓંસ (Ounce)
૧૬ ઓંસ (Ounce)	૧ શેર પાઉન્ડ (Pound) રતલ
૨૦ ઓંસ	૧ પીન્ટ (Pint)

શિષ્ય—આ તોલનાં માપ શુરૂએ માપી શકાતાં હશે વાર ?

શુદ્ધ—માઇ. સુકી દવાઓ નાના કાંટાવતી માપી શકાય છે અને પ્રવાહી દવાઓ કાચની પ્યાલીઓથી માપી શકાય છે.

શિષ્ય—મહારાજ કાચની પ્યાલીઓનું અંગ્રેજી શું નામ હશે.

શુદ્ધ—તેનું નામ મીનીમ મેઝર ગ્લાસ હોય છે. અને એ મીનીમ મેઝર ગ્લાસમાં જે ૫-૧૦-૨૦-૩૦-૬૦ આંકડા લખેલા હોય છે તે તેનાં ટીપાંનું (Minimum) નું માપ બતાવે છે. ૩૦ ટીપાં એ અડધો ડ્રામ (Draehm) અને ૬૦ ટીપાં એ ૧ ડ્રામ થાય છે.

ગીઝું ઔંચ મેઝર ગ્લાસ આવે છે તેમાં ૧-૨-૪ ૮ આંકડા માંડેલા હોય છે તે આંકડા ડ્રામનું માપ બતાવે છે. ૧ એટલે ૧ ડ્રામ (Draehm) અને ૮ એટલે ૮ ડ્રામ (Draehm) અથવા ૧ ઔંચ (Ounce) એટલે ૨૫ રૂપીઆબાર થયું તેજ પ્રમાણે અડધા રાલનો અને ૧ રતલનો પણ મેઝર ગ્લાસ મળે છે.

શિષ્ય—એ સિવાય, પણ રહેા મહારાજ મેં એક જગ્યાએ એક છોકરો તાવથી ધણો બીમાર હતો તેને માટે એક ડાક્ટર સાહેબને બોલાવ્યા હતા તેમની પાસે એક કાચની પાતળી નળી હતી, તે તેમણે પેલા છોકરાની બમણમાં ધાલી તે શું માટે મૂકી હશે ?

શુદ્ધ—માઇ એનો નળી ન હોય પણ સીસી તાવની ઉષ્ણતા જોવાને માટે આવે છે.

શિષ્ય—તેનું નામ શું ?

શુદ્ધ—થર્મોમેટર (Thermometer)

તાવની ગરમી તપાસવાનું થર્મોમેટર (Thermometer) આવે છે તેમાં ૯૫-૧૦૦-૧૦૫-૧૧૦ સુધી આંકડા માં ડેઝા હોય છે તે તેની ડીગ્રી બતાવે છે સીસીની નીચે ધોળા પારો ભરેલો હોય છે, જ્યારે આ સીસી, બગલમાં આવે છે ત્યારે શરીરમાં જે પ્રમાણે ગરમી હોય તે પ્રમાણે પારો સર સર ઉંચો ચઢવા માડે છે.

સાધારણ માણસના શરીરમાં ગરમી ૯૮. ૪ સે. પ્રે. તેથી વધારે હોય તો તેને તાવ છે, એમ જાણવું. કદાપી તાવની ગરમી, વધારેમાં વધારે ૧૦૫ ડીગ્રી સુધી જઈ શકે તે વખતે દરદી લોચતો બમાનક, ખીમાર અને માથું તજનાર ચીન્હો બતાવે છે અને તે ઉપરાંતની એટલે ૧૦૬-૧૦૮ની ગરમી વાળો મરણને શરૂ થાય છે. આપણે લખી ગયા કે સાધારણ માણસના શરીરમાં ૯૮.૪ ડીગ્રી, ગરમી રહેવી જોઈએ પણ આપણા ગરમ દેશમાં તો તેને પણ ઝીણો હાડબર માનવમાં આવે છે એટલે કે ૯૫ ડીગ્રી ગરમી રહેવી જોઈએ. વળી બીજા જાતનો પણ થર્મોમેટર આવે છે અને તે શીટોજન બતાવે છે એ થર્મોમેટરથી પાણીની ગરમી પણ માપી શકાય છે એમાં જે કે અક્ષર છે તે ફેરનહાઇટસ્કેલ (Farenheit Scale) બતાવે છે અને સેન્ટીગ્રેડ સ્કેલ (Centigrade scale) બતાવે છે પાંચ ડીગ્રી સેન્ટીગ્રેડ, નવ ડીગ્રી ફેરનહાઇટની બરાબર છે. થ તથા આ અક્ષરો લખેલા હોય છે તે થ'ડીનું માપ બતાવે છે તથા રો ને ગ શરીરની ગરમી તન્દુરસ્ત માણસના શરીરમાં હોવી જોઈએ તેનું માપ બતાવે છે. અને વચ્ચેની કાયની નળીમાં પણ પારો ભરેલો હોય છે એ લાકડા ઉપર ચોટાડેલી નળીને ગરમ પાણીમાં મુકીએ તો તે ફટલી ડીગ્રી પાણી ગરમ છે તે

સહેલથી બતાવી દે છે.

શિષ્ય—આ રીતી પણ મારા સમજવામાં આવી ગઈ પણ વળી મહારાજ તે ડૉક્ટર સાહેબ પાસે એક બીજી રામરની નળી હતી તે તેમણે પોતાના બન્ને હાનમાં ધાલી અને પેલા છોકરાની છાતી ઉપર મુકીને તપાસતા હતા તે શું ?

ગુરુ—ભાઈ એ નળીનું નામ સ્ટેથોસ્કોપ હોય છે અને તે નળીને (સ્ટેથોસ્કોપ)ને હાનમાં ધાલી છાતીના ઉપર મુકાય છે જેવી રીતે ધડીઆળમાં લીવરો (Livers) ચકરો ફરે છે તેવી રીતે આપણા શરીરમાં પણ લીવરો ચાલે છે જેવી રીતે ધડીઆળનું ડુંભ ચકર ચાલતું બંધ પડે ને ધડીઆળ પણ તે સાથેજ બંધ પડે તેવી રીતે આપણા શરીરનું પણ સમજવું શરીરમાં પણ જે ચકરો ચાલતાં બંધ પડે તો તુરત આઠમી મરણ પામે છે. છાતીના લીવરનો અવાજ એક મીનીટમાં ૧૬ થી ૧૮ વખત સુધી થાય છે તેથી વધારે ચાલે તો પણ નહાશ છે અને ધીમું ચાલે તોપણ નહાશ છે.

શિષ્ય—મહારાજ, આતો જાણે અંગ્રેજી રીતી કહેવાય પણ આપણા આયુર્વેદમાં શરીરની પરીક્ષા કેવી રીતે કરવાની હશે ?

ગુરુ—ભાઈ આપણા આયુર્વેદમાં ત્રણ રીતે રોગની પરીક્ષા થાય છે.

૧-નાડી પરીક્ષા, ૨ નીહન ૩ ચીકીત્સા કરવી.

૧. નાડીની પરીક્ષા બતાવું છું તે સાંભળ.



(૨૭)

શ્રી ગણેશાયનમઃ

પ્રકરણ ૪ થું.



નાડી જ્ઞાન લીરુયતે.

પ્રથમ હરદીનો હાથ લેવો તે હાથને ઉપર કે ખીજ કેાઈ જગ્યાએ બાંધવા દેવો નહીં પુરૂષ હોય તો જમણો હાથ ને સ્ત્રી હોય તો ડાબો હાથ તપાસવો. હાથની આંગળીઓ સીધી કરવી. અને તેના અંગુઠાના મુળ ઉપર વૈદે પોતાની તર્જની મધ્યમા અને અનામીકા એ ત્રણ આંગળીઓ મુકવી. પહેલી આંગળીમાં વાયુ આલે છે ખીજ આંગળીમાં પીત આલે છે અને ત્રીજીમાં કફ આલે છે નાડી જ્ઞાન તરંગીણીના પુસ્તકમાં પહેલીમાં પીત ખીજમાં વાત ને ત્રીજીમાં કફ બાકી ૪૫ આંગળીમાં નાડી કાપેલો સગી-પાત બતાવે છે.

વાયુની નાડી સર્પ અને જળાની પેઠે વાંકીચુકી આલે છે.

પીતની નાડી—કામગ્ર અને દેહકાની પેઠે કુદી કુદીને આલે છે.

કફની નાડી—હંસની ને કપ્પતરની પેઠે હળવે હળવે બરેલી સરખી રીતે આલે છે.

દ્વીદોષ-ત્રીદોષની નાડી લાવા અને તીતર પક્ષીની પેઠે સરખી આલે છે પણ બે રાગની નાડી એકા એક ઝરઝર ઉતાવળા આલે છે.

અસાધ્ય નાહી—જે નાહી પોતાનું સ્વસ્થાન ઊડી રહી રહીને આજળ પાછળ ચાલે એવી નાહી પ્રાણુને હાની કરે છે.

તાવની નાહી—ગરમ છતાં મૌઠા વેગથી ચાલે છે.

તન્દુરસ્ત માણસની નાહી—જઠરાગ્ની પ્રદીપ્ત હોય અને નાહી હલકી રૂના જેવી નરમ સુંવાળી અને પાણીના રે-લાની રીતે ચાલે છે.

બાળકોની નાહી ૪૦ વાર ફરકે છે.

જુવાનની ૩૨ વાર ફરકે છે.

આધેકની ૩૦ વાર ફરકે છે અને

વૃદ્ધની ૨૪ વાર ફરકે છે.

૧ દરદીને શું થાય છે તે તેના કહેવા ઉપરથી અને માધવનીદાનના પુસ્તકમાં જતાવ્યા પ્રમાણે નીચ્છન કરી લેવું જેથી બાધ તે વૃત્તાંત અગ્ર હું તને દર્શાવતો નથી.

૩ ચીકીત્સા—તેમાં ચરીરના અવયવોની પરીક્ષા તેના બેઠ.

મળ પરીક્ષા—મૂત્ર પરીક્ષા, નેત્ર પરીક્ષા જીભની પરીક્ષા હાંત પરીક્ષા ચામડીના રંગની પરીક્ષા ન-ખની પરીક્ષા મોંઢાના ચેહેરાની પરીક્ષા વગેરે બીજી ઘણી પરીક્ષાઓ કરવાની છે.

ગુફ—પણ બાધ જો હું તને આ બધી પરીક્ષાનો વીગતવાર હેવાલ જતાવું તો લેખક લખતાં પણ કંઠાળી નામ અને તેનો લખતો લખતાં અંત પણ આવે તેમ નથી માટે સાર સારજ હું તને લખાવુંહું તેટલોજ તું ચુ-હણ કરજો. તો આ પુસ્તક પેતાના અને પારકાના સ-ધના કાર્યમાં ઉપયોગી થઇ પડશે.

શિષ્ય—પેલી ઉપરની ચીકીત્સામાંતો અધુર નહીં.

ગુરુ—હા બાપ તું સાધારણ જણુનો નથી કે હાથ, પગ નખ ચામડી નેત્રો વગેરેમાં પીળાશ હોયતો કમળો ગણાય અને ફીકાશ હોય ને ડેઝર જેવું હોય તો પીક ગણાય ત્રીદોષવાળાની જીભ ફાટી જાય છે બકે છે લવારી કરે છે નાસે છે હાથના નખ ઠાળા પડેતો દરદી મરણ પામે છે આંખનો રંગ લાલધુમ થાય તો શરીરમાં ગરમીનો આવેશ હોવો જોઈએ સફેદ રંગનો પેશાબ સારો શરીરની ગરમીથી અગર તાવથી પીળો ઉતરે છે રક્તપીત્તના અગાડથી લાલ ઉતરે છે. ધાતુક્ષાયતાથી ચીકણાગો ઉતરે છે. પેશાબ કરતા પહેલાં ધાતુ જવી અને કેટલાકને પછી જાય છે તે પણ ખરાબ છે.

શિષ્ય—મહારાજ, સારે ધાતુઓની મારણ કીયા કેવી રીતે થતી હશે ?

ગુરુ—બાપ, તેની જે જે રીતથી કીયાઓ થાય છે તે કહું છું સાંભળ ધાતુઓ જે પ્રકારથી પ્રક્રિયામાં આવે છે એક તો દેશી રસાયનોથી અને બીજી રીતે વનસ્પતિથી મારી શકાય છે.

શિષ્ય—સ્વદેશી રસાયનો તો મહાગજ કેટલાક લે કે કેહે છે કે ખવાય નહીં ? સારે આ તમે શું કહો છો ?

ગુરુ—બાપ દેશી રસાયનો એટલે પારો, ગંધક, હગતાલ, મનસીશ વગેરેમાં તાંબુ લોહું કલ્પ સંયુત્ સોનું ચાંદી વગેરે મરી જાય છે ખરી પણ તે ભસ્મો જે મા-રતાં કાચી રહે છે કુટ્ટી નીકળે છે અને વગી કદાપી પાકી હોય પણ ખાવામાં પથ્થ ન રાખે તો પણ બીતી ભરેલું છે જેથી તે રીતી પ્રમાણે હું તને બતાવતો નથી માત્ર વનસ્પતિથીજ મારેલી ભસ્મો વાપરવા હું તને બતાવજી

કરુંકું જેથી કાચી હોય તો પણ હરકત નહીં અને પથ્ય ન સચવાય તોપણ હરકત નથી.

શિષ્ય—ત્યારે મહારાજ તે કીયાએ મને બતાવો.

ગુરુ— ભસ્મનો અધિકાર.

પ્રવાલ ભસ્મ.

રીત—શુદ્ધ પરવાળાં તોલા ૪ પાનના રસમાં દીન ૩ પલાળી રાખવાં પછી તે રસ સંક્રાષ્ટ જાય એટલે તેને કુવારના પાકાના રસમાં દીન ૩ પલાળી રાખવાં વળી સુકાય તાકે ત્યારબાદ આકડાના દુધમાં દીવસ ૩ પલાળી રાખવાં પછી એક કોડીઆમાં આકડાના દુધ ભરીને તેમાં પેલાં તોલા ૪ પ્રવાળાં નાંખી બે કોડીયાં સંપુટ કરી કપડામાટી કરી જમીનમાં ગળ જોડો ગળ પહોળો ને ગળ લાંબો ખાડો કરી તેમાં બાણાં ભરી વચમાં સંપુટ મુકી ડુંકી દીધેથી ખાખ થાય.

માત્રા—રતી ૧ થી ૨

મધ પીપરમાં આટવાં ઉપર જાન દુધ સાકર ધઉ ખાવા ગરમ ચીજ ખાતી નહીં.

ફાયદા—કફ, પિત્ત, રક્તપિત્ત, ઉધરસ અને આંખના રોગો મટાડે છે.

શાખ, કેાડી અને છોપની ભસ્મો.

(એકજ પ્રકારે મરે છે)

રીત—આકડાના દુધમાં અમર લીંણના રસમાં અમર કુવારમાં દીન ૩ અમર ૭ પલાળી મુકીને ડુંકવાથી ભસ્મ થાય છે.

માત્રા—રતી ૧ થી ૨

ફાયદા—શ્વીઝરક, પાચક, જૂખ લગાડનાર, મંદા
મી અને પેટનો દુખાવો મટાડનાર છે.

મંદુર ભસ્મ.

રીત—પણા વરસનું કટાષ મએલું લોટું લઇ તેને
ગરમ કરી ગાયના મૂત્રમાં બોળવું. એમ બે ચાર વખત
કરવું. પછી તે લોટાને કચરી ભુકો કરીને ત્રીફળા કવાથ
(હરડાં, એહેડાં, આંમળાં) સરખે વજને પાણીમાં ઊકા-
ળી તેનો કાઢો કરી તે કાઢામાં પેસો ભુકો નાંખી મજપુટ
અગનીમાં પકાવેલી ભસ્મ થાય છે.

માત્રા— રતી ૨ થી ૪

મધ પીપરમાં ચાટવું.

ફાયદા—પાંકુરોમ, કમળો, સોળ, વાયુ, અંગતી
ક્ષીણતા, પિત્ત, અર્સ, મંદામી મટાડે છે. નાના બચાંને
ધણી માફક આવે છે.

લોહ ભસ્મ (ફરાંસી)

રીતી—ફરાંસીના ભુકાને મધમાં લોચો કરી ગજ.
પુટ અગનીમાં ફુકવું. તે પ્રમાણે વારંવાર સાત વખત ફ-
કવાથી ભસ્મ થઇ જાય છે.

બીજો પ્રકાર.

રીતી—ચોખ્ખી ફરાંસીનું લોટું છુવાર પાસે પલાવવું
બાદ તેને પાણીમાં ઘીઇ સાફ કરવું ત્યારબાદ તે ભુકાને એક
ચૂલે કલેદામાં સેકવું. ગરમ થયે ગાયના મૂત્રમાં ભારવું એવી

મુચના—દેશી યા અંગ્રેજી કોઇપણ દવા ખાતી વ-
ખતે તેલ, મરચુ, કોઇપણ જાતની ખટાસ, હાંમિ વગેરેની
પરહેજ જરૂર રાખવાથી દવા જલદી ફાયદો કરે છે.

(૩૨)

રીતે સાત વખત તથાવતું ને મૂત્ર રેકતા જવું. પછી તે જુકાને કાઢી લઇને એક માટીના કુંડામાં ભરવું. અને તેને બાંગરો, કાળી હાંડીનો જોને કાઢવું કહે છે તેના રસમાં પ. લાળી મુકવું અને તડકે રાખવું. રાત્રીએ જાપરા છિપર ખુ. દૂધ મુકવું. સુકાય એટલે તેને દરરોજ ખલવું ને નવા પુટ દેવા નવો રસ રેકવો એ પ્રમાણે આ નીચે લખેલી વન-સ્પતીઓના પુટ નાખવાથી ચંદ્ર સૂર્યની સંયોગી ભરમ અ-ત્યુત્તમ થાય છે.

ચણી જાંજુડાં (ફળ)ના પુટ ૪ ફળ ન મળે તો જા-લનો રસ.

તછડીઓ	પુટ	૪	આદુ	પુટ	૪
સરગવો	...	૪	સેણી વરખડી...		૪
અરડુસો	...	૪	વરખડો	...	૪
લસણ	...	૪	બાવળના પછડા	...	૪
હુંગલી	...	૪	જાંમરો	...	૪
બકરીનું મુત્ર	...	૪	કુતરી	...	૪
લેડીના મુત્ર	...	૪	બીજોર	...	૪
ગૌમુત્ર	...	૪	શેરડીનો રસ	...	૪
આકડાના દુધ	...	૪	કુવાર	...	૪
લીંબુના રસના	...	૪	ત્રીફળા કવાચ	...	૪
મીત્રકમુળની જાલના		૪	અંજભો	...	૪
ખાંનના	...	૪	મધના	...	૪

એ પ્રમાણે પુટ નંમ ૧૦૦ દેવાથી લોહ ભરમ જી-જ્ઞમ બને છે.

મધ પીપરમાં ચાઢવું. માત્રા વાલ ૧ થી ૨ મોટાને
માત્રા રતી ૧ થી ૨ નાનાને.

ફાયદા—પાંકુ, વાયુ, ક્ષોષુતા, પિત્ત, અર્શ, સંગ્રહ-
ણી, કફ, પ્રમેહ, ગુદમ, ક્ષય, ઉલટી, અરચી, જલ્મનવર,
આંધાન્ન રોગ અને મંદાગ્નિને મટાડે છે.

ચાંદીની ભસ્મ.

રીતી—પાષાણીને છેડા બાળી તેની ચાંદીના વાળા
લેવા તેને થોરીના ફાદડાને બારીને તેના રસમાં બલવા.
મીઠા દ્રવ્યે તેની લુગદીને સંપુટમાં મુકી હલકા ગજપુટથી
કુકી દેવુ ખાખ થાય.

માત્રા—સ્તી ૨ થી ૪ સાકરના શીરામાં ખાવું.

ફાયદા—પાંકુ ક્ષય, પિત્ત, વાયુ, ગુદમ, કફ, પ્રમે-
હ, સ્વાસ, યકૃત અને પ્લીહના રોગ, શોળ, ઉધરસ, અ-
પરમાર, શળ, તાવ, જળોદર, વીર્ય તથા બુદ્ધિ વધારે છે,
અર્શને મટાડે છે, કુષ્ઠા પ્રદોષ કરે છે.

બુગ (કે વંગ ભસ્મ)

રીતી—પ્રથમ બાણાં નંબ ૧૨ નીચે જોડવી તે ઉપર
એક મોટું બાણું મુકવું તેની ઉપર આમલીની ખરવડ ક-
ચરીને શેર બા પાથરવી. વચમાં કલક તોલો ૧ મુકવી.
ઉપર બીજી ખરવડ પાથરીને તેના ઉપર બીજું બાણું મોટું
બાણું પાડી તેના ઉપર બીજાં બાણાં નંબ ૧૨ મુકી દેવાં
અને અગ્નિ કરવો. બીજે દિવસે બહી ખોલવી ભસ્મ
થઈ જશે.

માત્રા—સ્તી ૧ થી ૨ જાનમાં ખાવું.

ફાયદા—ઉધરસ, સ્વાસ, ગુદમ, પત પ્રમેહ, ચક્રી,
માથાનો દુખાવો, કફ, ક્ષય, પાંકુ, ઉલટી, શળ, પ્રદર, યકૃ-
તના રોગ તથા અજીર્ણ માથાના રોગોમાં મુખ્ય છે.

(૩૪)

તાંબ્ર બરમ.

શીતી--તાંબ્ર તોલો ૧ કલમ તોલો ૧ કલમનું પત્રુ કરી તાંબા ઉપર વીંટવું. પછી કળા ધંતુરાનાં પાંદડાંની લુગદી સંકારમાં બારી તેમાં કલમ અઢવેલું તાંબ્ર મુકી, ઊપર બીજી લુગદી મુકી તે ઉપર સંકારનું સંપુટ કરી કપડ મારી કરી તેને સખત ગજ પુટ અમનીમાં મુકવું. ગજપુટમાં બાણ બરતી વખતે તેમાં આમલીની ખરવડ મચ્છુ વા અડધા બરી તે ઉપર સંપુટ મુકી ઉપર બાણ બરી ગજપુટ કુપ્રી દેવો જો કલમ તાંબ્ર મીઠા ચઝેલું હોય તો મરી મચ્છુ છે તેમ જાણવું નહીતો જુદ જુદ હોય તો કચ્છુ છે, તેને પાકેલાને ખાંચણી પરાળમાં કચરી નાંખવાથી બરમ આસમાની રંગની થઇ જાય છે.

મધ પીપરમાં ચાટવું, મધમાં ચાટવું.

માત્રા-રતી ૧ થી ૨ પાનમાં ચાટવું.

કૃષ્ણકા--ઊલટી, ઝાડો, જમ, દાઢ, ચળ, પાંડુ, તાવ, ગુલમ, પ્લીહરોગ, કાય, મંદાગ્ની, રવાસ, ઉધરસ, સંગૃહણી, વાયુ, જસોદર, કઠોદર કુમી, અર્ચ, માથાનો દુખાવો, પ્રમેહ, સોજ તથા રક્તવાયુને મટાડે છે અને ગુમડમાં રજ લાવે છે.

જસદની બરમ.

જસદને ઉકાળીને મળજીબીના રસમાં રેડવાથી બરમ થાય છે.

માત્રા-રતી ૧ થી ૨ પાનમાં ખાવું.

દામદ-પ્રમેહ મટી જાય છે.

(૩૫)

ધોળી અબક ભરમ

શીતી—ધોળી અબક અને તેટલોજ હાડીઆ કરસ-
ણનો રસ, બંનેને એકત્ર ખલી સંપુટમાં મુકી ગજપુટ
અમનીથી ડુંકવું ખાખ થાય.

સુચના—ધોળી અબકની ભરમ ખાવામાં વપ-
રાતી નથી.

અબક ભરમ (કાળી સમજવી.)

શીતી.—હાડીઆ કસારનો રસ તેમાં કાળી અબક
ખલ કરી તેનો ગોળો બાધી સંપુટમાં મુકી ગજપુટ અ-
મનીમાં ડુંકવું ખાખ થાય.

બીજો પ્રકાર.

અબકનું સોધન અને મારણ.

શીતી—તાંદળને અને લાંબુના રસમાં પ્રહર ૮ સુધી
પલાળી રાખેથી શુધ થાય છે.

૨ કાળી અબકને દેવનામાં લાલ તપાવી બેંસ બ-
કરી કે ઘેડીના દુધમાં બોળવી પછી તેનાં જુદાં જુદાં
પડ કરી નાંખવાં તે પડો અને નવટાંક કાગર બંનેને એક
કામળના કકડમાં ધાલી મસળતા જવું અને ઉપર પાણી
રેડતા જવું. બધી અબક નીચે આવી જાય સાર પછી
નીચેના વાસણમાંનું પાણી નીતરેલું ફેંકી દઇને તે અબકને
શુકવી દેવી તે ધાન્યાબક કહેવાય છે.

ભરમનો પ્રકાર.

ત્યારબાદ તે અબકને આકડના દુધમાં ખલ કરવી.
ખલી ટીકડી બાધી ટીકડી ઉપર આકડનું પાન વીંટાળી
સરાવ સંપુટમાં ધાલી ગજપુટ અમ્મીમાં ડુંકી દેવું. એવી

(૩૬)

રીતે દય વખત પુંકવાથી ગુલાબી રંગની ઉત્તમ ભ-
રમ આપે છે.

માત્રા-રતી ૧ા થી ૨ સાકરના શીરામાં ખાવું.

ફાયદા—પૌષ્ટિક વાયુના દરદો, ક્ષય, વાતપિત, કફ,
પ્રમેહ, પ્તીહ, બિદર, કોહ, કુમી, સ્વાસ, ભગંદર, અંધપ-
ણું, બિધરસ, કાત, સંમહણી, પાંડુ, કમળો, ગુદમ, શળ,
સોપ, હાદ રોગ, વીર્ય વધારે છે અને રૂચી તથા બળ
આપે છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

ગુટીકા અધિકાર.

મહાનવરાંકુશવટી.

ત્રીકડુ (સુંક, મરી, પીપર,) તોલા ૩ સોધ્યો પાશે
તોલો ૧ સોધ્યો ગ્રંધક તોલો ૧ વજનાગ તોલો ૧ ગાયના
મુત્રમાં સોધ્યો કાળા ધંતુરાનાં બીજ સોધ્યાં તોલા ૩ એ
સરવેથી બમણે વજને કાંટા ધંતુરાનાં મુળ મેળવી ચૂર્ણ
કરવું પછી તેને આદાના રસમાં દીન ૩ ખલી ગોળા રતી
૧ ની બાંધવી.

માત્રા- રતી ૧ થી ૨ ગોળી ખાઈ ઉપર થી ખી-
ચડી ખાવું. મહાન નવર જલ.

ફાયદા—મધ ને આદાના રસમાં આપવાથી ત્રીદોષ
હીદોષ, સર્જીપાત નવર જલ.

લઘુ વસંતમાસિની.

ખરેપર (ખાપરીયું) ભાગ ૨ મરી ભાગ ૧ એ
મન્નેને માંખણમાં ખણવું ધીનું ચીકટ મટે ત્યાં સુધી ખ-
ણવું. પછી લીંબુના રસમાં ખણવું.

માત્રા— રત્તી ૧ થી ૨ ખાસ બચાંને માટે.

ફાયદા—કફ, પિત્ત, વાત, બેદર રોગ, સરીરની
કુપતા. પૌષ્ટિક છે.

સુવર્ણ વસંતમાસિની.

સોનાના વરખ ભાગ ૧ હાંગળોક ભાગ ૩ ખરપર
૮ ભાગ સાચાં મોતી ૨ ભાગ મરી ૪ ભાગ ઉપરની સ-
રવે ચીજને માંખણમાં ખણવું જ્યાં સુધી ચીકટ મટે અને
સોનાનાં પરમાણું અદૃશ્ય થાય ત્યાં સુધી. પછી લીંબુના
રસમાં ખણવું. જ્યારે સુવર્ણ પરમાણું દેખાય નહીં ત્યારે
બંધ કરવું.

માત્રા— ૨ ગ્રેનથી ૮ ગ્રેન.

ફાયદા—ક્ષય, રવાસ, દમ, હાંફ મટે છે ધાતુપૌષ્ટિક છે

પદ્ધતિ—દુધ, માત, લી, સાકર ખાવું.

પૃથક્.

સુવર્ણ વસંતમાસિની.

સોનાના વરખ તોલો ૧ હાંગળોક તોલા ૩ સાચાં મોતી
તોલા ૨ મરી તોલા ૪ ખરપર તોલા ૮ કસ્તૂરી તોલો ૧

નાગ ભસ્મ તો. ૧ પીપર તોણા ૨ પ્રવાલ ભસ્મ તોણો ૧
અબક ભસ્મ તોણો ૧ બંગ ભસ્મ તોણો ૧ ગૌર ચંદન
તોણો ૧ તામ્ર ભસ્મ તોણો ૧ હિપરની સરવે જથ્થાને
માંખથુમાં ચીકટ મટે ત્યાં સુધી ખલવું. બાદ લીંબુના
રસમાં જ્યાં સુધી સોનાનાં પરમાણુ અદૃશ્ય થાય ત્યાં
સુધી લખવું.

માત્રા—ત્રેન ૧ થી ૪ મધ—પીપરમાં ચાટવું.

ફાયદા—ક્ષય, શ્વાસ, કાસ, ઉધરસ વાત રોગ ક-
ફના રોગો પીત્તના રોગો વગેરે મટાડી શરીર પુષ્ટ કરે
છે. વીર્યને સ્તંભન કરી વૃદ્ધિ કરે છે.

અબ્જીકુમારવટી.

પારો તો. ૧ મધક તો. ૧ મરી તો. ૧ વછનાગ
તો. ૧ સોષ્યો ટંકથુ તોણો ૧ શંખ ભસ્મ તો. ૧ કો-
ડીની ભસ્મ તો. ૧ ખીજોરાના રસમાં ખલવું (ભા-
વના દેવી તે)

માત્રા—રતી ૧ થી ૨ મધ આદાના રસમાં.

ફાયદા—ચુંક, સૂળ, અજીર્ણ, સન્નીપાત, ખાંસી,
મંદામી વગેરે મટાડે છે.

કનકચુકર રસ.

શંખને બાબીને તેની ભસ્મ કરવી તેને આક્રમના
દુધમાં ખલવી, અને લડકે સુકવેલી તે શંખ ભસ્મના
આક્રમા બાગે ધંતુરાનાં ખીજ નાંખી ખલવું, પછી તેમાં
પારો રતી ૨ નાંખી ખલવું, નાગરવેલના પાનમાં ખલવું.

માત્રા—રતી ૧ થી ૨.

(૩૯)

ક્રાચકા—સ્વાસ, કાસ, જ્વર, ગિધરસ, વાયુનાં દરદા મટે છે.

શિષ્ય—મહારાજ એવી કાષ ગોળી હશે કે એકની એક ગોળી ખાધા રોગો ઉપર આલે વાર ?

ગુરુ—હા બાપ છે પણ તે ગોળીને અનુપાન વ્યાધી પ્રમાણે ફરવવાં પડે છે તે ગોળીને અમ્યગોળી કે ઘોડા ચોળીવટી કહે છે. તે હું કહું છું સાંભળ.

ઘોડાચોળીવટી.

(ચોપાદ.)

રસ વીસ ગંધકને હરતાળ, ત્રીફળા ત્રીકટુ ટંકણુખાર; ૧
અનુપાળ ભૂંમ રસસુ બાંધે ગોળી, ચોસઠ રામ હણે ઘોડા
ચોળી. ૨

રીત—પારો, વજનાગ, ગંધક, હરતાળ, હરડાં, આ-
મળાં, સુંઠ, મરી, પીંપર, ટંકણુખાર અને નેપાળા તેની
ભાંમસના રસમાં ગોળી બાંધવી.

માત્રા—રતી ૧ થી ૨.

ક્રાચકા અને તેનાં જીહાં જીહાં અનુપાન—૧
ચોખાત્રા ધિવણુમાં ખાય તો સંમહણી મટે. ૨ દીવેલમાં
આપે તો મળ છુટે. ૩ આઠાના રસમાં વાંછી ઉતરે. ૪
આજીસુપાદમે વીંછી ઉતરે. ૫ નામર વેલના પાનમાં સા-
પનું ઝેર ઉતરે. ૬ ઘીમાં હેતો વાયુ જાય. ૭ ભાંગરાના
રસમાં પીત સમે. ૮ ખલીના દુધમાં હેતો કીડીઓ પ્રમેહ
જાય. ૯ લીંબુના રસમાં વાયુ ગંધકોસ જાય. ૧૦ નગેડના
રસમાં પાતુરકત સમે. ૧૧ આમળાંના રસમાં તાપ દાહ સમે.
૧૨ કાસુંદરીના રસમાં (ગીંઝી) શુષ્ક ભામે. ૧૩ આમળાં-

ના કવાથમાં ઊનવા મટે. ૧૪ ત્રીફળા કવાથમાં વીર્ય સ્તંભે. ૧૫ બરમધમાં દેતો ખુદી વધે. ૧૬ નાગાર્જુનમાં દેતો તાવ સમે. ૧૭ મોચ રસમાં વીર્ય સ્તંભે. ૧૮ વાવડીમમાં દેતો ક્ષીનો યોનીવાયુ સમે. ૧૯ મધમાં દેતો અરુચી સમે. ૨૦ લવીંગમાં મુસ્તક બથા સમે. ૨૧ લીંબુના રસમાં આંખ બથા સમે પણ નેત્રે લેપ કરવો. ૨૨ માયના ધીમાં પેટનું રાગ સમે. ૨૩ આછણમાં દાંતખંધ છુટે. ૨૪ દહી-માં અજીર્ણ સમે. ૨૫ ધંતુરાના બીજમાં સીત જવર જાય. ૨૬ માયના મુત્રમાં સીતજવર જાય શરીરની કુટ સમે. ૨૭ પાણીમાં ધસી ચોપડે તો કુતરાનું ઝેર ઉતરે. ૨૮ સેવાળ-માં દેતો સોજા ઉતરે. ૨૯ નામરવેલના પાનમાં ચોપડે તો ધાધર જાય. ૩૦ બીંજોરાના રસમાં જુથાળ થાય. ૩૧ પાનમાં અજીર્ણ સમે. ૩૨ ભેંસના મુત્રમાં પાંચ જાતના વાયુ જાય. ૩૩ તેલમાં ધસી આંખે અંજન કરે વાખદ જાય. ૩૪ જાયફલમાં દેતો જળ પ્રમેહ મટે. ૩૫ તુલસીના રસ-માં ચોપડે ધાધર જાય. ૩૬ ભોંય કોળાના રસમાં પ્રમેહ જાય. ૩૭ પતજીવાના બીજના રસમાં વધ્યા પુત્ર પ્રસવે. ૩૮ તાંદળજામી રસમાં દેતો મંડળ ચાદાં જાય. ૩૯ મા-ના ઘીમાં ઝેર ઉતરે. ૪૦ વજમાં દેતો જીભ લવલી રહે. ૪૧ અજમો ટાંકે ૩ ત્રીફળા ટાંકે ૩ સાથે દીન ૨૧ ગોળી ખાય તો દાઢ, ઉધરસ, આસ સમે. ૪૨ જીરા સાકરમાં અર્ધ-જવર જાય. ૪૩ જીરાસુ ગોળી કરેતો સોદ જાય. ૪૪ આછણ-માં વરામકુ મીઠું નાખી ઝેર કરી દીન ૨૧ અંજન મરદન રેતો હરસ રોગ સમે. ૪૫ ફેવદાર, ઉપલેટ, હીમ, ચોપા-1, સંધવખાર, અજમો, મુનો ઘોળી કરવે ઝેર કરી 1 ન ૬ મરદન કરેતો હસ્ત રોગ સમે. ૪૬ અંખાને પાણી 1 ચેન માસે સેવન કરે તો શરીરની મંધ જાય. ૪૭ ગો-

(૪૧)

પીચંદન ટાંક ૬ ગોળી યુક્ત કરે તો રક્ત પ્રવાહ સમે. ૪૮
ધી ટાંક ૩ સુ ગોળી કીજે પર્ય-ભાત દુધ ખાય તો જા-
સીએ પ્રમેહ જાય. ૪૯ મરમાળાના રસમાં ખાંસી ઉધરસ
સમે. ૫૦ ખેરનાં પાલકાં સાકર યુક્ત કરતો મુત્ર કમ્બુ છુટે.
૫૧ સુંઠ. સોપારી, સાકરશું પ્રમેહ જાય. ૫૨ ગાયના દુધ-
માં અંજે મરદન કરેતો સંધીવાયુ જાય. ૫૩ વાસી પાણી-
માં આંખે અંજન કરેતો આંખ દુખતી મટે. ૫૪ સુર-
ભુસુ ગોળી કરેતો હરસ મટે. ૫૫ આકડાના દુધસુ ગોળી
કરેતો ખેનની કાચળી મટે. ૫૬ મુખડસું લેપ કરેતો જા-
મર મટે. ૫૭ અકલકરાથી ઉધરસ થાસ મટે. ૫૮ ત્રીકડુ
ત્રાણથી વાત, પીત, આસ, સજેખમ મટે. ૫૯ ભીલામા-
માં મુખરોગ સમે. ૬૦ તુલસીના પાનના રસસું ત્રીજીએ
જવર જાય. ૬૧ લસણનો રસ, સરગવાની છદ્ય, રાષ મીઠું
ધોળી એકત્ર કરી માથે આધેનો સન્નીપાત જાય. ૬૨ ચો-
પચીનીસું ફરંમ વાયુ સમે. ૬૩ અળસીના તેલમાં ચોપડે
તો વૃણુ દાઝ સમે. ૬૪ કોઠ, કાળુજીરું, સાકર, એ સાથે
આપીએ તો અતીસાર નાશ થાય.

અંબીવાતવટી.

હીંગોરાની ગોઠલી, આંબાની ગોઠલી, મરચસીંગ, મા-
ચરસ, અતીવીપ, કાકડા સીંગ, સુંઠ, જાયફલ, જામ, ગાંજે
અરીસુ, બીલીનો મરચ, ધાવડીનાં કુલ, ઇંદ્રજવ, જવત્રી,
એ સમ ભાજે લઘુ પાનના રસમાં ગોળી બાંધવી ચણા જેવડી.

માત્રા--રલી ૩ થી ૬

ફાવડા--ગોળી ૧ થી ૨ સવાર સાંજ દહીંમાં ખા-
વી. મરડો, અતીસાર, ઉલટી, તાવ તથા જળમ લોહી
પડતું અંધ થાય.

(૪૨)

બબુલ ભુટીકા.

પારો, ગંધક, બેદેડાં, હરડેદળ, અરકુસો, બારંમ
મુળ, પીપર તેને બાવળના રસની બાવના દેવી, લીંબુના
રસની બાવના દેવી.

માત્રા—રતી ૧ થી ૨ અરકુસાના રસમાં પીવી.

કાચકા—આસ, દમ, ઉધરસ, ખાંસી વગેરે સમે છે,
જીર્ણવર સમે છે.

જવરાન્હી નામ રસ.

દીમળોક તો. ૧ ટંકણ તો. ૧ સુવર્ણ ચાક્ષીક તો.
૧ હળદર તો. ૧ પારો તો. ૧ ગંધક તો. ૧ સીમુ તો.
૧ સુક તો. ૧ મરી તો. ૧ પીપર તો. ૧ સાખર સીમા-
ની બરમ તો. ૧૦ સોધ્યો નેપાળો તો. ૧૦

માત્રા—રતી ૨ થી ૪

કાચકા—ત્રીદોષ, સખીપાત તથા સરવે જાતના
જવર જાય.

સરવે જાતના અતિસાર ઉપર.

દીમળોક, કેસર, જવંત્રી, ગોરચંદન, જીર, ચીનીકખા-
લા, ઇન્દ્રજવ, આંગાની ગોટલી, સુંક, લવંગ, સાકર, કોદા-
નો મરહ, અપીણ, નાગરવેલના પાનના રસમાં દીનઝોક ખલવું.

* એક સેડીકલ બીજ નામના ન્યુસપેપરમાં પ્રકટર
હેલ્થ જણાવે છે કે માયફળ નંબર ૬ અને કાયફળ નંબર ૬
દીવસમાં ત્રણ વખત શકવાથી અતિસાર મટે છે.

માત્રા—૨તી ૧ થી ૨ સવાર સાંજ ગેળી
એક એક ખાવી.

બચ્ચાંને માટે આગરની ગોળી.

જયદળ, જવંત્રી, એલચી, કેસર, અરીસુ, વાંસકપુર,
કાયો અતિવીષ, પીંપર, ખેરસાર, લજ્જ જવખાર, ટંકણુ-
ખાર, હરડે, ખારેક, કાચ એળીઓ, બદામની મીઠ, ભાં-
ગ, લવીંગ, ચીનીકખાલા, પાપાણુ બેદ, હીંગળોક, હીંગોરાની
ગોટલી, ધાવડીનાં ફુલ, મોચરસ, આ સરખે નાગરવેલના
પાનના રસમાં ખલવું. ગોળી નાના મગ જેવડી ખાંધવી સ-
વારસાંજ નાના છોકરાને એક એક ખવરાવવી.

ધાતુપૌષ્ટીક ચૂર્ણ.

એખરાનાં બીજ , ગોખર, કૌચાં, ધાંગી મુસળો, કા-
ળી મુસળી, એલચી, કેસર, નાગ કેસર, પીંપર, જયદળ,
ચીનીકખાલા, હિંદજવ, સાલમદાણા, પંજળી સાલમ, મુ-
ગદાષ બેદાણા, બહુદળી, ખસખસ, જવંત્રી, બજબીજ,
પીંપરીમુળ, સરવેતુ ચૂર્ણ કરી દુધમાં હરરોજ ઉકાળીને પી-
વાથી પૌષ્ટીક થાય છે ધાતુ વધે છે.

માત્રા—૧ રાત્ર થી ૨.

અંદ્રોહયવટી.

હીંગળોક તો. ૨૦ વજનાગ દુધમાં સોધેલો તો. ૨
મરી તો. ૩ સોધ્યો ટંકણુ તો. ૨ પીંપર તો. ૨ જયદળ
તો. ૧ જવંત્રી તો. ૧ એલચી તો. ૧ કેસર તો. ૮૦ અ-
કલકરો તો. ૨ ખુરાસાની અજમો તો. ૧૦ ગંઠોડ તો. ૨
અરીસુ વાલ ૪ આંદીના વરખ તો. ૧ સોનાના વરખ તો.
૧ સોલખરમ તો. ૧ હરતુરી વાલ ૨ આદાના રસમાં
ગોળી ખાંધવી રતી એકની.

(૪૪)

માત્રા--રતી ૧ થી ૪ પાનમાં ખાવી.

ફાયડા--અર્ચુ, ગુફમ, વાત, પીત્ત, કફ, ઉધરસ, ધાતુક્ષીણતા, સરીરનું સુઠાવું, અતીસાર, નેત્ર રોગ વગેરેને મટાડી વીર્ય વધારે છે.

તામ્ર લૈન્ગ વંસ.

તામ્ર ભરમ તો. ૩ મગી તો. ૩ વછનાગ તો. ૧
મંધક તો. ૧ પારો તો ૧ સર્વેનું ચૂર્ણ કરવું.

માત્રા--રતી ૧ થી ૨ નાગરવત્તના પાનમાં ખાવી.
ફાયડા-ધાતુક્ષમ શાન્તી.

મુશ્વના-૧ એક મેડીકલ ડોક્ટર લખે છે કે દ્રાક્ષ આલ્પમ (કુલાવેલી ફટકડી) એન ૨૦ અને સ્પીરીટ આ-
મોન્યા ઓરોમેટીક ટીપાં ૨૦ એ બંને મીશ્ર કરી દર ચાર
ચાર કલાકે પાવાથી સાપ નાગ વગેરે ઝેરી જાનવરોના
ડંખ ઉતરી જાય છે.

૨ એક અમેરીકાના મેડીકલ ન્યુસપેપરમાં લખે છે કે
બેરમ (Bayrum) ૩ ઓંસ લવોન્ડીકમ્પોઝી (Lavonade
Composse) (V. Smichs) નું ૧ ઓંસ મેનથોલ ક્રીસ્ટ
રટલ (Menthol Crystals) ૯૧ ટ્રામ, બેરમ ચોખી
ખાટલીમાં ભરવું પછી મેનથોલ નાખવું પછી લવોન્ડી ક-
મ્પોઝી નાખવું મીશ્ર થયે વાળ ઉપર ધસવાથી ધોળા હોય
તે કળા રમના થાય છે, અને નવા હોય છે વાળની જરૂર
ન હોય ત્યાં ચોપડવું નહીં. મહાકાલ.

(૪૫)

મકરણુ ૬ હું.

સોધનનો અધિકાર.

પારને કામલામાં ખસવાથી શુદ્ધ થાય છે.

ગંધક સોધન.

ગંધકને ડાખલામાં દુધ ભરી તે ડાખલાના મોંઢા ઉપર લુગડું વાંટી ને તે લુગડામાં ગંધક મુકવે. ઉપર કહેલું ઢાંકી તે ડાખલાના મોંઢાને કપડાં મારી કરી ઉપર અમી કરવે એટલે ગંધક ગળી જઈ દુધમાં નીચે પડશે તે ગંધક સોધેલો છે. તે સોધેલો ગંધક.

ખરખર (સોધન) સુદ્ધી.

તે સોધેલો ગંધક તો. ૫ તેને હોળુના રસમાં ખસી ૭.૫૧ સેર ૧૦ માં સરાવ સંપુટ કરી પુકી દીધેથી તે શુદ્ધ ખરખર થાય છે.

માત્રા—રતી ૧ થી ૨.

કૃષ્ણદા—નાના બચાંને સવારમાં દુધમાં સાંજે હરડેમાં આપવાથી ગરમીનાં દરદો. ખુલાસાથી દસ્ત આવે છે, લુ-ખસ, ખસ, રક્ત સોધક છે પૌષ્ટિક છે.

ધંતુરાનાં બીજ (કનક બીજ સોધન)

ધંતુરાનાં બીજને ગાયના મુત્રમાં દીન ૪ પલાગી રાખેથી શુદ્ધ થાય છે.

દંઠણુ સોધન.

દંઠણુ ખારને ભેંસનાં ઝાણમાં ઘોષ પુલાનેથી શુદ્ધ થાય છે.

મુગળ સોધન.

મુગળને ત્રીસા કવાથમાં સોધવો.

(૪૬)

હોંગળોડ સોધન.

હોંગળોડને ઘેટીએ દુધમાં ખસ કરી ઝાંપડે સુકવવાથી શુદ્ધ થાય છે.

વજનાગ સોધન.

ગાયના મુત્રમાં કે બેંસના દુધમાં દોલા યંત્રથી સોધવો.

સીલાછત સોધન.

એક દીવસ ગાયના દુધમાં એક દીવસ બાંમરાના રસમાં તથા ત્રીફળા ક્વાથમાં સખવાથી શુદ્ધ થાય છે.



કવાથનો અધિકાર,

બૃહત્.

મંજીષ્ઠાદી કવાથ.

મજીષ્ઠ ૧ ત્રીફળા ૪ ચારોળી ૫ મળો ૬ ખાહી ૭
ખોરાસાની વજ ૮ પુષ્કર મુળ ૯ બાંમરો ૧૦ ત્રીકડુ ૧૩
કરીયાતુ ૧૪ અતીવીધ ૧૫ નગોડ ૧૬ ગરમાળો ૧૭ ત્રા-
યમાણુ ૧૮ ખેરસાર ૧૯ કઝાજલ ૨૦ પીઠ ૨૧ હળદર
૨૨ દાર હળદર ૨૩ રોહીસ ૨૪ કડુ ૨૫ પીત્ત પાપડો ૨૬
અરડુસો ૨૭ ઈંદ્રજવ ૨૮ જવાસા ૨૯ ઈંદરવરણી ૩૦
ઉપભેટ ૩૧ એરંદનાં મુળ ૩૨ લીમડાની ઝાલ ૩૩ ચીત્રા
ઝાલ ૩૪ સતાવર ૩૫ બારંગ ૩૬ અલીઆમર ૩૭ શકક
ચોરો ૩૮ પીલુડી ૩૯ ધવમુળ ૪૦ પાડલ ૪૧ નસોતર
૪૨ તેજવતી ૪૩ વળો ૪૪ દાંતી મુળ ૪૫ આખરાની
ઝાલ ૪૬ સુખડ ૫૭ રતાંઈળી ૪૮ બોડીઓ કલાર ૪૯
વાવડીંગ ૫૦ આકડાની ઝાલ ૫૧ અરણી ઝાલ ૫૨ કણુ-
ઝીની ઝાલ ૫૩ ધવર્પાન ૫૪ બેવરીમણી. ૫૬ ગ્રોથ ૫૭

(૪૭)

દેવદાર ૫૮ અખોડ ૫૯ અકલકરો ૬૦ વીરજીવાળો ૬૧
પટોળ ૬૨ ગંઝેટીનું મુળ ૬૩ કાંસકી મુળ ૬૪
સવારમાં મધમાં પીવો અને સાંજે દીવેલ નાખી પીવો

લક્ષુ મ'જીઠાદી કવાથ.

મજીઠ ૧ કડાજલ ૨ ગળો ૩ મોથ ૪ વેવ ૫ શુંઠ
૬ હળદર ૭ દારહળદર ૮ ભોંયરીમણી ૯ લોંબડા જાલ ૧૦
પટોલ ૧૧ ઉપલેટ ૧૨ દોઢવડી ૧૩ કકુ ૧૪ ભારીમ ૧૫ વાવ-
ડીંગ ૧૬ ચીત્રા જાલ ૧૭ ધરો ૧૮ દેવદાર ૧૯ કકડા
સીમ ૨૦ બાંગરો ૨૧ પીપર ૨૨ ત્રામ્માણુ ૨૩ પીઠ ૨૪
સતાવર ૨૫ ખેરસાર ૨૬ ત્રીફળા ૨૭ કરીયાતુ ૩૦ બકમ
લોંબડાની જાલ ૩૧ ધમાસો ૩૨ મરમાળો ૩૩ પ્રીયતુ
૩૪ બાવચી ૩૫ સુખડ ૩૬ વાગવરણી ૩૭ કણ્ઠી જાલ ૩૮
સરેરાની જાલ ૩૯ અખોડ ૪૦ અરકુસો ૪૧ પીત પાપડો
૪૨ શેરમ્બો ૪૩ અતીવીષ ૪૪ જવાસો ૪૫ ઇન્દ્રવારણી
૪૬ મોથ ૪૭

બૃહત્

રાસ્નાદી કવાથ.

રાસ્ના ૧ ગળો ૨ દેવદાર ૩ અરણીમુળ ૪ એરંડ
મુળ ૫ હરડેદળ ૬ કચોરો ૭ બળખીજ ૮ મરમાળો ૯
શુંઠ ૧૦ અજમે ૧૧ સવા ૧૨ સાટોડીનું મુળ ૧૩ દશ-
મુળ ૧૪ બગકળો ૧૫ અતિવીષ ૧૬ ખોડીઓ કભાર ૧૭
કાંટાસળીઓ ૧૮ ધમાસો ૧૯ જવાસો ૨૦ પુસ્કર મુળ
૨૧ આસન ૨૨ પ્રસારણી ૨૩ ગોખર ૨૪ અરકુસો ૨૫
મોથ ૨૬ રોહીસ ૨૭ વર્ધારો ૨૮ સતાવર ૨૯ મજીઠ ૩૦
સુખળ ૩૧ ઇંદરવરણી ૩૨ પીપરી મુળ ૩૩ અવક ૩૪
ચીત્રા જાલ ૩૫ મરી ૩૬ શુંઠ ૩૭ વાવડીમ ૩૮ ધમાસો

૨૯ ચીકણુ મુળ ૪૦ પુનર્નવા ૪૧ વર્ષાગે ૪૨ ઉભી રીં.
મણી ૪૩ બોયરીંગણી ૪૪ કરીયાતુ ૪૫ પટોળ ૪૬ ડા-
ળીદાખ ૪૭ બારીંગ ૪૮ બીલી જાલ ૪૯ કમ્બાજ ૫૦
ચારોળી ૫૧ પીપર ૫૨ પ્રીફળા ૫૫ ધાણા ૫૬ તમાલ
૫૭ પાંડ હળદર ૫૮ અન્નગો ૫૯ પોપટી પીલુડીનું મુળ
૫૯ હીમજ ૬૦ સોનામુળી ૬૧ ખરેસાર ૬૨ નસોતર
૬૩ અકલકરો ૬૪ કાકડાસીંગ ૬૫ પીતપાપડો ૬૬ કાચ-
ફળ ૬૭ આ સરવેનો કવાચ કરવો મધ મેળવીને પીવો
સાંજ સવાર.

ફાયદા—ત્રીદોષ, સખીપાત, અને સરવે રોગ ઉપ-
રચાલે છે.

મરમાળાદી કવાચ.

મરમાળા, પીપરી મુળ, મોચ, કડુ, હરડેદળ, નસો-
તર, સીંધવ, ઇંદવારણી—ફાયદા રચક છે.

કટૂફળાદી કવાચ.

પીપરી મુળ, મરી, આસન, અકલકરો, કાચફળ,
બારીંગ, હરડેદળ, રોહીસ, ચવક, ચીનાજાલ, પીપર, તજ,
તમાલપત્ર, એલકી, લવોંગ, મોચ, ધાણા, કાકડાસીંગ, પીત
પાપડો, કાળીદાખ, ખોરાસાની વજ, દેવદાર, કરીયાતુ, મ-
રમાળા, એ કવાચ મધમાં પીવો. તાવ, ઉષ્ણરસ જાય છે.

પરચુરણ દુચકા સંગ્રહ.

જ્વરાસ કરવાનો વીધી.

કપુર તો. ૧ સાકર તો. ૧ ચીનીકાલા તો. ૧ જી-
હીમધ તો. ૧ એલકી તો. ૧ મુચેખાર તો. ૧ ધણીયા તો.
૧ નખલા તો. ૧ એ સરવેની ફેળના રસમાં ચેપલી કરવી

પછી પીતળની જાળીમાં શેષથી મુકવી ઉપર ચીનામ પા-
લો લધો ખાડવો પછીની કણકથી તે પાસો ખીડવો પછી
નીચે ચુલે અમી કરવો દિવસ પ્રમાણે લાપ કરવો. લાપ પ્ર-
કરે એકનો કરવો પછી કાઢવું બરાબ થાય.

કૃષ્ણદા—આંખનાં દરદો મટે છે.

નાકમાંથી કીડા ખરવા હોય તેનો ઇલાજ.

નાગકેસર ટાંક ૧ કેસર ટાંક ૧ દાડમનાં ટુલ ટાંક ૧
દાડમના ટુલનો રસ ટાંક ૧ ધરોનો રસ ટાંક ૧ સોનાગેર
ટાંક ૧ કપૂર ટાંક ૦૫ ઝીણું વાટી વજ્રમળ કરીને માથના
ઘીમાં કાલવી ચોપડવું કીડ મટે લેણી પડતુ બંધ થાય પ-
છી તેનો સોજો ઉતરવાનો ઉપાય—દાર હજદર રસવંતી ચો-
પડવાથી સોજો ઉતરી જાય છે.

સરવે જાતની ગરમાઈ જાય.

રતાંદળી તો. ૫ ધાણા તો. ૫ ગલો તો. ૫ લીંબો.
જીઓ તો. ૫ સુખડ તો. ૫ પડી ત્રણ કરવી દીન સાત
પીવી ગરમાઈ જાય પછી તજ તો. ૧ એલચી તો. ૨ પી-
પર તો. ૪ વંસબોચન તો. ૮ સાકર તો. ૧૨ ઘી મંદ
સાથે ગોળી કરવી દીન ૭ સાત ખાવી ગરમાઈ જાય.

હેઠડી તથા વાઘરણીનો ઇલાજ.

૧ કાસનું મુળ તથા ઘી ચલમમાં પીવાથી સમે છે.
૨ ગાંજો પીવાથી સમે છે.

લસણાદીક ચૂંકું.

લસણની કળી, ઝીર, હીમ, મરી, સુંક પીપર, તજ,
અકલકો, સીંધવ, ચીના બલ, લીંબુના રસમાં ખલી ચ-
ણા પ્રમાણે ગોળા જાંમણી.

ક્રાંતિકા—અશુભ, ચૂંક, ખાટા ઓઝકાર, પેટનું અડ-
ચું, અધોક્ષ મટેછે. અને જરૂરી પ્રદીપ્ત કરી જૂખ લ-
ગાડે છે. ગુહ્ય વાયુ જાય છે.

નાગાર્ણવન ચૂંકું.

તજ, મરી, સોખ્યો વહનામ, પાંચ જાતનાં લવણ,
લીયુના રસની જાવના દેવી ઉપર લખેલા સરવે રોગ મટે.

પક્ષાધાતનાળાને.

કળી ચૂનો તો. ૨ એળીઓ તો. ૨ ધંતુરાના રસમાં
નાંખી સરીરે ચોળવું.

ઉધરસ ઉપર.

સોધેલો ટંકણુ, હરડે કરીયાતાના પાણીમાં પાત્રથી
ધાસ, કદ, ખાંસી, મટી જાય છે.

બેલાતુ ન હોયતો બેલે.

પીપરીમુળ તો. ૧૥ તજ તો. ૧૥ ચવક તો. ૧૥
ચીત્રાખલ તો. ૧ જારંગ તોલો ૧૥ મરી તો. ૧ સોનું તો.
૧ રૂપ તો. ૧ પડી નંગ ૩ કરવી ઉકાળીને પાવું.

લીલામાતું ઝેર ઉતરે.

તથ, કાપર ખાવાં. સરીરે આમલીના પાંદડાંને
રસ ચોળવો.

કાળી ધાધરનો ઇલાજ.

પારો, ગંધક, મોરચુધુ ટંકણુ, સંદુર, ગાવના
માંખણમાં ચોપાડવું.

ધારાતું ઝેર ઉતરે.

ગીઠ વગરની આમલી સરીરે ચોળવી લીયુનો રસ
તો. ૫ સાકર તો. ૫ પીવું ઝેર ઉતરે.

(૫૧)

રસ કપુર પારો અને હાંમળોકનું ઝેર ઉતરે.

હરડે મોટી ટાંક ૧ દરરોજ સાકર નાંખીને પીવી
એ પ્રમાણે સાત દિવસ પીવાથી ઝેર ઉતરે.

પાઠાનો પુલાવ.

કુતરાની છબ, ગાયનું ધી, કપુર, એલચી મલમ
કરી ચોપડવું.

હરસના મસા ઉપર.

પારો, મધક, હાંમળોક રસકપુર, મોરચુથુ, એલચી,
ગાયના ધીમાં ચોપડવું.

ખરજવા ઉપર.

ધી, રાજ, ધીને સવાસો વખત માણીમાં ઘોવું તે ધી
ભેવું પછી તેમાં કલક (કપુર તો. ૦૧ મરી તો. ૦૧ મન-
ચીન તો. ૦૧) નાંખી ચોપડવું.

ખસનો ઉપાય.

પારો, મધક, હરતાલ, મનસીલ, મોરચુથુ, સીંદુર,
કપુરો ઘોઝેલા ધીમાં તાંબાના વાસણમાં તાંબાના લોટ-
વતી ધુંટવું પછી સરીરે ચોળવું.

લોહાસવ.

લોહમરમ, સુંક, મરી, પીપર, હરડાં, બેહેડાં આમળાં,
અજમે, વાવડીમ, નામરમોથ, ચિત્રક, આ દરેક ઓસડો તોલા
સોળ સોળ તથા વાવડીનાં પુલ તો. ૮૦ મધ તો. ૨૫૬
એળ સેર ૧૦ પાણી સેર ૫૧ ધીવાળા હાંધામાં સરવે બ-
રી તેના મુખ ઉપર કપડાટી કરી દીન ૨૧ સુધી ખપ-
રા ઉપર મુકી રાખવું પછી તેને ગાળી લખને સીસામાં
બરી રેવું.

માત્રા—તેલા ૫ થી ૧૦ સવાર સાંજ.

(પર)

ફાયદા—જઠરા પ્રદીપ કરે છે, પાંડુરોગ, કમળો, સોજો ગુદમ, હરણ, કુટ રોગનો સકો, પ્લીહ, ધાસ, દમ, હાંધણ, ખાંસી, બગદર, અતીસાર, સંઘ્રહણી, હૃદય રોગ હેયાનો વગેરે મટે છે.

કુખાંડાસન.

કેસર તો. ૧ જમન જે જાનાં તો. ૨૩ તમાલપત્ર તો ૨ અમર તો. ૧ તમર તો. ૧ નામકેસર તો. ૧ શર તો ૧ શાહાશર તો. ૧ બળપીજ તો. ૨ રક્ત રોહિંદ્રિ તો. ૩ હરડેદળ તો. ૨૩ ખુરાસાની અબ્જો તો. ૩ સોનામુખી તો. ૩ અક્ષીમુન તો. ૭ તેજબળ તો. ૨ આસન તો. ૨૩ કવાપચીની તો. ૨ બેળીમુસળી તો. ૩ પીપરીમુળ તો. ૫ તરમડુ તો. ૧ અકલકરો તો. ૨૫ એલચી તો. ૧ જમદળ તો. ૧ તજ તો. ૧ લવંગ તો. ૧ જવંતી તો. ૧ હાંબોલક તો. ૨ જોળ શેર ૭ જુરત કોળાં મણુ ના આ સરવે ચીજો જુરા કોળામાં ભરી દીન ૨૧ મુઘી રાખવું પછી કાઢવું.

માત્રા—તોલા ૨ થી ૫.

ફાયદા—સકિત આપે છે લેહી સુધારે છે મગજ ચંકુ કરે છે જૂન લગાડે છે રૂક્ષ મઘાડે છે.

શિષ્ય—ત્યારે મહારાજ આ દવાઓ તો આપાસણું હું સમજ્યો પણ કેટલાક ઝીંઝો સંગધી તેમજ કેટલુંક નાના બચ્ચાંઓ માટે આપણે જાણવાની જરૂર છે માટે આપ તે જણાવો.

ગુરુ—ભાઈ આજ્ય ત્યારે હું ઝીંઝોના રોગો વિષે કેટલુંક જણાવું.

(૫૩)

સ્ત્રીઓના રોગોનો અધિકાર.

પ્રદર રોગ.

નઠારો અત્યંત રુઝાવ આવે તેને પ્રદર કહે છે. તેનાથી શરીરમાં ભાગી ગયું હોય તેમ થાય, સ્તન આવે, સક્તીહીન થાય, પોનીમાંથી અત્યંત દરરોજ રુઝાવ થતો હોય, શરીર દુર્ગંધ થાય, મુઠ્ઠા, મદ, અને તરસ અગત થતી, પાંડુતા, વગેરે રોગો થાય છે તેમાં જેને દરરોજ રક્તાશ્રવ આવું હોય જવર હોય શરીર ધસાઈને દુર્ગંધ થયું હોય અને લોહીની ક્ષીણતા થઈ હોય તેની દવા કરવી યોગ્ય નથી, સ્ત્રીઓને પ્રદર, અતી આર્તવ નષ્ટાર્તવ, સોમરોગ ગર્ભ ન રહેવો, યોનીના રોગો વગેરેમાં ડાક્ટરની સલાહ લેવી આવશ્યક છે. માટે તે સરવેળ વિવેચન હું તને કહેતો નથી કદાપી કહું તો પણ તેની સીકસ ઓ પુરી શીદતા સીચાય થતી નથી માટે સારાસગાજ તને સગ-જવાનું છે.

ગર્ભાશીના રોગો.

જેડીમધ, રતાંદળી, વાળો, ઉપલસરી, અને કમળ ખત્રો કવાય મધ સાકર નાંખીને પીધાથી ગર્ભાશીનો જવર શાંત થાય છે.

ગર્ભવંતીને હીમજ, વરીયાળી, સુંદ, દીવેલમાં સેકા દીન બે સુધી પાણીમાં ફાકે પછી તેને ફરી હીમાં સેકાને દીન બે ફાકે તો અતીસાર, મરડો, ચુંક, ઝાડો, લોહીનું પડવું, જળસ પડવું વગેરે મટી જાય છે.

ગર્ભાશી સ્ત્રીના માસીક ઉપચારો.

૧ લે માસે જેડીમધનો કલક દૂધમાં પીવે.

(૫૪)

- ૨ કાળા તલ
- ૩ સુંદી
- ૪ જેઠી મધ
- ૫ બોંય રીંમણી
- ૬ સરગવાનો કલક દુધમાં પીવો.
- ૭ સીંગોડ
- ૮ શેરડીનો રસ પાણી પાંચશેર દુધ શેર બાબ બધુ
ઉઠાળી માવ દુધ રહે ત્યારે પીવું.
- ૯ જેઠી મધનો કલક દુધમાં પીવો.
- ૧૦ સુંદ. જેઠીમધ, દેવદાર
- ૧૧ મે માસે દરડે... ..
- ૧૨ પારસ પીપળા

આ પ્રમાણે કરવાથી શ્વેત મત્તું નથી ગર્ભપાત થતો નથી અને ગર્ભનું સંરક્ષણ થાય છે.

કલક—પાણીમાં ધસીને પછી દુધમાં ઉઠાળીને પીવું.

સુવારોમ, સૂતીકાજવર, ધાતુક્ષય, સુવાવડમાં આવતો જવર, પ્રદર રોમ, સરીરનું સુકાઈ જવું વગેરે હમારી આ બનાવેલી માત્રાથી સાન્ત થાય છે. કીમત પડીકા નંબર ૨૧ નો રૂ. ૧—૦—૦ મંગાવનારે મંગાવવાનું ઠેકાણું સંકરભાઈ પી. ત્રીપાઠી. મુ. પંડોળી હાલ નરસંજ.

ગર્ભાંશી સીને ઉઘડી થતી હોય તો.

બેન્જોઇક એસીડ ડ્રેન તથા પડીકા દીવસમાં તથા વખત પાણી સાથે અથવા ઓકડાશેષ ઓફ શેરી-વમ (Sherri Oxalae) ડ્રેન પાણી સાથે દીવસમાં તથા વખત.

(૫૫)

ગર્ભાવસ્થાને ગરમાઇ હોય ત્યારે.

સીતોપચાદી આમળ બતાવેલું ચૂર્ણ આપવું.

સુશયક કે કમુવાયક થઇ અંધ હોય ત્યાર પછી ઝીડો તાવ હોય તો.

ટીનર ફેરી (Tin-Ferri) ટીપો ૨૦

એસીડ નાઇટ્રો હાઇડ્રોક્સોરીક ડીલ્યુટ (Acid nitro hydro dil) ટીપો ૧૫.

ક્વીનાઇન સલ્ફ (Quinine sulf) ૫ ગ્રેન.

પાણી (Aqua) ૩ ઍસ.

દીવસમાં ત્રણ વખત આપવું.

ગુરૂ—ભાષ ઓઝોનાં ધણાંખરાં દરદો ગુણ હોય છે કે જેથી કરીને તે દરદો આપણે બરાબર ચોક્કસ કરી સકતા નથી અને અમાડ કલા પ્રમાણે નાડી નીદાન અને ચીકીત્સા કમ પ્રમાણે તે ઓ આપણને પુરપોના આગળ ગુણ દરદ બરાબર રીતે કહી શકે નહી તેમજ આપણે પણ તેના લગભગ જેવો ગુણ અવયવ પણ જોઇ શકતા નથી તેવાં કેટલાંક કારણોથી ઓઝોએ તેવાં દરદોમાં મડમો દવાણો ખમર ઓ કાઠરની સમ્રાહની જરૂર છે.

સિખ્ય— બાળ લગ્નથી ગેરફાયદા.

ગુરૂ—આપણા દેશમાં કેટલાંક વખતથી એવા કે ઢંગી બાળ લગ્નના રીવાજ પડી ગયા છે કે નાનપણમાંજ ઓકરી ઓકરાનાં લગ્ન કરી દેછે અને કેટલીક માતીઓમાં પોતાનું કુળ ત્યારેજ સમજે છે. નાનાં ઢીંગલા ઢીંગલી પરણાવવાં એમાં પોતાનું એવ બાળક કુલીનતા રહેલું છે એમ તેઓ માને છે બાળ લગ્નથી કેટલા ગેરફાયદા છે તેનું અવલોકન કરતા નથી. નાનાં ઓકરાને પરણવાથી શું લાભ છે હાથી છે તેનો સારાસારનો વિચાર ઓકરાંતો જન-

જીતોજ નથી. નહીજ. જ્યારે તેનાં મા બાપ સમજતાં નથી તો પછી ચાર પાંચ વરસનું બાળક જાણેજ નહીં જાણ લગ્નથી જે જે તારકાળીક ગેરફાયદા જોવામાં આવે છે તે હવે હું તને સમજાવીશ નાનપણમાં છોકરો વિદ્યા-બ્યાસ કરવા નિશાળે જતો હોય અને લગ્ન નાનપણમાં થએલું હોય જેથી તેનાં આકર્ષણો પેલી નાની છોકરી તરફ કુસૌજતી નિશાળીઆને લીધે ખેંચાયા કરે છે જેથી તેનું આકર્ષણ ફેલાઇ જવાથી પોતાના અભ્યાસ કમનું કામ તદ્દન દીકું પડી જાય છે નિશાળમાં હરસાસ નાપાસ થયા કરે છે પરીણામે વિદ્યાભ્યાસમાં ખલેલ પહોંચે છે કદાપી બોમ જોગે થોડું ધણું શીખ્યો પાસ થયો ત્યાર સુખીમાં સ્ત્રીની ઉમર તેર કે ચૌદ વરસની થઇ હવે છોકરો કદાપી ચાલક હોય છે. અને તેને ભણવાની ઉમેદ હોય છે પરંતુ તેનાં મા બાપ શું જાણે કે હું પેલા બટાબાઇને ઘેરનો છોકરો પંદર વરસનો છે પણ તેને વળી છોકરો થયો જોને ? હ. માફ કરમ ફરીવળવા બેઠું છે છોકરાને ભણી ભણીને કાદા કાઢવાના છે એટલું સમજતો નથી કે પેલા બટાબાઇ રો-જને રોજ એના સોમાબાઇના છોકરાને લઈને કેવા ઓઠતે બેસીને રમાડે છે તેની કંઈ આ અપરાધીને ખબર છે કાલ કોણે દીઠી છે અમારે મા બાપને કાલે સવારે મરી-જવું છે પણ જો છોકરાનું માફ જોઈએ તો જીવ ગતી મ જાય. આવાં નિરર્થક વચનોના ઉદ્દગાર કાઢી વળી પેલા છોકરાના મીત્રમંડળમાં કોઇ દોસ્તદાર હોય તો તેને બોલા-વીને સમજાવે તેથી પેલા બાઇ સાહેબને ના ઇલાજે પણ સંસારમાં પ્રવૃત્ત થવું પડે હવે પ્રવૃત્ત થતાં બ્યવહારના એ-વાતો લીન થઇ જાય કે જાણે રસનો રાહ તો ચાખ્યો ને વળી અધુસ પરીણામે મહીને બેમહીને કાચુ વીર્યભાવ

ચવાથી ઠાંટીઆ ઢીલા થઇ મરવાના રૂપ ઉપર આવે પછી
 ડાક્ટરોની અને વૈદોની સલાહ લેવા નાસાભાગ કરે અને
 વળી તેમાં પણ કરીકે પરહેજ બાધ પાળે નહીં એલે
 તો એવું કે બાધ મરી જવાય તો બેતર છે પણ આપ-
 ક્ષાથી કદી પરહેજ પળાશે નહીં અંતે આવી રીતે અશ-
 ળાતાં અશ્વળાતાં મરણને સરણ થાય છે. તથા જો સંસાર-
 રતો પવન ખાવા રહ્યા તો પાછા હતા તેવાને તેવા જીંદગી
 પર્યંત સ્વાદીષ્ટ ભોજન ખવાય નહીં અને દરદીની અવ-
 સ્થામાં આખી જીંદગી ગુજરી જાય જો કદાપી આવ્યા
 સ જોગેમાં છોકરી છોકરો અવતરે તો તે એવાં નીર્માણ્ય
 અને ના કૌવતવાળાં હોય કે પાંચ વરસે તો ચાલતાં
 જોલતાં શીખે કાચંડા પંક્ષીના જેવા ઠાંટીઆ ફરી મએલા
 વળી કાષ્ટ બીજા માણસને તેને તેડવાનું નો આકર્ષણ પણ
 થાય નહીં તેવું બાળક જીવે નહીં અને જો જીવે તો આ-
 ખી જીંદગી રોગી રહે વળી સ્ત્રીને પણ નાની વય હો-
 વથી તેનું પણ સરીર જખમ થાય છે અત્યંત મૈથુનથી
 સરીરનાં હાડકાં, મેદ, માંસ, મળ છઠ્ઠ અવયવ વૃદ્ધી પા-
 મતા નથી જેમ જેમ સંયોગનો વખત દૂર જાય તેમ
 તેમ તેના અવયવ વૃદ્ધી પામે મર્બાણ્ય મોટું થાય રજ
 પણ શુદ્ધ અને નીચમસર આવે આવો કુદરતનો નીચમ
 છે હલટો તેનો ભંગ કરવાથી મર્બ ખારણુ કરે નહીં
 અને કરે તો નિર્માણ્ય અને નપુસક જેવું ઉત્પન્ન થાય
 મોઢી હમરે સમ કરેલા પુરૂષો તેમજ સ્ત્રીઓના સરીરના
 બાંધાઓ મજબુત થાય છે તેથી વીરં પણ સાદુ રહે છે.
 જમદી રોમ થતો નથી અને થાય છે તો જમદી મટે છે
 તેમજ મર્બાણ્ય પણ મોટું થવાથી મર્બ પણ વધીને
 મોટો થાય છે જન્મેલું બાળકજ એમ સરીરનું હોય કે

ભાણે તે એ વરસના જેટલા કઠવાણું હોય તન્દુરસ્ત રહે છે. તાઘાતવાળું પશુ હોય છે અને તેને આટે વારંવાર ખાદલીઓના ખુચ ખોલવા પડતા નથી.

૨ આવી રીતે સરીરની પશુ હાની થાય છે તેની સાથેજ ધનની હાની થાય છે પૈસા કેવી રીતે મેળવી શકાય તેને આટે તેને જેજે મુશ્કેલીઓ વેઠવી પડે તે પશુ અવિધા.

૩ સરીર સાર નહીં એટલે રોગી તેની સાથે વિદ્યા પશુ નહીં તો પછી ધન તો ક્યાં હોય ત્યારે નાનપણમાં બેચાર-છેકરોને ખાવાને પીવાને ઝોઢવા પહેરવાને લુગડાં કપડાં જોઇએ તેપશુ મળવું મુશ્કેલ પડે જેથી પુરે-પુરે ફજેતો અને વળી વીટમ્-મણા ભોગવવી પડે.

૪ લમ કરનાર માણસ ઉપરની સરવે હકીકતોથી સર્વથા (લાભક) હોય તેણેજ લમ કરવું ઉચિત છે ખાડીનો ફજેનો છે સંકડે સંકડે માણસો પોઘર ઉઠાવે છે કે બંજીમયો આ સંસાર મરી ગયા હોતતો ઠીક થતે છવતાં સુધી વૈતરસ કરીને મરીમયા પશુ સુખનો વારો આવ્યો નહીં ને આખો જી. મારો દુઃખમાં ગયો આવી રીતે સંસારને પીઘરે આપે છે પોતે પોતાની મેળે જ દુઃખો ઉભાં કર્યા છે તેનો લેસમાત્ર પશુ વીચાર કરતા નથી અને સંસાર વખોડવો જોઈ પોતાની અજ્ઞાનતા.

શિષ્ય— રૂઢિદાન ક્યારે કરવું.

ગુરુ—ભાઈ રૂઢિદાનનો સમય જ્યારે જ્યારે સ્ત્રી મ-
શિષ્ય— રૂઢિદાન ક્યારે કરવું.

ગુરુ—ભાઈ રૂઢિદાનનો સમય જ્યારે જ્યારે સ્ત્રી મરીને મરીને રજસ્વલા થાય ત્યારે તેમાં રજસ્વલા થ-
એથી પાંચ દિવસ સુધી રૂઢિ આપવો નહીં પાંચ દિવસ

સુધીમાં રૂઠુ આપવાથી ઊંઘે નિર્ધન અને કાળા રંગનું
ઉત્પન્ન થાય છે રજસ્વલાને મંચલી કોર્સ (monthly
Cours) એ મંચલી કોર્સ આવી મયા બાદ ૬-૮-૧૦-૧૨
એ દીવસો રૂઠુદાનના છે કદાચીત ધારોકે પુરુષોને દરરોજ
વિષયાશક્ત રહેવાનું હોય તો રજ મહીને કેમ આવે છે.
દરરોજ કેમ નથી આવતું ત્યારે કુદરતે તો મહીનોજ કરેલો
છે હવે આપણે તેના નીચમનો જોઈલો જામ ક્યો તેહલું
આપણે તેહલું પડે તેમાં ખીજનો શું હોય માટે જાણ તું
ચોતે લખ કઈ તો કરજો પણ ક્યારે કે પોતે સંસાર બધું
હની રચના ચલાવાને સક્તીમાન થાઉં ત્યારેજ.

પ્રકરણ ૭ મું.

બાળકોની માવજત.

ગુરૂ—આપણા દેશમાં કેટલાક વખતથી વિદ્વાનો
નાશ થઈને અવિદ્યા એવી તો સંબળક મુજ ઉતારી બેઠી
છે કે ઊંઘરને કેળવવાથી શું શાયદા છે તેમને કવી રીતે
ઉછેરવા જોઈએ તેનો ખોસક ક્યારે આપવો વગેરે બાબ-
તોથી તદન અચાત છે જેથી ઊંઘર જન્મતી વખતે સાઈ
હોય તે પછીથી એવું કદંચ બની જાય છે બાળક સા-
ધારણ રીતે ત્રણ વરસનું થાય ત્યાં સુધી તેને અનાજ
ખાવા આપવું નહીં નાનપણમાં વધારે વખત રમાડવાં
નહીં જેમ તે ઉધે છે તેમ તેનું શરીર સાઈ રહે છે અને
રમાડવાથી રમવાની ફીકરમાં ફસાય છે કુધ પાતું હોય તો
તે મરમ કરી એલચી ભયદળ નાખીને પાતું ઊંઘરાની

માતાને અત્યંત થંધ ખાટા તીખા કહકર પહાચેા ખાવાની
મનાઇ કરવી આવડાં કરજોથી પણ જો કદાચીત ખીચાર
થાય છે તો તેને માટે કારણ વેદ્યની સલાહ લેવી કેટલાક
આણસો બચ્ચું અવતરે કે તેને માટે ખાપરીયું સર કરી
કે છે પણ તે રીવાજ એકંદર ઠીક નથી કરાણકે મંધક
છે એ રસાયન છે નાનપણમાંજ ઊકરાવું બંધારણ રસાયનથી
મધુ પરીણામે મોટું થાય અને તેને મહાન બાધી થાય
છે તો તેના ધણા ઉપચારો કરાયથી તે બાધી મટતો
નથી પણ જ્યારે રસાયન વાળી દવાઓ અવસવવામાં
આવે છે ત્યારેજ મટે છે દેસી રસાયનો ખાવી એ એક
બીતી ભરેલી વાત છે કોઇ કહેશે કે હમોએ બરાબર પ-
ઠવી છે પણ જે વેદ્ય રસાયનની મારણ ક્રીયામાં તેને અ-
વરાવવામાં અને પછવાડેથી તે આધિલી રસાયન પાછી
નિર્મુળ કરવા સમર્થ નથી તેના હાથની રસાયન ખાવી
એ ધણું જોખમ ભરેલું છતાં દેસી દવાની રસાયનમાં
બને ત્યાં સુધી તેનો પડજાયો પણ લેવો નહી કોઇ કહેશે
કે ખાપરીયું ના પાય ત્યારે શું પાય હમારે તો માફક
આવ્યું છે હા, ખાપરીયું રસાયન છે એટલે વાતકાળીક
માફક આવે તેમાં શું મધુ ચુવરના દુધનો ગુલાબ લીધો
અને રેચક અસર થઇ પણ તેથી શું એતો પ્રાણને હાની
કરે છે તેવીજ રીતે ખાપરીયું માફક આવ્યું તેમાં શું
વળ્યું પણ સરીરનો બાધો નાનપણથીજ રસાયનનો થાય
છે નાના બચ્ચાંઓને જરૂર પડે તો વનસ્પતીની અમર
ખીજી હલદી દવાઓ કરવાની જરૂર છે તેને બાવુઓ કે
ખીજું કંઈ અવરાવવું નહીં.

નાનાં છોકરાંને (A. 2)

લીઝી, ઉલ્લી, વરાધ, ઉપરસ, પેટનું મધુ, સરીરનું

(૬૧)

સુકાવતું, લુખસ, ખસ, ત્વચાની ખરખી હાડકાંને સડો વ-
ગેરે મટાડીને પૌષ્ટ બનાવે છે.

સીરપ હાઇપો ફોસ્ફાઇટ ઓફ લાઇમ Syrap hypo-
phosphite of Lime

બનાવટ.

કેલ્સી ફોસ્ફાસ. ગ્રેન ૧૬૦

ગ્લોબેલી સાકર ૧૬ ઓંસ

એસીડ ફોસ્ફરીક ૨૦ ટીપાં.

કાચીનીબલ રંગઆવે તેટલું

ગ્લોબેલી સાકરને પાણીમાં ગરમ કરી કેલ્સી, ફોસ્-
ફાસ, અંદર ગાળીને નાખવો બાદ ફોસ્ફરીક એસીડ ના-
ખવું ત્યારપછી થંડુ થયે કાચીનીબલ નાખવો એળી
બાટલીમાં બરી રાખવું પછી થોડું થોડું દરરોજ
પાવા કરવું.

ઉલટી ઉપર. (A. 2)

ફેરી ઓક્સાલાસ ગ્રેન ૦૧ થી ૧

અગર બે-ઓક્સ એસીડ ગ્રેન ૦૧ થી ૧

ખસ ઉપર (A. 2)

ઝીન્ક ઓક્સાઇડ. ૨૦ ગ્રેન.

વેસેલાઇન ૧ ઓંસ.

કારબોલીક એસીડ ડીલ્યુટ ૨ ટીપાં.

ખંઘ મીઠા કરી શરીરે ચોળવું.

ઝાડા ઉપર (N. I)

અતીવીષ, મોચરસ, મરડાસીંગુ, કાયફળ, કાકડાસીંગ, ધાવડીનાં ફુલ, જાયફળ, જાવંત્રી, હીંગમોઠ, અફીણ, બી-
લીનો ગરલ, આંબાની ગોટલી, હીંગ્ગરાની ગોટલી, ઈંદ્રજવ, સરવેની પાનના રસમાં એળી બાધવી રતી ૧ ની સવાર

(૬૧)

સાંજ ચોખાના ઘોવણમાં પાત્રી. મરડો, અતીસાર જરૂર વગેરે શાન્ત પડે છે.

આંખ દુઃખતી હોય ત્યારે (A. 2)

દ્રાષ્ટાઆલ્ક્ય ૨ ગ્રેન. એક ઔસ પાણીમાં નાખી દલાવી સવાર સાંજ આંખમાં ટીપાં નાંખવાં. બજે છે.

ઝીજક સંદ્રશસ. ૧ ગ્રેન.

ટેનીક એસીડ ૨ ગ્રેન. બળતી નથી ખીલપણુ મટે છે.

એટ્રેપીઆ ૧ ગ્રેન. ધુલ પણુ મટે છે.

તાવ ઉપર. (A. 2)

કવીનાઇન ગ્રેન ૩ સવાર બપોર સાંજ પડીકાં ૩

(A 2)

મોઢું આવ્યું હોય ત્યારે બચ્ચાને અને મોઢાને માટે

મોઢા માણસનું અગર નાના માણસનું મોઢું આવ્યું હોય ત્યારે.

ટેનાક એસીડ (Acid Tanio)	} મીઠી કરી સવાર સાંજ મોઢામાં ધસવાથી દાંત હાલતા કળતર મોઢાંની
ગ્લીસરાઇન (Glycerine)	

ગરમાઇ વગેરે સમી જાય છે.

પણુ તે દવાને મોઢામાં રાખી મોઢું મળતું રાખવું અને ગરમ પાણી નીકળી જવાહેવું વળી ટેનીક એસીડ અને સ્પીરીટ રેક્ટી દ્રાષ્ટા બન્નેને ધસવાથી હાલતા દાંત બંધ થાય છે. કળતર, અવાળું, દાંત ચળ, પેદુઓનું ધસવું તથા દાંતમાંથી અને મોઢાંથી નીકળતી દુરમંધપણુ દુર થાય છે.

(A. 2) છાકરાંને પીંડરોગ, કમળો, બંધકોસ,

છર્જીબવર હોય ત્યારે

ડેરીએટ આમોન્યા સાઇદ્રસ ૮ ગ્રેન.

મેઝેસીઆ સદ્દાસ ૨ ગ્રામ.

પાણી ૩ ઐસ

દીવસમાં તથા વખત પીવું

(A. 2) મગજની નબળાઈ પાંડુરોગ છૂંદવા
હોય ત્યારે

ફેરીએટકવીનીઅનસાઇટ્રાસ ૫ ગ્રેન.

એસીડ નાઇટ્રોહાઇડ્રેક્ટોરીકડીસ્ટ્યુટ ૫ ટીપાં.

પાણી ૨ ઐસ.

દીવસમાં તથા વખત પીવું.

દરાજનેા મલમ (A. 2)

નાના મોટાને દરાજ થઇ હોય તો

કાઇસેડેનીક એમીડ ગ્રેન ૫

વેસેલાઇન ઐસ ૧

એસેટીક એસીડ ટીપું ૧

વેલો ઓક્સાઇડ ઓફ મરક્યુરી ગ્રેન ૨

ખડું મીઠા કરી દરાજ ઉપર ધસવું.

પલાન્જ બીજો. (A. 2)

વેસેલાઇન. ૧ ઐસ

કાઇ સેડેનીય એસીડ ૫ ગ્રેન.

ઓઇલ ઓફ કારબોલીક એસીડ ૫ ટીપાં

દરાજને વસુરીને ધસવું આંખે લાગવા દેવું નહીં.

મળોત્તું સ્તવ.

માળોના ઝીણા કકણ કરીને તેને એક વાસણમાં
દીન ૭ સુધી પાણીમાં પેલાળી રાખવા પછીથી તેને વલા-
ણમાં વલોવવા માખણના જવો પદાર્થ કરે તેને લઇને
સુકવી રાખવો.

માત્રા—ગ્રેન ૨.

ફાયદા—મરખીનાં દરેક ઘરે, હાડબર, બવર, વ-
ગેરે મટાડી ચસીરનું લોહી સુધારી ચરીર પુષ્ટ કરે છે.

અધેડીને ફાયદા.

પ્રથમ અધેડીને કાપી લાવી સુકાવી બાળી રાખ
કરવી તે રાજોડીને પાણીમાં ડોહી નાખવું અને નીતરતું
પાણી ઠરેલું લઈ લેવું તે ઠરેલા પાણીને ખુબ ઉકાળી
બાળી મુકવું પાણી સરવે બળા બળ અને નીચે જોડેલા
સૂક કાર રહે તેને લઈ લેવો.

માત્રા—એન ૨ ધીમાં આટલું.

ફાયદા—કફ, ખાંસી, ઉધરસ, ઠંસો, ધાતુક્ષયની
ઉધરસ નાનાં મોટાં દરેકને મટાડે છે.

છાકરાંને રતવા, શુભડાં વગેરે ઉપદ્ર.

ગમખાટર અમર પારાના મલમતું ખાસદર લગાડવું.

શુદ્ધ—લાઇ આ પ્રમાણે ટુંક હકીકત મેં તને બા-
ળકા વિષે સમજાવી હવે મોટા માણસોના બાધીઓના અ-
ધિકારો વિષે કેટલુંક તને સમજાવીશ મહેલા તો હું તને
દરેક બોલધોની પથ્યા પથ્યની હકીકત કહું.

શિષ્ય—મહારાજ દવાઓ ખાવતું ઉત્તમ પાત્ર
કયું હશે.

શુદ્ધ—દવાને બીજા કોઇ વાસણમાં નહીં પીત્ત્ત્રીનાઇ
માટીના કે કાચના વાસણમાં હવે પીવી.

શિષ્ય—દવા પીવાના કેટલા વખત હશે અને તે
કેવી રીતે.

શુદ્ધ—લાઇ દેસી દવાઓ દીવસમાં બે વખત, સ-
વાર સાંજ અને વિલાયતી દવાઓ દીવસમાં ત્રણ વખત
પીવાની હોય છે.

મનગર્જાએ ઘઘવાળાને અને રક્તપીતવાળાને આપવી નહી.

શિષ્ય—ઝાસને કેવા રોગોના અને કેવા અનુપા-
નમાં ખાવી.

ગુરુ—વાત રોગમાં ખાટી જાણ સારી પણ તેમાં
સુંઠ સીધવમાં ખાવી પીતવાળાને સાકરમાં કદમાં સુંઠ મરી
પીંપેર સાથે ખાવી મુત્ર કચ્છમાં ગોળ સાથે પાંડુરોગમાં
ચીત્રાજલ સાથે બહુ વાયુ હોય અતીસાર હોય અને અર્થ
હોય ત્યારે દોઝ છર અને સીધવ નાંખી ખાવી.

શિષ્ય--ત્યારે દહીને માટે કેવી રીતે કરવું.

ગુરુ--રત્ને દહી ખાવું નહી સાકર નાખેલું દહી
મરે છે.

શિષ્ય--મહારાજ કઈ રતુમાં દહી ખાવું.

ગુરુ--હેમંત, સિરસીર, અને વર્ષા રતુઓમાં
દહી ખાતુ.

શિષ્ય--કઈ રતુમાં ખાવું નહી.

ગુરુ--શરદ, ગ્રીષ્મ અને વસંત એ રતુમાં
નહી ખાવું.

શિષ્ય--દુધને કેવી રીતે ખાવું.

ગુરુ--ભાષ દુધ તો હમેશાં ખાવું પડતુ રાત્રે દુધ
ખાવું એ બાલુજ અત્યુત્તમ છે ખાડ નાંખેલુ દુધ કદ
કરે છે સાકરવાળું વીર્ય વર્ધક છે ગોળ નાખેલું પીત અને
કદ કરે છે.

શિષ્ય--મહારાજ પાણી પીવુ તે કેવી રીતે ?

ગુરુ--ભાષ સાત્રમાંજ પ્રથમ કહ્યું છે કે મહેવવા-
નીયમ્ એ પ્રમાણે પાણીને ખોરાક ખાવામાં આપ્યું જમવું
જમી રહ્યા ખાદ થોડુંકજ પાણી પીવું જમ્યા ઉપર વધારે
પાણી પીવું એ નુકસાનકારક છે જ્યારે જ્યારે પાણીપીવું

હોય કે થોડુ થોડુ પાણી પીવું તરસ લાગવા છતાં પણ પાણી કેટલાક લોકો પીતા નથી તેનાથી અછર્ણ થાય છે. અને તેમાંથી ઘણા રોગો ઉત્પન્ન થાય છે રાત્રે તરસ હોય કીંવા ન હોય પણ પાછલી પ્રહર રાત્રી હોય તે વખતે પાણી પીવાથી ઘણા ફાયદા છે અન્ન પચી જાય છે જંધકોસને દુર કરે છે નેત્ર રોગોને પણ મટાડે છે. અછર્ણ ગુસ્સ મટે છે અને જઠરાગ્ની પ્રદીપ્ત કરે છે તેને માટે હું તને નીચેના એક દાખલો આપું. જંધકોષ્ટ માટે.

શ્રે. સા. અ. વ. નો અભિપ્રાય:

Indeed there is no disease of the human organism which may not be traced to Constipation
A. B. Stockham.

(માણસના શરીરમાં ખરેખર એવો એક રોગ નથી થતો કે જેનું મુળ કારણ જંધકોસ ન હોય અર્થાત જંધકોષ્ટથીજ હજારો વ્યાધી થાય છે. તેને ટાળવાના ઉપાયો.

૧ ઉપા લખ્યા પ્રમાણે દરરોજ પાછલી રાત્રે પાણીનું સેવન કરવાથી જંધકોસ જાય છે.

(CRO. 3)

નારંગી રંગની એક સીસીમાં પાણી ભરી એક કલાક બે કલાક સુર્યના તાપમાં મુકી તે પાણી પીવાથી પણ મટે છે કેમીઓપાથી પદ્ધતી પીત પ્રકૃતી શાંત પડે છર્ણુજ્વર જાય અને જંધકોસ મટે તેને માટે ગોળી, બાનીમ, કાચફળ, જેઠીમંથ, ગરમાળો, હરડેદળ, બેહેમંદળ, આમળાદળ, હીમજ, સોનામુખી (મીઠીઆવળ) સીધવ, છર, ઇંદરજવ, એલકી, બદામની મીઝ, પીસતાં, ખસખસ, સુંઠ, પીપર, ચીના છાલ, ઘોડાવળ, હીંગ, લસણ, સં-

અજ, ધાણ, દીલા જોળમાં જોળી ચણી ભેર જેવડી વાગવી રાત્રે જોળી એક પાણીસાથે લેવી દરદોજ આ પ્રાણે કરવું.

હમેસાં પાછડી રાત્રે પાણી પીવું તેના વીધી.

રાત્રે સુતી વખતે એક તાંબાના કુદ્ડ લોટામાં પાણી ભરી મુકવું પછી રાત્રે નિરાંતે સઈ જવું તે એવી રીતે કે રાત્રીના પાછલા ભાગમાં ચાર કે પાંચ વાગે ઉઠી જવાય ઉઠતાની સાથે તાંબાના લોટામાંનું પાણી તરસ હોય હીવા ન હોય તો પણ પીવું. પૂછીથી ખાટલા નીચે ઉતરી જઈ થોડીવાર આમ તેમ કરવું પછી દસ્તની હાજત થાય તો જવું પાણી પી ખાટલામાંથી ઉઠી મથાગાદ સુઈ જવું નહીં આ રીતી કરવાથી નેત્ર રોગીને બંધકોસ વાળાને અને અગ્નિ જ્વરાળાને આરામ થાય છે.

શિષ્ય—મહારાજ વરસાદનું પાણી કેવું.

ગુરુ—ભાઈ વરસાદનું પાણી ઉત્તમ છે અંગ્રેજી દવાઓમાં પણ ડીરડીલ્સ વોટર એટલે ચોખ્ખું વરસાદનું પાણી લેવાનું કહેલું છે વરસાદનું પાણી દેસી રીતીમાં પણ અમૃત સમાન ગણેલું છે પણ તે પાણી વરસાદનું જીંદીને કોઈ સારા વાસણમાં રાખેલું હોવું જોઈએ તેમાં પણ વરસાદની રૂતુમાં પુષ્પ, મધા, એ નક્ષત્રોમાં લીધેલું પાણી ધણુંજ ઉત્તમ છે.

શિષ્ય—મહારાજ આપણા લોકોમાં હાલનો જે આ અનાજો ખાવાનો રીવાજ છે તે એકંદર સારો તો ખરો.

ગુરુ—કેમ ભાઈ.

શિષ્ય—જુઓ કેદરા બાવડો વગેરે સસ્તાં પડે છે અને વળી પાચન ક્રીમાં પણ હલકાં.

મુદ્—ભાષા તે વાત ખરી પણ જો અત્યંત પાચન ક્રીયામાં હલકાં હોય છે તે અનાજોમાં પોષણ તરવોના શુષ્ક ઓછા હોય છે અને વળી કોદરા બાવટા જેવાં અનાજોમાં તો પોષણ તરવો હોતાં પણ નથી વિચાર કરે. મહા પાચન ક્રીયામાં ભારે છે ત્યારે તેમાં પોષણ તરવો ઘણાં વધારે છે અને વળી વિદ્વાનોએ તેને રસાયનરૂપ મણેલ છે જેવી રીતે ખારો કે મંધક કે હાંમળોક પુરો પાડેલો અને તેની શુદ્ધ ભસ્મ થઈ હોય તો રોગ મટાડે છે અને કાંચી પાકેલી હોય તો કુટી નીકળે છે. અને માણસનો પ્રાણ લે છે તેવી રીતે મહા પણ જો અર્ધ પકવ-હોય તો જઠરામાં પચતા નથી પુરાપકવ હોય તોજ બરાબર રીતે પાચન થાય છે વળી તેનો દાખલો તપાસ કે મહાનો અણુ હોય તેનો ભેદ થોડા પ્રાણીમાં આંધી બાખરા જાડા હોય તેથી વચેનો અંદરનો ભાગ કુણાસ પડતો રહે છે વળી તેમાં થી ગોળ તે પણ ભારે છે તેથી તે અણુથી ક્યાં સીવાય રહે-તો નથી પણ તેની જગ્યાએ પુરેપુરી કરેલી કણકની રો-ટથી કંસાર વધારે પાણીમાં બજાએલો સીરો તે પણ ઘણો થીમાં સેકાએલો અને વળી પાણીમાં મટે તેથી પચવામાં હલકો પડે છે જ્યારે આ પ્રમાણે છે ત્યારે તે મહા કેવો પૈલીક છે માટે મહા ચોખ્ખા વજેરે અનાજો ઘણાં પૈલીક છે.

મિથ્ય—મહારાજ કહ રતુમાં કયા વ્યાધીનો મુખ્ય ભાગ હોય છે.

મુદ્—જો તો વર્ષારતુમાં વાયુ પ્રધાન છે, સરદમાં પિત્ત પ્રધાન છે અને વસંતમાં કફ પ્રધાન છે માટે તે તે રતુઓમાં સમય, સમક ખોરાક રાખવાની જરૂર આવશ્યકતા છે.

ગુરુ--ભાઈ આ એક નીચેનો હું તને સમજાવું
ઉપચાર બતાવુંહું તે માણસના શરીરને બહુજ સુધારે છે
અને તેને વિજયા ચૂલું કહે છે.

મોઢા વૃદ્ધી ચૂલું. (N. 1)

જાલકળ, વાવડીંગ, ચિત્રક, તગર, તાલીસ પત્ર, ચં.
દન, મુંઠ, લવીંગ, શર, બીમસેની કપુર, હરડાં, આમળાં,
મરી, પીપર, વાંસ કપુર, તજ, તમાલપત્ર, એલકી, નાગ
કેસર એ દરેક ત્રણત્રણ તોલા અને ૨૮ તોલા ભાંગ અ-
ને એ બધાંની બરાબર સાકર ભેરી એ ચૂલુંને એક
સીસામાં ભરી રાખવું.

માત્રા--તોલો ૦ થી ૦૧

ફાયદા--ક્ષય, શ્વાસ, અરુચી, ઉધરસ, મંદામી, અ-
તીસાર, સંમ્રદણી, વગેરે રોગોને મટાડે છે.

ધાતુ ક્ષીણતા થઈ હોય ત્યારે. (N. 1)

સાકર તો. ૧૬ વાંસકપુર તો. ૮ એલકી તો. ૨ પી-
પર તો. ૪ તજ તો. ૧ એમાં સોનાના વરખ ચાંદીના
વરખ અને કરતૂરી મેળવી દરરોજ સેવન કરવાથી સરવે
રોગ જેવાકે ક્ષય, ધાતુક્ષય, ઉધરસ, ગાયુનાં દરદો અને
સંમ્રદણી વગેરે સરવે રોગો નાશુદ થાય છે,

શિષ્ય--મહારાજ ઠીક પણ સંધીવાયુને માટે
શું હશે !

ગુરુ--વજનામ અને મરી સમજાગે વાદીને તલના
તેલમાં મરમ કરી શરીરે યોગવાથી સંધીવાયુ નાશ પામે
છે અને તે ઉપર કચો હીમબેક, બોળ અને સુમળની
ધીમાં ગોળી કરી શીસમાં દીન ૨૧ ખાસથી સંધીવાયુ
નરર મટી જાય છે તે જાણવું.

શિષ્ય—ગુરુ આ સરવે દેસી ઐપધો છે પણ તેમાં સાધારણ મહારે અંગ્રેજી ઐપધો પણ જાણવાની જરૂર છે તો આપ તે હકીકતમાં હવે મને વાકેફ કરો.

ગુરુ—આજ ત્યારે હવે આપણે તે હકીકત ઉપર આવીએ પ્રથમ જવર દરેક બાધીઓમાં મુખ્ય છે માટે પ્રથમથીજ તેનું આગળથી વિવેચન કરીએ હવે તું બરાબર બરાબર ધ્યાન આપજે અ ઐપધો બધાં અર્કના રૂપનાં છે અને તાજાંતોમ અસર કરનારાં છે માટે તેમાં પુરું ધ્યાન આપવા જેવું છે હવે આમાં એવું છે કે બાધી એક અને તેની પદ્ધતીઓ જુદી જુદી તે સરવે હકીકતો સાથેસમજવું હું.

ગુ. તાવ એ ફીવર (Fever) (A. 2)

ક્વીનાઇન સલ્ફ (Quinine salt) ૧૫ ગ્રેન.

એસીડ સલ્ફરીક (Acid salt) ડીસ્પુટ ૨૦ ટીપાં

પાણી (Agua) ડીસ્ટીલ્ડ ૪ ઐંસ.

મીઠા કરી દીવસમાં ત્રણ વખત પીવું.

૧ સૂદરોન ચૂર્ણ. (N I) ત્રીફળા (હરડાં

૧ જેહેડાં ૨ આમળાં ૩) હળદર ૪ દારૂહળદર ૫ ભોંય-રીંમણી ૬ કચોરો ૭ મોતરીંમણી ૮ સુઠં ૯ મરી ૧૦ પીપર ૧૧ પીપરીમુળ ૧૨ મોરવેલ ૧૩ માળો ૧૪ ધ-માસો ૧૫ કડુ ૧૬ પીત્ત પાપડો ૧૭ નાગર મોથ ૧૮ ત્રાયમાણ ૧૯ નેત્રવાળો ૨૦ લીમડાની છાલ ૨૧ પુસ્કર મુળ ૨૨ જેડીમધ ૨૩ કડાનું મુળ ૨૪ અજમો ૨૫ ઈંદ-રજવ ૨૬ બારીંમ મુળ ૨૭ સોઢાનાં બીજ ૨૮ કુલાવેલી ફટકડી ૨૯ ઘોડાવજ ૩૦ તળ ૩૧ પચકાબ્દ ૩૨ વાળો ૩૩ સફેદ ચંદન ૩૪ અતિવિય ૩૫ મીઠાનું મુળ ૩૬ સાલવણ ૩૭ પીઠાણ ૩૮ ત્રાયડીગ ૩૯ જમર ૪૦ ચી-

(૭૨)

ત્રમુળ ૪૧ દેવદાર ૪૨ ચવક ૮૭ પટોળ પત્ર ૪૪ વીઠ-
રીકદ ૪૫ સર્વોગ ૪૬ વાસકપુર ૪૭ સફેદ કમળ ૪૮
તમાલ પત્ર ૪૯ જવત્રી ૫૦ તાક્ષીસપત્ર ૫૧ એ સરવે
સરખે વળને લેવાં અને તેનાથી અડધે વળને કરીયાતુ
લેવું તે સરવેને ખારીક કચરી કપડાળીલું કરી ચૂર્ણ કરવું
પછી તે ચૂર્ણ પાણી સાથે સવાર સાંજ શકવું.

માત્રા— ગ્રેન ૨૦

ફાયદા—તરીયો, એકાંતરીયો, ચોથીઓ, વાત, પીત્ત.
કફજ્વર નાશ પામે છે જેવી રીતે કૃષ્ણનું સ્ફર્ષન ચક્ર
કાળનો નાશ કરે છે તે પ્રમાણે આ સ્ફર્ષન ચૂર્ણ તાવનો
નાશ કરે છે. સારંગધર સંહિતા.

તાવ ઉપર (A. 2)

સ્ફર્ષન ચૂર્ણ ૨૦ ગ્રેન,

ક્વીનાઇન (Quinine) ૧૦ ગ્રેન.

સોડા બાયકાર્બ (Soda carb) ૧૫ ગ્રેન.

તથા પડીકાં પાણી સાથે દીવસમાં ત્રણ વખત
આપવાં

વાત, પીત્ત, જ્વર ઉપર. ૩ (A. 2)

ટી'યર ફેરી (Tin ferri) ૨૦ ટીપાં

ક્વીનાઇન (Quinine) ૧૦ ગ્રેન.

એસીડ નાઇટ્રો હાઇડ્રો ક્લોરીક ટીફ્યુટ.

(Acid nitro hydro chlor ed) ૧૫ ટીપાં

પાણી ૩ બોંસ

દીવસમાં ત્રણ વખત.

૪ વાત, પીત્ત, કફ જ્વર ઉપર (A. 2)

ફેરી આમોનિયા (Ferri Ammonii) ૮ ગ્રેન,

ટી. નાઇવોમીકા (Tio nucis vomoi) ૧૫ ટીપાં

રૂપી ક્લોરોફોર્મ (Sp chloroform) ૨૦ ટીપાં
 લાઇપુર સ્ટ્રીચન્યા (Lig strychniae) ૬ ટીપાં
 પોટાશ આયોડાઇડ (Pot Iodide) ૮ ગ્રેન-
 પાણી (Aqua) ૩ ઓંસ.

દીવસમાં ત્રણ વખત પીવું ચાર દીવસ દવા લીધા
 પછીથી ત્યારબાદ જીલ્લમ લેવો.

I

કેટલીક વખત ધણા મજબુત બાંધાના માણસોને
 જિવો સખત તાવ આવે છે કે તાવ લગભગ ૧૦૪ કે
 ૧૦૫ ડીગ્રી સુધી તાવ ભરાઈ જાય છે અને એવા તાવ-
 માં દરદી એભાન જેવો થઈ જાય છે તે વખતે કેટલાક
 માણસો તે દરદીને એન્ટી ફેબ્રીન એન્ટી પાયરીન અને
 શીનાસીટીન બેચર આપે છે એવા અણુ સમજના મા-
 ણસોને તે દવા કેવી રીતે આપવી તેનું યાન હોતું નથી
 આવી વખતે ખાસ ડોક્ટરની સલાહ લેવીજ જોઈએ તે
 સલાહ નહીં લેતાં ધરગતું આવા ઉપયોગ કરવા મડી જાય
 છે કહ્યતીત તે વખતે એન્ટી ફેબ્રીન જેવી દવાનો સલાહ
 કાર ડોક્ટર સીવાય ઉપયોગ કરવો નહીં છતાં કરવો પડે તો
 એન્ટી ફેબ્રીન (Antifebrin) ૩ ગ્રેન.

આઠામાં મરીના ૪-૫ દાણા વાટી નાંખવા અને
 તે આઠા મરીના ઉકાળામાં પતાસું નાખી તેમાં તે દવા
 નાખી પાઈ દેવું અને થોડી વખત ગોઠડુ ઝોરાડી દરદીને
 સુવાડી રાખવો થોડા વખતમાં પરસેવોવળી જશે એટલે
 તાવની મરમી ઝોછી થશે એન્ટી ફેબ્રીન ધણીજ પરસેવો
 કરીને મરમી ઝોછી કરી નાખવાની અસર કરે છે કેટ-
 લીક વખત વધારે પ્રમાણમાં તે દવાનો ઉપયોગ કરતાં
 મરમી હકથી બદે પણ ઝોછી થઈ જાય છે જેથી દરદી

(૭૪)

કંઠે પડી જાય છે અને વળી મરમ ઉપચારો કરતાં પણ મરમ થતો નથી અને વખતે મરી પણ જાય છે આને વખતે ડાક્ટરની સલાહની ખાસ જરૂર છે.

(A. 2)

તાવમાં દાહ. શેપ, તૂપા, પ્રમેહની અમન, ઉનવા, બળતરા વગેરે તથા લુલાગવી.

સોડા બાય કાર્બ (Soda bicarb) ૧૦ ગ્રેન.

ટાર્ટ્રિક એસીડ (Acid tarttric) ૫ ગ્રેન.

એસીડ સાઇટ્રીક (Acid citrio) ૫ ગ્રેન.

લીંબુનો રસ ૧ ઓંસ.

પાણી (Aguas) ૩ ઓંસ.

(Ho.) I તાવમાં.

૩ x

એકોનાઇટ (Acon) ૨ ટીપાં.

પાણી ૦૫ ઓંસ.

આ દવાથી તાવ નહીં ઉતરી ગયો હોય તેની જો-
ચેન નહીં પણ સુસ્ત પડી રહેતો હોય ત્યારે.

૪ x

Gels જેસીમીઅમ માત્રા ૨ ટીપાં.

પાણી ૦૫ ઓંસ.

(B. C.) 2 તાવમાં.

૬ x

No 4 (નં ૪) ગ્રેન ૨.

ફેરમ ફોસ્ફેઇટ (Fe-Phos)

છબ ઉપર મુઠી ઉપર પાણી ખીવું દીવસમાં એક વખત લેવી.

સૂચના—જ્યારે કોઈપણ દવામાં કરવો હોય ત્યારે

(૭૫)

(CRO.) ૩ તાવમાં.

એક બચ્ચ રંગની સુદ યોખી પાણીથી ઘોષ સાફ કરીને તે બાટલીમાં પાણી ભરવું બાટલી ઝાંસ ૪ ની લેવી તેને બસબર મોઢા ઉપર છુત્ર મારી કલાક ત્રણ સુધી સૂર્યના તાપમાં યુકી તે પાણીને ગરમ થયા બાદ તે પાણી પી જવું. આ પ્રમાણે તાવ આવતો અટકી જાય ત્યાં સુધી કર્યા કરવું.

દરેક ચીજોને આખીપાખી કચરી રાત્રે પાણીમાં પલાળી રાખવું ત્યારબાદ સવારમાં કોરી હાંડીતું મુખ બંધ કરીને ઉઠાવવું પાણી શેર બે ઉઠાવવું અને ૦ શેર પાણી રહે ત્યારે ઉતારવું ચંદુ પડેથી મધ નાખી પીવું મંજીષ્ઠાદીકવાચ સવારે મધ અને સાંજે દીવેલ નાંખી પીવો એ મુજબ દીવસમાં બે વખત ઉઠાવો પીવાનો છે.

(Ho.) I નર્મા આવું નીસાન મુકેલું હોય તે દવા (Homeopathy.) હોમીઓપાથીકની છે એમ સમજવું દવાના નામ ઉપર ૩ x ૬ x 12 x એવું મુકેલું છે તે તે દવાના પાવર છે એટલે તેટલા પાવરની તે દવા છે એમ જાણવું.

(B C) 2 નર્મા આવું ચીન્હ મુકેલું છે તે દવાઓ Biochemistry. એટલે જો. લા. મ. મં. જીવન રસાયન જે. જે. કણીઆ રચીતની દવાઓ છે.

(CRO.) ૩ નર્મા આવું ચીન્હ હોય ત્યાં કોમીઓ પાણીની દવાઓ છે એટલે કમના પ્રયોગો છે એમ જાણવું.

તાવળી સાધારણ સમજ.

જે પ્રમાણે સર્વે રોગોનું મુળ કારણ બંધકોષ્ટ છે એવું ડૉ. હોલ પોતાના અભિપ્રાયમાં બતાવે છે તે પ્રમાણે તાવળું પણ એમજ છે કારણ કે હાડબર એટલે શુદ્ધ જ્વરથી પણ ઘણા રોગો ઉત્પન્ન થવાનું સળળ કારણ છે શરીરમાં સાધારણ રીતે ૯૮. ૪ કે ૯૮. ૬ ગરમી જોઈએ અને તેના કરતાં જોટલી ગરમી શરીરમાં વધારે રહે છે તે શુદ્ધજ્વર છે, એ શુદ્ધજ્વર દરરોજ માથુસના શરીરમાં રહેવાથી હાડકાં માંસ બોલી વગેરેને પુષ્કળ મરમ કરે છે અને મરમ કરી તેને તાવી તાવી બોલી વગેરે પાતળાં કરીને બાળી મુકે છે. હવે વાયુને રહેવાનું સ્થાન હમેશાં હાડકાં માંસ સાથે છે અને મરમીને રહેવાનું સ્થાન જઠરાગ્ની છે એ અગ્ની અત્યંત આહાર, મૈથુન, ગ્રમ, કસરત, મોહ શોક ઈં કંટલાંક કારણોથી થવાનો સંભવ છે જ્યારે આમ થાય છે ત્યારે ગરમી પોતાનું જઠરનું રહેણું છોડી ઉપર આવે છે અને જ્યાં તેને પેસવાની જગ્યા મળે છે ત્યાં તે પેસી જાય છે અને પોતાની સંતાનો પુરેપુરે અમલ કરે છે એટલે બીજાસ વાયુને તેના દેહસતથી નાસાબાગ કરવી પડે છે અત્યે તેને એટલે વાયુને જઠરની જગ્યા હાથમાં આવતાં ચોર પેસે તે પ્રમાણે એકાએક ઊનોમાનો જઠરમાં છુપાઈ જઈને સંતાઈ રહે છે હવે જઠરમાં સંતાઈ જાય છે પણ ત્યાં બેઠાં બેઠાં પોતાનો જાતી સ્વભાવ એવો તો ખુલે બતાવી આપે છે કે અનાજ પાણી વગેરે જે જે પાચન થવા જોઈએ તેને બીલકુલ પચવા દેતો નથી એ કુદરતી કીધારી ઉલટું તેણે કયું અને વળી જઠરાગ્ની શું કરે છે કે પોતાનું સ્થાન છોડતાં ઉપર કલા પ્રમાણે હાડકાં માંસ

તાવે છે જઠરમાં જઠરાગ્ની પ્રાચન ક્રીયા કરે છે તે ક્રીયા તેણે ઉલટી કરવા માંડી. ખરી રીતે વાચને હાડકાં માંસ થંડુ રાખવું જોઈએ તે પોતાની જગ્યા જવાથી તેણે જઠરાગ્ની ક્રીયા ઉલટી કરી આવી ઉલટપાલટ ક્રીયાઓ થવા માંડી પ્રાચન ક્રીયા બગડી અટલે શરીરમાં નવું ઉમેરાતું વીર્ય એટલે વિત વધવું નથી અને જીવું હોય તે તવાઈ તવાઈને જવા માંડે છે જ્યારે આ પ્રમાણે મરમી ઉદ્ધ નીકળે છે એટલે ધાતુનું રહેવાનું સ્થાન જે મગજ તેના પશ્ચિમનાયુઓ નમળા થાય છે એવો પ્રાથમિક જ છે. આવા કારણથી અધીક પીત્ત પ્રકૃતિના માણસોનું પીત્ત અને કફ પ્રકૃતિના માણસોને કફ વગેરે દહન થાય છે તેનાથી પાંડુ, સંમહણી, અતીસાર, મરડો, ખસી, દમ, શ્વાસ, શ્વળ, પ્રમેહ, ધાતુક્ષય અને ક્ષય નેત્રના રોગો માથાનાં દરદો વગેરે અનેક જાતનાં દરદો ઉત્પન્ન થાય છે વીરફાટક, ચાંદી, લુખસ, ખસ, ખરજવાં, હાર્ટડીસીઝ (Hartdi seaso) ઇત્યાદિ માટે દરેક માણસને તાર આવતાની સાથેજ સંભાળ રાખવાની જરૂર છે.

કેટલાક માણસોને દસ કે પંદર દિવસ તાવ આવી જાય છે અને તાવ આવી રહ્યા બાદ તેમનું જીભાળ લેવાની ખાસ અગત્ય છે છતાં જીભાળ સરખો પશુ લેતા નથી જીભાળ નહીં લેવાથી તાવમાં પાકી રહેતો અને તાવની મરમીથી દહન થયેલો મગ પેટમાં રહેવાથી વાયુનાં પાંડુનાં અતીસારનાં ચક્રત અને પ્લીહાનાં પેટનાં આંતરડાંનાં દરદો ઉત્પન્ન થાય છે માટે તાવ આવી ગયા બાદ જીભાળ લેવો જેથી પાકી રહેલો મગ ચોખી રીતે આંતરડાંમાંથી બહાર નીકળી જાય છે અને હોજરી (Stomach) શુદ્ધ ચોખી થઈ રહે છે એટલે બીજાં ભયંકર દરદો થવાની ધારણી ઓછી રહે છે.

(૭૮)

તાવમાં કવાથ.

સુંઠ ૧ મરી ૨ પીપર ૩ હરડાં ૪ બેહેડાં ૫ આ-
માં ૬ પીતપાપડો ૭ ધાણા ૮ મળો ૯ કરીવાતુ ૧૦ ઉ-
જવ ૧૧ કાળીકાફા ૧૨ અરકુસો ૧૩ મરમાળો ૧૪ આ-
મ ૧૫ બોંયરીંગણી ૧૬ એરંડમુગ ૧૭ આઠકાનું મુગ ૧૮
ની છાલ ૧૯ તર ૨૦ પટોલ ૨૧ રાસ્ના ૨૨ લીમડની
લા ૨૩ એ સરવેનો કવાથ મધ નાંખીને સવાર સાંજ
વો. ત્રીદોષ સન્નીપાત ઉપર પચુ આપી શકાય છે.

ચુંક, અજીર્ણથી થયેલો આડો, બદ્ધજમ્બી, મંદમી
રે આડનો ખુલાસો થાય.

(A. 1) હિંગાષ્ટક ચૂર્ણ.

સુંઠ ૧ મરી ૨ પીપર ૩ જીરૂ ૪ શાકાજીરૂ ૫
મ ૬ તજ ૭ સીંધવ ૮ એ આઠે જથ્થાસે સરખે વ-
રે લેવી તેને લીધુના રસમાં ખલ કરવું ગોળી વાલ ૧ ની
ધવી સવાર સાંજ ગોળી બે બે ખાવી ઉપરનાં
દો જાય.

(A. 2)

આષ્ટક આદ્ય પીપરમીન્ટ	૨ ટીપાં.
ટીચર-જીંજીર	૫ ટીપાં.
ટીચર-આસા ફીટીડા	૨ ટીપાં.
આષ્ટક આદ્ય સીનામન	૨ ટીપાં.
પાણી	૧ આંસ.
એકજ વખત પીવાથી ઉપરનાં દરદ મધ મધ જશે.	

Ho. 1

3x

Nax Vom નક્ષત્રોમીકા	૨ ટીપાં
પાણી	૦૫ આંસ.

(૭૯)

(B. C. 2)

No 4 Faram phos ફેરમ ફોસ ફેપટ. ૨ ગ્રેન.
6x ૬x

No 10 Nat phos સોડીઅમ ફોસફેટ ૨ ગ્રેન.
6x પાણી ૦૧૧ ઑસ.

મીઠા કરી જમતા અગાઉ લેવા અથવા

No 1 Cal phos કેલ્સી ફોસફેસ ૨ ગ્રેન.
6x

No 10 Nat phos સોડીઅમ ફોસફેટ ૨ ગ્રેન.
6x પાણી. ૦૧૧ ઑસ.

મીઠા કરી જમ્યા પછી લેવાં તેનાથી આરામ થાય
નહીતો પછી.

No 4 Ferum phos ફેરમ ફોસફેટ ૨ ગ્રેન ૭૫
ઉપર મુઠી ઉપર પાણી ૦૧૧ ઑસ પીવું.

(CRO 3)

અગાઉ કલા પ્રમાણે નારંગી રંગની બાટલીમાં પાણી
ભરી સૂર્યને તાપે બે કલાક રાખી પછી તે પાણી વીવું દી-
વસમાં ત્રણ વખત.

શિષ્ય—ચુરુ કેટલાક લોકો તાવમાં ઉપવાસ કરે
છે તે શું ?

ચુરુ—હા બાઈ તારી સંકા છે તેને માટે હું ચોક્કસ
તને સમજાવું છું કે સાધારણ તાવમાં કંઈ ઉપવાસ કરવાની
જરૂર નથી જ્યાર ત્રીદોષ કે સન્નીપાત જરૂર હોય તો તેમાં
ઉપવાસની જરૂર છે બાલ કાઠીઆવાડ વગેરે ઠંડાણે ત્રીદોષ
કે સન્નીપાતનાં ચીન્હો માલૂમ પડે તો તુરતજ દૂધ ધી તેલ
મરચું એવા કેટલાક રક્ષ પદાર્થો આપતા નથી પરંતુ કેટ-
લેક અંશે તો બીલકુલ ખોરાકજ આપતા નથી તથા દીન

૭-૧૪-૨૧ સુધી લંધન=(માત્રાઓ) કહે છે તે કસવે છે એક હીરણ્ય ગર્ભની માત્રા આપતા ખોરાકમાં કામ કરતી નયો તેનાથી વધુ કામ પેલા કરેલા અપવાસો કહે છે જેમ જેમ અપવાસ થતા જાય છે તેમ તેમ કાપેલા હો-પોનું પરીવળન નિર્બળ થતું જાય છે આંતે ત્રીદિપ કે સત્તી-પાતનાં દરદો ધીમે ધીમે વિના દવાથી દગાઇ જઇને દરદી આરામપર આવે છે.

ઉપવાસ કરવાનું મુખ્ય કારણ એ હોય છે કે અ-પવાસથી પેટના મળ જલદી પાકી આવે છે.

ખોરાક આપવાથી એવું બને છે કે ખોરાક આપ્યા જઇએ અને ઉપર દવા ચાલુ રાખીએ આમાશયમાં વાયુ અત્યંત હોય તેમાં વળા ઉપર ખોરાક આવે હવે ગમે તેટલી મજબુત દવા આપીએ તોપણ તે દરદીને અસર જલરી થતો નથી દાખલા તરીકે એક યશ કરીએ તેમાં અગ્ની સજાગવી હોમાત્મક કામ શરૂ કરીએ વારંવાર આ-હુતી રહે તેમ તેમ યજ્ઞાગ્ની મંદ થતો જાય ગમે તો તેમાં અગ્ની વધારવાને માટે લાકડાં ધી રેડો તો અગ્ની ચાલે પણ આહુતી ચાલીકે પાછું હતું તેમનું તેમજ આ યજ્ઞાગ્ની મુજબ જઠનમાં છે અને આહુતી રૂપ ખોરાક છે. ધી લાકડાં રૂપી માત્રા (દવા છે) માટે દોષોનું પ્રાત-સ્થપણ હોય તો ખોરાક નહીં અપાય તો તેથી કંઈ નુકસાન છે એમ સમજવું નહીં કીંતુ ખોરાક આપવાની જરૂર પડે તો ચોખાની શેકેલી ધાણાનો સાથવો પત્તાના ને પાણી સાથે રાખ કરીને આપવો. સાયુદાણાની ધી પીનાની કાંઈ આપવી, ધજી, ધી, દુધ, ગોળ, ખાંડ, સા-કર, વગેરે જારે અને દોષોને વધારનાર પદાર્થો અ-પવા નહીં.

શિષ્ય—મહારાજ સધળી દવાઓ આપણે રાખવી પણ તેમાં દરદાના દરદીની નોંધ કેવી રીતે રાખવી.

ગુરુ—તીએ મુજબ.

આ પ્રમાણે ૧૫૨૨૨૨૨૨ નસીને બનાવશે.

૧	૧૫૨
સાગરદિગ્ધ સમગ્રદિગ્ધ	સાગર
પરેલ	ચાતી.
પારીઆવી.	રહેવાનું ગામ.
૪૦	દરદાની કિમર.
૧૦૫	ફટલી ડાઘો તાર છે
અતીસાર.	કઈ જાતનો રોગ
૫૨	અમર રોગનું નામ
૫૨	કષ અને કેટ.
૫૨	લા માપની
૫૨	દવા આપી.
૨	દવા કેટલા વખત
દીવસમાં ત્રણ વખત.	દીવસની.
૫૨	દવા કેટલા
૫૨	બેવાની.
૫૨	દવામદલો હોય
૫૨	તો તે કંઈ.
૫૨	દરદી શીટ મ-
૫૨	યો કે અન-
૫૨	શીટ.
૫૨	રીઝાફ.

(૮૨)

કેટલાક દીવસ વૈજો આવા રજીસ્ટરના નમુના સં-
ખતા નથી તેથી કોઇ વખત દરદીને આમણ દીવસ ક-
રતાં આજદીન દરદ કેટલું વધારા મળેલું છે તે જાણી સ-
કાતું નથી તેમજ આપેલી દવામાં પણ ચુક થઇ જઇ
દવાની હેરફેરી થવાનો સંભવ છે. દરેક ડાક્ટરની સરકારી
ધાને ખાનગી દવાખાનામાં રજીસ્ટરો જોવામાં આવે છે
અને દેશી દવાખાનામાં કોઇ રાખે છે ને કોઇ નથી સં-
ખતા પરંતુ વિશેષ તો રાખવું જોઇએ એજ અમ-
ત્યનું છે.

પ્રકરણ ૮ મું.

વીસ્ફોટકને માટે. (N. I)

હરડેદળ તો. ૧૧ જેઠીમધ તો. ૧૧ મજીઠ તો. ૧૧
મેહેડાદળ તો. ૧૧ ચીનીકગાલા તો. ૧૧ રેવચીતું લાકડું
તો. ૧૧ હીમજ તો. ૧૧ મીઠીઆવળ તો. ૭ સાકર તો.
૧૪ કચરી સરવેનું ચૂર્ણ કરવું તેમ કરવાથી વીસ્ફોટક ન
મટે તો મંજીષ્ઠાદી કવાય કરવે તેમ ન મટે તો નીચે
જતાવેલાં આયુધો આપી જોવાં તેનાથી આરામ થશેજ
પરંતુ ન મટે તો હોંશિયાર ડાક્ટરની સલાહ લઇને મોઢું
લેવું મોઢું લેવાથી જરૂર વીસ્ફોટક મટી જાય છે.

સૂચના—મોઢું લેનાર દરદીને હમેશાં વિચાર કર-
વાનો છે કે જેમ જને તેમ સાસ વિદ્વાન ડાક્ટરની સલાહ
લેવાની ખાસ જરૂર છે મોઢું લેવું એ એક ખાસ અમ-
ત્યનો સમાવ છે કે કોઇ વખત અણુ ઉચ્ચારક ડાળી હ-
જામ અને ઊંટ વૈજો જેવાના કાવથી મોઢું લેવરાવવું

શિષ્ય—મહારાજ પછી વખત મોઢું લેવાથી પણ વિરોધક મટતો નથી.

ગુરુ—તેને સમયે પુણી આપવાની જરૂર છે.

શિષ્ય—મહારાજ ત્યારે મોઢું કેવી રીતે લાવવું અને પુણી કેવીરીતે આપવી.

ગુરુ—મોઢું લાવવાને માટે ના તથા પુણી આપવાના ઉપચારો શું પ્રમાણ કરવા તે તને હું સમજાવું.

નહી તે અણુ ઉપચારકો વિદ્વાન હોતા નથી કીંતુ લેભાગુ છે એમ જાણવું. તેનું કારણ એ છે કે સુંઠની કાકરી આવી કે માંધી થયા મોંઢાને વાળવું કેવી રીતે એકદમ જોસમાં મોઢું આણ્યું તો અધુરું કેવી રીતે વાળવું. મોઢું લાવનાર ઉપચારક દેસી રસાયન ખવરાવી આગ્નરીઓની કેવી રચીતી કરે છે દરદીને રસાયન ખવરાવવાથી પરીણામે શું હાલત થશે મોંઢાને લાયક દરદી છે કે નહી જૂતની પેઠે વળગાડેલી રસાયન પાછી કાઢી સડીશું કે નહી દરદી પરહેજ પાળવામાં સાવધ રહેશેકે નહી તેનો કંઈ પણ વીચાર કર્યા સિવાય એકદમ દેસી રસાયન ખડેલી મુકે છે કે તેથી તેના અણુઉપચારકોની અને દરદીની પરીણામે શું હાલત થાય છે તેનો ખ્યાલ તો તેના માણુ-સોના ઝીપાટામાં જે આવી પડી ચુકેલા છે કે અણાથી પર્વત પણ કેવી હાલતને પાત્ર થયેલા છે તે તેમનો આત્મા સારી રીતે જાણે છે માટે જેમ અને તેમ ડાલા અને હોંસિયાર કાકરનીજ જરૂર છે તેને માટે એક કહેવત છે કે વિદ્વાનને હાથે મરવું સારું છે પણ જીંટ વેંચને હાથે વેળાસર મટવું હોય તો પણ નકામું છે બનતી જરૂરે મોઢું તો લેવુંજ નહી છેવટે ન બને અને આત્માપર આવી મુકે તો પછી લેવું નો પણ તે તો વિદ્વાનને હાથે જ તો.

મોઢું લાવવાને માટે (A. ૩)

ઐયાજીર

૧ ઝેન.

અથવા કુલોમલ

૧ ઝેન.

એમાંથી એકને વાપરવું માત્ર સવાર સાંજ ઝેન ૧ થી પડીકું ખાવું ફરી આખા દીવસમાં કોઈ દવા ખાવી નહીં દવાને ગોળમાં ગોળી કરી ખાઈ જવી તેની ઉપર સાકરનો બનાવેલો સીરો ફૂધ ભાત ખાવાં બીજું કંઈ પણ ખાવું નહીં.

પદ્ધતિ—ખાડુ, ખાફ, તેલ, મરચું, હોંમ, આમલી, લવણ (મોઢું) એમાંની કોઈ પણ ત્રીજ ખાવી નહીં.

બરાબર ખાધેલી દવાનો રક્ત સોષક અસર થયો કે નહીં તે જ્યારે સમજાય કે જ્યારે મોંઢાના દાંત હાલવા માંડે અને અવાળાનાં પેટુઓમાં ફાળવા માંડે ત્યારે જન-જીવું કે તેણે શરીરમાં રક્ત સોષક અસર કરી છે.

જ્યારે જાવાં ત્રી-હો થાય ત્યારે દવા ખાવી બંધ કરવાથી રક્ત સોષક અસર થઈ વીરેકોટક મટી જાય છે.

જતાં મોઢું લેવું હોય તો દાંત હાલવા માંડે તો પણ દવા ચાલુ રાખવી એટલે મોઢું આવશે મોંઢામાંથી લાળ નીકળે છે ફરદીને તાવ આવે છે મળું બંધ થઈ જાય છે બેઠવાની શક્તિ રહેતી નથી અને અંતે ફરદી મરણ પામે છે માટે દેશકાળ ફરદીની ઉમર હવાનો ગુણુ વજે-રનો પુરેપુરો તપાસ કરી મોઢું આપવાનું છે.

(B. I) મોઢું લાવવાને માટે પ્રણાલ.

કાંદા સળીયાનાં ઝુળ, ઝીંકીની ખાલ, આવળની ખાલ, અથ્વી બોરડીનાં ઝુળ, જાંજીરની ખાલનો કવાય

અને તેમાં દ્રાષક આલ્પમ (પુમાવેલી ૧૮કડી) ૩૧ ૧૦
કંવાચમાં નાખી સ્વચર સર્જ કોમળા કરવા. મોદુ વળી
જય મોદાની મરમીથી પડેલી તાંદીઓ રૂઝાઈ જય ત્યાં
સુધી કોમળા કર્યા કરવા.

બીજો પ્રકાર (A. ૨)

(Tin Balladonac) ટી. બેલાડોના ૧૫ ટીપાં.

(Pof Chloras) પો. ક્લોરાસ ૧૦ ગ્રેન.

મીઠા કરી દીવસમાં ચાર વખત આપવાથી મોંઘમાંથી
નીકળતી લાળ બંધ થઈ જશે.

દેસી વેદો મોદુ લાવવાને માટે પારાની ભસ્મ, બી-
લામાં, રસકપુર, હોંનજોકની ભસ્મ વગેરે આપી મોંઘાં લાવે
છે પરંતુ તે દેસી રસાયનો ખાવી એ બહુજ નોખમ
બરેલું છે. કોઈ સવાલ કરશે કે જ્યારે દેસામાં પારા ઇ-
થી મોંઘુ લાવે છે ત્યારે શું અંગ્રેજીમાં નથી તેા હા.
અંગ્રેજી દવાઓમાં પણ મોંઘુ લાવવાને માટે પારોજ છે.
પારા સીવાય મોંઘુ આવતું નથી, પરંતુ તે પારા એવી
રીતથી બનાવેલો હોય છે કે તે ખાવાથી ત્રીલકુલ સરીરમાં
કોઈ પણ પ્રકારની લાની કરતો નથી છતાં તેની બનાવટ
બાહોસ હેતુકાર અને વિદ્વાન કેમીસ્ટોના હાથની બનેલી
હોય છે એટલે કોઈપણ પ્રકારનો સંદેસો રાખવા જેવું રહેતું
જ નથી તે ખાસ ધ્યાનમાં રાખવા જેવું છે.

(M. I) બાળકનાં મુખપાક તથા વીરોટકનું મોદુ
આબુ હોય ત્યારે.

જાવંતી, નાગકેસર, સફેદો, કળીચુનો, જેડીમધ, ચીની
જામણ, એલડી, ખેરસાર, કાચો કેવડીએ, લાલમળાં કુલ,
એ સનેલું ચુરું મોંઘમાં ભળાવવું.

(૮૬)

(N. I) વીરકોટકની કુણી—માડું ન આવે
અને વ્યાધી ભય.

હાંમળાક તો. ૧ હીરાદખલ તો. ૧ ગોરથુ તો.
૭૧ મીલ તો. ૨ એક લુગડુ કાર ડાટીનું ચીંદરડી ફાડીને
તેને મીલ પાવું અને તેની ઉપર મિલી દવાઓ બજારાવી
તેની દીવેટ બનાવવી તે વાટને નીચે સળગાવવી દરદીને
ખાટલામાં સુવાડવો અને સરીરે ઓરાવું મોંઢું ખુલ્લું
રહેવા દેવું એ પ્રમાણે દીન ૭ કુણી દેવી કુધ. ભા.ત સા-
કર પછી થી ખાવું.

(HO. I)

૩ x

Miscellaneous મરકુરી બીવ.

મામા ઝેન ૨.

(B. C. 2)

૪x

no 5 Kali Mur (કાલી મુર) ૨ ઝેન.

(O R O. 3)

એક બ્લુ રંગની ખાટલી લેખને લેતે બે કે ત્રણ ક-
લાક સુધી તેમાં પાણી ભરી સૂરના વાપમાં ઘુટી રાખવી
મછી તે પાણી ખીજવું એવી રીતે દીવસમાં બે ત્રણ વ-
ખત માણી પીવું.

--૦૦૦--

કેલેશને માટે.

કેલેશ આ નામનો વ્યાધી હીંદુસ્થાનમાં ખણ વ-
ખતથી આવે છે આ વ્યાધી હાલમાં ખિલે સાધારણ થઈ
ગઈ છે કે તેને માટે લોકો તે વ્યાધીની બ્યારે કરવાત
હતી તે વખતે પાણી સખતા હતા તેથી કાસતી હોય

રાજકુમારો આવતી નથી જેવી રીતે પોંગની સંસ્કૃતિમાં
 એમાં પોંગની ધારતી સમતા હતા તેટલીજ ધારતી હાલ
 રાખતી નથી. કોલેસ ઉત્પન્ન થવાનાં કેટલાંક કારણો છે
 પશુ કરીને તે વરસાદ વરસી રહ્યા બાદ અમારે બાદરવા મા-
 સમાં અને વળી સરદ રતુના પ્રારંભમાં તાપની ગરમી પૃથ્વી
 ઉપર સંપૂર્ણ રીતે પડવા માંડે છે જમીન વરસાદનું પાણી
 તર ભાસ સુધી પડવાથી હેઝલની બીની હોય છે અને
 એકએક સર્પની ગરમી પડે છે એટલે જમીનમાંથી મરુમ
 હવા (મેથેરીયા) નામની હવા નીકળે છે અને તેમાંથી
 ખારીક જંતુઓ ઉત્પન્ન થાય છે તે જંતુઓ માણસના
 સ્તરીરમાં નાક, કાન, મોઢું તેમજ સ્તરીરનાં કેટલાંક છીદ્રો
 વાટે આવતાં પાણી પીવામાં છઃ અવયવોમાં ચક્ષુને
 અંદર પ્રવેશ કરે છે કે તુરતજ કોલેસ ઉત્પન્ન
 થાય છે કોલેસમાં માણસ આઠ કે દશ મીનીટ-
 માં ઝાડા કબડી કે તાવથી તુરતજ મરણ પામે છે
 આવે સમયે કેટલાક માણસો નાસાલાગ કરે છે તે બધી
 જામ છે અને કેટલાક કોલેસમાં પડ્યા પશુ રહે છે તો તે-
 ઓ છેવટે તેના ઝપાટામાં આવી પશુ જામ છે, આ બા-
 બીને માટે હાલમાં લોકો પહેલાંના જેવી ધારતી સમતા
 નથી પણ ખરું જોતાં તો તે બાધી હાલમાં પણ મામનાં
 મામ ઉજાડ કરી નાખે છે અને એવી બીમારી ચલાવે છે
 કે રોજના મરણના ૨૫—૩૦—૪૦ કેસો મામના પ્રમા-
 ણમાં નીવડે છે આવે સમયે ઘણીજ સમય સુચકતા રા-
 વાતી જરૂર છે અને જનતા તરફથી જરૂર છે એના કારણે
 રાજી સુખાદાયી પણ માણસ જરૂર છે મામમાં અમર અણુ-
 માણસ આ બાધીને ઉપદ્રવ માણસો લેખ લે સામાન્ય
 સમાજમાં જવા બાવનની ઘણી પ્રમાણ સમયે મેલાયા થયા

દરરોજ જંતુ નાશકને માટે Sulphur (મલક) મંધકને ક્ષેત્ર ઉપર મુકી ધુણી દરરોજ કર્યા કરવી અને ધરમાં દરેક માણસોએ પોતાની પાસે Camphor (કપુર)ની એટી રાખી મુકવી અને તેને વારંવાર સુંખ્યા કરવાની છે કપુર અને મંધક એ ફાલેરાના જંતુનાશકની અસર સારી કરે છે ફાલેરાને માટે એક વિદ્વાન ડાક્ટરે એવી શોધ હાથમાં બહાર પાડી છે કે જસતનું ચાર હથ હાંબુ પહોળું ગોળ પતરું કરવું અને એક ત્રાંચાનું તેવડું જ બીજુ પતરું કરવું અને પતરાંને એક દોરી બાંધવી તે દોરીને પોતાના મળા પાછળ એવી રીતે વીંટવી કે તેથી ફરીને છાતીના આમ આમળ ત્રાંચાનું પતરું અને ખરડાની કરોડ તરફ પાછળના બાજે જસતનું પતરું રહે તો તેનાથી ફાલેરાનો સરીરમાં આવેશ થતો નથી.

(A. 2)

Tin camphor co. ટી. કેમ્પર કો. ૧ ઓંસ.

Tin opii ટી ઓપાઇ ૧ ઓંસ.

Tin rubbarbae ટી રુબાબા. ૧ ઓંસ

Aquae પાણી ૩ ઓંસ.

ગીમકરી દર ત્રણ ત્રણ કલાકે આડા ઉભા થી નંધ ચાકુ ત્યાં સુધી આપ્યા કરવાનું છે.

(Ho. I)

Voratum alb (વેરેટ્રમ આલ્બ) આન ૨ ટીપાં

સુખવા—જે જે જગ્યાએ ફોમીઓપેથીક બાઈકોમ્પોઝીટી દવાઓનાં પ્રમાણ બે ટ્રેન કે બે ટીપાં મુકેલાં હોય ત્યાં તે દવાઓનું પ્રમાણ આપ્યું જોઈએ વખત આવતું છે. આમ સુખવડું હોવામાં આર વખત રવા લેવી.

(૮૬)

(B. C. 2)

No 6 Kali phos કાલી ફોસ.

૧૦ ગ્રેન

(CRO. 3)

અગાઉ જતાબ્યા પ્રમાણે સુર્યના તાપથી Blue બેસુ
રંગની બાટલીનો પ્રયોગ કર કરવો.

સંધી વાયુને માટે.

યોગરાજ ગુગળચંત (N. I)

સુંઠ, પીપર, ચવક, પીપરી મુળના ગઠાકા, ચીત્રા
સેકેલી હીંગ, અજમો, અરસી, જીરું, સાદાજીરું, રેણુંકા
બીજ, ઈંદરજવ, પેહાડમુળ, વાવડીંગ. ગજપીપર, કકુ, અ-
તીવિષ, બારંગમુળ, ગોડાવજ, તજ એ તોલો ૦ ૦ વ-
જનમાં લેવાં. હરેડદળ, બેહુંડાંદળ, આમળાંદળ, એ ત્રણે
તોલા ૧૦ શુદ્ધ કરેલો ગુગળ તોલા ૧૫ તથા સરવે બ-
રમો રસસિંદુર વગેરે નાંખી ખસ કરી ગોળી બધિવી
ચણા પ્રમાણે.

માત્રા-૨ ગોળી સવાર સાંજ ખાવી.

બીજો પ્રકાર (N. 1)

કાચો હીંગજોક દરરોજ સવાર સાંજ રતી ૧ પાનમાં
ખાવાથી સંધી શાંત પડે છે અમર હીંગજોકને દુધમાં પી-
વાથી પણ શાંત પડે છે ચોખી ગુગળની ગાંઠડીઓ કચરી
ધીમાં ચાટવાથી પણ શાંત થાય છે.

(N. 1) સંધીવાને માટે તેલ--લગાડવામાં.

વજનામ, ચિત્રાછાલ, મરી, સુંઠ, ગજપીપર. એટલી
એટલી જણસોને બારીક કચરી ચુર્ણ કરી તેને તલના તે-
લમાં કકડાવીને વાયુના ઉપર બસવી.

લગાડવામાં (A. 2)

Tin lotion ટીચર આંધડીન અથવા લીનીમેન્ટ આંધ-

(૬૦)

ઝેન (Liniment ioben) અથવા Oil of turpentine એક
જે ઝોફ ટરપેનટાઇન અથવા Brandy બાંધી ૫૦ માંથી
જે ધ્યાનમાં આવે તે એપડું તેના વાત ખસી જાય છે.

Liq arsenicalis લાઇકર આરસેની ફેલીસ

માત્રા-૧૫ ટીપાં દીવસમાં ત્રણ વખત બપોરે સંજે
જમ્મા ઉપર પીવી.

(Ho I)

૩૫

Acon એકોનાઇડ.

૨ ટીપાં,

(B. C. 2)

No 4 Feram phos ફેરમ ફોસ્ફેઇટ ૨ ઝેન.

(C R O.) ૩

Bottle red collar (લાલ) રાતા રંગની બાટલીના
કાચનો પ્રયોગ કરવો.

શિષ્ય—પ્રમેહને ખાટે થું કરવું.

ગુરૂ—

પ્રમેહ.

પ્રમેહનો વ્યાધી એવો છે કે તે જે માણસને થાય
છે તેનું આખું શરીર હમેશાં ધાતુઆવ રહેવાથી ધોવાયા
કરે છે શરીર કૃષ નખળા બાંધાનું સઠ્ઠીહીન થઇ જાય છે
શરીરની નાડીઓ પથ્ય દીલી લુસ બની જાય છે દેસી રી-
તીમાં પ્રમેહની અઠાર જાતો વરણવેલી છે તેમાં ધણા ખ-
રાને કીડીઓ અને મધુ પ્રમેહ વીશેષ જોવામાં આવે છે
કેટલાકને પેશાબ કરતાં અમાઉ કેટલાકને પેશાબ કરી રહ્યા
બાદ કેટલાકને પેશાબની સાથેજ પાણી રૂપમાં અમર છ-
સના રૂપમાં ધાતુ વહન કરે છે તે સરવે જાતો પ્રમેહની
છે પ્રમેહ ધણા લાંબા વખત સુધી રહેવાથી અંતે ધાતુનો
ઈંદ્રિયમાં કેહોવણુ લાગે છે જેથી ઈંદ્રીપર ફેફડીઓ કુદી

નીકળે છે તે ખરજ કે ચણ આવે છે તેને વલુરી નાખ-
નાથી જાખી ઈંદ્રી ઉપર ચાંદીઓ પડી જાય છે તે ચાંદી-
નો ઉપચાર પણ તુસ્તજ થવો યોગ્ય છે. જે તેમાં ખીન
દરકારી વાપરવામાં આવે છે તો તે ઈંદ્રીની અંદર મૂત્ર અ-
ટકાયતનો (મૂત્ર કચ્છ) અગર સંધીવા ઉત્પન્ન થાય છે
કેટલેક અશે સંધી વાયુ ધણાને ચવાતુ કારણ પ્રમેહ છે
અને પ્રમેહમાંથી ચાંદી અને ચાંદીમાંથી સંધીવા લાગુ
પડે છે વળી કેટલાકને ચાંદી પડ્યા વગર પણ સંધી થાય
છે પરંતુ મુખ્ય કારણ તો પ્રમેહ જ છે.

(N. 1)

લોહ ભસ્મ, બંગ ભસ્મ, તામ્ર ભસ્મ, નામ ભસ્મ,
૬૦ તુ સેવન કરવું અગર વસંતમાસીની ચુટીકાનું સેવન
કરવાથી પ્રમેહ શાંત થાય છે.

સુખડ ખડબીડાનું મુળ વર્ધારો એ ત્રણેના કવાથમાં
સાકર નાંખી પીવું પ્રમેહ સમે.

અગર (N. 1)

બહુફળી, કાળી જમીમનમાં ઉગતી ખરવડ તથા
પીળા ફુલની (શંખાવળી) ઘોળી મુસળી, ઘોળી ચનો-
દીનું મુળ, નામ કેસર, મુગલી જે દાણા સાલમ પંજાબી,
શાલમ દાણા, કૌચા, એખર બીજ, કાળી મુસળી, જોખર,
તજ, જયફળ, કેસર, ખોડીઓ કલાર અને વાંસકપુર, પીપર
ઈંદરજવ એ સરખે વજને કસ્તુરી વાલ ૪ એ સરવેન્દ્રી
પાનના રસમાં જોળી ચણા પ્રમાણે બાંધવી દીન પ્રત્યે જો-
ળી ર સવાર સાંજ પાંનમાં ખાતી ઉપર દુધ શેર ના તેમાં
સાકર, ખારક, બદામ, પીસ્તાં, ખસખસ, રાત્રે પલાળી
મુકી સવારમાં તેને ખલમાં ખલ કરી અડધા શેર દુધમાં
ઉકાળીને પીવાથી સારો ફાયદો આવે છે.

(૯૧)

(A 2)

ઝાઇલ ઝાઇ કોપેબા (Oil of Coparba) મતાસામાં
જાંખીને તે પતાસુ ખાઇ જવું હીરસમાં તથા વખત.
(Ho.) I

3x
Canth (કેન્થારીસ) ૨ દીપાં.
(B. C. 2)

6x
No 5 Oali mur (કેલી મ્યુર) ૨ ટ્રેન.
(CRO. 3)

Blue બ્લુ રંગની ખાટલીનો પ્રયોગ
કરવો.

શિષ્ય-----ત્યારે મહારાજ જ્યારે શરીરમાં ચાંદીઓ
પડે છે ત્યારે તેને શું કરવું.

ગુરુ—જાઇ ચાંદીને માટે સાધારણ ધલાને એવા છે
કે ધણા વરસની જુનીને હઠીલી ચાંદીઓ હોય છે ત્યારે
તેા તેને માટે વીરફોટકના ઉપચારો નોટલાજ ઉપચારો
કરવા પડે છે ચાંદીના બાધી થવાનાં કારણો એવાં છે કે
જારાજ સ્ત્રી સંગથી પ્રમેદમાંથી ટાંકી પડી જાય છે.

(A 2)

Liq hydrarg per chlor of iron લાઇકર હાઇડ્રાર
જરી પરકોરોઇડ ઝાઇ આયર્ન પીવાથી રૂઝ સોધક અ-
સર થઈને પણ મટી જાય છે.

(N. 1) વીરફોટક, ચાંદી ઉપર લેપ.

એલકી, જયરજ અને કુશાવેલું મોરથુયુ એને ઘે.
ચેલા માયના ધીમાં લેપ કરવો.

(A. 2)

Iodoform આયડો ફોર્મ.

(૯૩)

Acid boracic એસીડ બોરેસીક.

Vaseline વેસેલાઇન.

મલમ કરી ચાંદી ઉપર લગાડવે.

ચાંદીને રુપુમર લેડનું પાણી કરી તેનાથી ઘાંધ સાફ કરી ઉપર મલમ લગાડવાથી સોજો ઉતરી જાય છે.

અમર પોસના ડોઝ (અદ્રીયુનાં ખાલી ડોઝનાં) ને પાણીમાં ઉકાળી ખાફ કરવી તે પાણીથી ઇંદ્રી ઉપર ચાંદી હોય સોજો હોય ફાંસી ચઢી મધ હોય તો તે ચાંદી પડે છે.

(Ho. 1)

3x

Merc vivo (મરક્યુરી વ્હીવ) ૧ ગ્રેન.

(B. O. 2)

No 5 Calimur (કેલી મ્યુર) ૨ ગ્રેન.

અને વેસેલાઇન સાથે મલમ કરીને ચાંદી ઉપર ચોડવું.

(CRO. 3)

Blue બ્લુ રંગની બ્રાટલીનો કોમીઓપાથીક પ્રયોગ કરવે.

મરડો.

જયફળ, લવંગ, મરી, પીપરીમુળ, પીપર, અરીસ, કાળા ધંતુરાનાં બીજ, લાંબ, એ સરખે વજન વાટી ગોળી કરવી અનેકી જેવડી ગોળી બાંધવી. ગોળી ૨ બેબે ખાવી, નીંદા આવે ફાટ મટે ચુંક મટે મરડો મટે અમર અંબીવાતવટી ખાવી.

(A. 2)

Dovers powder ડોવર્સ પાઉડર

૧૦ ગ્રેન.

(૯૪)

	અંબીવાંતવટી	૬ ગ્રેણી
Quinine	કીનાઇન	૫ ગ્રેન.
Soda arb	સોડા બાયકાર્બ	૮ ગ્રેન.

તથા પડીકાં દીવસમાં તથા વખત ખાવાં તેની સાથે
૩ ગ્રે. અરીસુ મેળવવું.

(A. 2)

T. S. S. S.	ટી. સોડા ૫ ટીપાં.	} દીવસમાં તથા વખત પીડુ.
oh'oro line	કોરોરોઇન ૫ ટીપાં.	
(Aquae)	પાણી ૩ ઓંસ	

(HO. I)

૩ x

Merc cor અરક્યુરી કારોસીન ૩ ગ્રેન કે ૨ ટીપાં

(B C. 2)

૬x

No 5 Cali mur ક્રેલીમ્યુર ૨ ગ્રેન.

(C R O. 3)

Blue બ્લુ રંગની બાટલીનો પ્રયોગ કરવો.

(A. 2) માથાનાં (મગજનાં દરદો માટે.)

માથુ ચડેલું રહેતું હોય ધમ ધમ થતું હોય તે સાથે
સ્નેહ હોય ત્યારે તેને માટે.

સર્તીમનું તેલ ચોપડતું અને સુંધતું રમેલીમ
સોલ્ટ સુંધતું અથવા પીપરમીન્ટનું તેલ માથે ધસવું
અતે સુંધવું.

મગજ ખાલી પડતું હોય તો કાનમાં સજુ સજુ કરવું
હોય રમરજુ સજતી મદ હોય વાત કરતાં કરતાં બુલી
જવી છં હોય ત્યારે.

(N. D)

બાકમની મીઠ સેર ૧ પીસતાં સેર ૧ ખસખસ સેર

(૯૫)

૦૥ આરંક ફાલીને શેર ૦૥ નામ કેસર નવટાંક મુસ્તકી
અધોળ સાકર શેર ૧ મધ શેર ૦૥૥ ધી શેર ૦૥૥ એલકી
તોલો ૧ ધોળાં મરી શેર ૦૥ આ સધળું મીઠું કરી એક
કેસર વાસણમાં બસી તેનું મોઢું બંધ કરી કપડ માટી કરી
તેને સુકાવા ૬૪ એક ઠેઠણે કાઠીમાં પંદર વીસ દીવસ
સુધી રહેવા દેવું ત્યારબાદ કાઠી દરદોળ સવારે નવટાંક
ખાવું તેનાથી મગજ શક્તી સુધરે છે.

(A. 2) અગર.

સેનીટાઇઝશનનો ઉપયોગ કરવો અગર

oil of phosphorus એમલ એફ ફોસ્ફરસનો ઉપયોગ કરવો.

(N. 1)

ખણમની મીઠ તો ૧ મીસ્ત્રાં તો ૦ ૧ ખસખસ તો
૧ એ રાત્રે પસખાં સવારમાં છોતરાં કાઠી નાંખી ખણ
કરવું ત્યારબાદ તેને દુધ સેર ૦૥ માં નાંખવું અને દુધ
ઉઠાવવું દુધ ઉકળવા માંડે પછી તેમાં સાકર એલકી નામ
કેસર પીપર એટલું નાંખી ઉકળી તેને મીઠું.

માથું દુખવું હોય ત્યારે.

૪ x

Bell બેલ ટોના ૨ દીપાં ન્યાં સુવી માથું દુ-
ખવું હોય ત્યાં સુધી દર ત્રણ કલાકે આપવું. માથું દુખવું
બંધ રહે ત્યારબાદ નહીં.

સુચના—શ્લેષ્મ યવા માંડે કે તુરતજ અગર એક
દીવસ ગમા બાદ નીચેનો પ્રયોગ કરવો જે મુજબ હુવારની
ધમણ ચાલે છે તે પ્રમાણે ઘણું નસકોર દાખીને સ્વાસા
મુખ લે મુક કરવી ત્યારબાદ જમણું નસકોર દાખીને પાછી
સ્વાસા લે મુક કરવા. આ પ્રમાણે બે ચાર મીનીટ કર-
વાથી માથું નરમ પડે છે અને સવાર સાંજ બે વખત
એમ બે દીવસ કરવાથી શ્લેષ્મ સળેખમ મટી જાય છે
તેની સાથે ફરી વળ પશુ નથી.

(૯૬)

(B.C. 2)

6x

No 4 Ferram phos ફેરમ ફોસ્ફેટ ૨ મેન

(CRO 8)

ધેરો બ્લુ રંગ (બ્લુ ગ્રેવો) આ રંગમાં લાલ રંગનો અંશ હોય છે તેવા રંગની બાટલીનો પ્રયોગ કર કરવો.

આંખ.

સરખો કાળો બળરમાં મળે છે તેને બાવીને એક કુલમમાં લાલી ગરમ કરવો ને ફટકડીના પાણીમાં બોળવો એ પ્રમાણે ગરમ કરવો ને બોળવો એવું સાત વખત કરવાબાદ લોબડના પાનનો રસ ત્રીફળાનો કવાચ, ગુલાબ જળ, દુધ, ધી, મધ, એટલા પુટ આપ્યા બાદ તેને ઘોઘ સાફ કરી ગુલાબ જળમાં ખસ કરવો તેને આંખમાં અંજન કરવાથી દુઃખતી આંખ, ઝરતું પાણી, પુલ, મોતીઓ, ખીલ સરવે મટે છે.

(N. 1)

આમલીના પાનનો રસ ઘેર ના કાઢી તેને ચુમે ક-લેટમાં બાળી જડો કરવો પછી તેની અંદર અધોજી વાલ ૧ કુલાવેલી ફટકડી લાલ ૪ વરીયાળી તોસો ના સાકર તોસો ના એલકી તોસો ના એ સરવેને મીઠા કરી ત્રાંખાના લોટાથી દોવલ એક છુટવું નાનાં બચાંને મોટાને દુખતી આંખ પાણી નીકળતું સતી આંખ થવી સંધ્યા વખતે આંખ ખારવી વગેરે મદી બધા છે.

(A. 2)

૧ કાઘા આલ્પમ (કુલાવેલી ફટકડી) અમર ૨

(૯૭)

ઝીન્ક સલ્ફાસ અગર ૩ નાઇટ્રેટ ઝીન્ક રીફાઇન્ડ અગર ૪
એટ્રાપીઆ એમાંનું કાંઇ પણ એ ગ્રેન એક ઓસ પાણીમાં
નાંખી આંખમાં દીપાં નાંખવાં.

(Ho. 1)

8x

Argent nit અરજેન્ટી નાઇટ્રાસ ૨ દીપાં.

Acid Boracic frd Zind sulphur grs 3 and one
ounce water ad આ દવાઓથી આંખ ધોવી.

(B. C. 2)

6x

No 4 Ferram phos ફેરમ ફોસ ફેઇટ ૨ ગ્રેન.
અને તેના પાણીનાં આંખ ઉપર પોતાં મુકવાનાં છે.

(CRO 3)

Blue બ્લુ રંગની બાટલીનો પ્રયોગ કરવો.

સુચના—જ્યારે જ્યારે પેટમાં કે ગેટમાં ચુંક આવતી હોય ત્યારે પગની પલાંઠી વાળીને એવી રીતે સીધા-
સન કરીને એસવું કે પગની પાની ઉપર ગુદાનું દાર ચુંકવું
અને તે દાર બંધ કરી દેવું ત્યાર બાદ સીધા ટટાર
થઇને મોઢેથી શ્વાસ લેવો અને મુકવો ઉપરનો
શ્વાસ ઠંડ પેટમાં પહોંચાડવો તે ચુંક આવતી હોય
તેજ વાયુમાં ઉપરનો લીધેલો વાયુ ભરી તે બંને વાયુ
એક કરી પછી તે વાયુને પાછો ઉપર કાઢી નાંખવો એ-
ટલે અંદરનો પવન સુધરી જઇને એ ત્રણ મીનોટમાં તુરત
ચુંક બંધ થઇ જશે તે જાણવું. આ યોગ્યાબ્યાસ
પ્રયોગ છે.

(૬૮)

સુચના—સધુવસંતમાલીની પાંચ વરસના બાળ-કમી માંડીને તે પદર વરસના છોકરા સુધીને અવરાવવામાં આવે છે. .

સુવર્ણ વસંત માલીની પદર વરસથી માંડીને પચીસ વરસનાને અવરાવવી.

બૃહત્ સુવર્ણ વસંત માલીની—પચીસ વરસથી માંડીને તે છેક જુદા ઉમરના માણસ સુધી આપી શકાય છે.

(N. 1) પાંકુ રોગ, કમળી ઉપર.

આમળ બતાવેલો લોહાસવ લોહભસ્મ ૪૦ ગું સે-વન કરવું.

અગર.

વાવડીંગ તો. ૨ હરડાં તો. ૨ બહેડાં તો. ૨ આમળાં તો ૨ સુંક તો. ૧ મરી તો. ૧ પીપર તો. ૧ પુસ્કર મુળ તો. ૩ મળપીપર તો. ૩ સમુદ્ર ફીણ તો. ૪ ચીત્રક છલ તો. ૨ લવીંગ તો. ૨ જાયફળ તો. ૨ લોહભસ્મ તો. ૨ મરચ કંકાલ તો. ૧ તજ તો. ૧ નમાચ પત્ર તો. ૨ નાગ કેસર તો. ૧ એલફી તો ૨ મેચગસ તો. ૧ જીરૂ તો. ૨ કાળુ જીરૂ તો વાંસ કપૂર તો ૩ તરખીલ તો. ૨ ખાંડ તો. ૪ જસદ ભસ્મ તો. ૪ એ સરવેની પાનમાં ગોળી બાંધવી સોપારી જેવડી સત્રાગ સાંજ એક એક ખાવી. ખાડુ ખાશ, તીખુ. ઘઉં, જીરૂ ખાવું નહી. પાંકુ, કમળો, પાણીરસ, ગોળો મટી જાય છે.

(A 2)

vin pepsin (પેપસીન વાદન) પીવો અમર vin ferri વાદન ફેરી પીવો. અમર Syrap ferri phospho-
horas અમર સીરપ ફેરી ફોસ્ફરસ પીવા અમર વિસામતી

(૯૯)

ઝાઈ પણ ભોખડની દવાનું સેવન કરવું.

(A. 2)

Ferri Ammoni cit	ફેરી આમોની સાઇટ્રાસ	૯ ગ્રેન.
Tin Naeis vommici	ટી. નક્ષવોમીકા	૧૫ ટીપાં
Spi chloro formi	સ્પી. ક્લોરો ફોર્મ	૨૦ ટીપા
Liq Stry chaniae	લાઇકર સ્ટ્રીકન્યા	૬ ટીપાં
Aqua Disti	પાણી	૩ ઓંસ

દીવસમાં ત્રણ વખત પીવું.

(Ho. 1)

	3x	૬x	
Ferram Redact	ફેરમ રીડેક્ટમ	૨ ગ્રેન	

(B. C. 2)

6x

No 1 phosphate of Lime ફોસ્ફેટ ઓફ લાઇમ ૨ ગ્રેન.

6x

No 9 Nat mur (નેટ્યુર) ૨ ગ્રેન.

આ બંને દવાઓ દીવસમાં બે બે વખત વારાફરતી લેવાની છે.

No 11 Nat Salph નેટ્રમ સલ્ફ ૨ ગ્રેન કમ-
ભામાં લેવે.

(CRO 3)

પીળા નારંગી રંગની બાટલીનો પ્રયોગ કરવો.

સૂચના—ફટકડી નો. ૧ નેપળો નો. ૮ સોનાગેર
નો. ૨ સરસવ નો ૨ ઝાણું વાટી બુધા કરી એક શેર
પાણીમાં ઉકાળી પાણી નો. ૪ રહે ત્યારે પીવું. ઉલટી થાય
ઝાડો થાય ત્યાંજાહ વી ભાત ખાવું નેનાથો સોમલ, વ-
છનાગ, મરૂં વગેરેનું ઝેર ઉતરે છે એવું જુના ગ્રંથમાં
લખેલું છે.

(૧૦૦)

ત્રીદાદ સમીપાત જવર ક્રિપર.

પારો સોધ્યો તો. ૧ સોધ્યો મંધક તો. ૨ સોધ્યો
વજનામ તો. ૧ મરી તો. ૨ લવંગ તો. ૧૧ ધંતુરાનાં
બીજ તો. ૧૧ ટંકણુ તો. ૧૧ જમ્બુજ તો. ૧૧ અક્લકરો
નો. ૧ આદાના રસની ભાવના દેવી એળી રતી ૧ ની
આંધવી પાનમાં આદાના રસમાં ખાવી.

રાત્રના કવાથ કરવો.

(A 2)

Spi aether nitro રપી. ઇથર	૩ ટીપાં
Tin aconit ટી. એકોનાઇટ	૧ ટીપુ.
Tin nacyomri ટી. નક્ષવોમીકા	૧૫ ટીપાં
Spi chloroformi રપી. ક્લોરો ફોર્મ ૨૦ ટીપાં	
vin ipecac વાઇન ઇપીકાક	૬ ટીપાં
vin antimon વાઇન એન્ટીમની	૬ ટીપાં
Spi cam co. રપી. કેમ્ફર	૫ ટીપાં
Aquae cam કેમ્ફરનું પાણી	૩ ઓંસ

દીવસમાં ત્રણ વખત પીવું.

(Ho. I)

૩x

Ars આરસેનીક ૨ ટીપાં

(B. C. 2)

6x

no 4 Ferram phos ફેરમ ફોસ ફેઇટ ૨ ગ્રેન

આ સમીપાતીકવજરમાં (Bio Chamistry) બનાવે

છે કે જવર ઉતરે ત્યાં સધીને નં. ૪ આપવાનો છે
પરંતુ પછી વાંધીના અનુમાર પ્રમાણે હવા આપવી તે
ઉપચારકતા મરતુ ઉપર છે તેમાં પ્લેસ્ટર સેક વગેરે
કરવાનાં છે.

(૧૦૧)

(CRO. 8)

લેગ બ્લ્યુ રંગની બાટકાનો અને વારા ફરતી પીળા
ભારંગી રંગનો પ્રયોગનો ઉપયોગ કરવાનો છે.

પ્લેગ (Plague)

પ્લેગ ઉત્પન્ન થવાનાં કેટલાક કારણો છે તેમાં હવા
બગાડથી મેલા લુગડાં રાખવાથી ધરમા સ્પર્શ હવા નહીં
હોવાથી ખીચોખીચ વસ્તીવાળી પુરતો હવા પ્રકાસ નહીં મ-
ળવાથી શહેર કે ગામડાં સ્પર્શ નહીં હોવાથી પ્લેગના જં-
તુઓ ઉત્પન્ન થાય છે તેમાં તેની અસર પ્રથમ કુમળાં પ્રા-
ણી જેવાકે ઊંદર, ખીસકોલી ઇત્યાદિ ને જલદી મૃત્યુ પડી જાય છે.

કેટલાંક માણસો એમ ધારે છે કે જિંદગીમાં પ્લેગ
શરૂ થાય છે પરંતુ તે ધારણા ધારી શકાતી નથી જો જિ-
વરથી શરૂ થતો હોય તો ઉદરની સાથે ખીસકોલીના કેમ
મરી જાય છે તો ખીસકોલીનાથી ઉત્પન્ન થાય છે એમ કે-
મ ન ધારવું. નાના ખરી ધારણા અવારનવાર ધારવાનાં
આવે છે કે ખીસકોલી અને જિંદગી એ બન્ને જોડે તમજ
ચામડીથી અને સ્વભાવનાં ધર્મો કુમળાં થાય છે અને
પ્લેગની અસર જંતુ શરીરમાં ફાળવ થાય કે તુરંતજ
તાવ (Fever) ઉત્પન્ન કરી દે છે હવે તે કુમળા પ્રા-
ણીથી તાવ સહન થઈ શકતો નથી થતો વખત તાવ
(Fever) ની આતસથી વખતપર નાખણે ખાવા બેઠો
હોઈએ છીએ અને આપણી પાસે ખાણનો કોમો પડ્યો
હોય તે તેની નજીક આવી પહોં પીવા માંડી પડે છે અ-
મર પાણીઆરામાં પણ દેખાવમાં આવે છે અમર બાજુ
કોઈ પણ ઠંડી જગ્યાએ તામડોળ જવાનું આકર્ષણ કરે
છે તે વખતે તે જિંદગીની સ્થિતિ એવી બચાવક જેવામાં
આવે છે કે હવે તે બીચારો પ્રાણી આ સુધી કમની રચ

નામાંથી વીહીત થવા માગતો નથી પરંતુ કુદરત પોતાના સંપાદામાંથી મુક્ત નહીં કરતાં તાપડતોજ પરબોકવાસ ગમન કરાવી દે છે આવી અત્યેષ્ઠી વખતે તેને ઠંડકમાં જવાનું શું કારણ સાધારણ રીતે એમ સમજાય છે કે તેને તે વખતે શરીરમાં ધણેજ તાવ નેની આતસ વધવાથી તેમ કરે છે આવા રીતે તપાસનાં સહેજ અનુમાન થાય છે કે તે પ્રાણીઓથી નહીં પણ પ્લેગની સખત તાવની બીમારી પહેલી તેનેજ એટલે ખીમકોલી અને ઉંદર તેમનાજ ઉપર અસર થાય છે તથી એવી ધારણા લોકો ધારે છે કે ઉંદરથી પ્લેગ થાય છે પણ ઉપરનો દખલા તપાસતા નેવું કંઈ લાગતું નથી ખરી રીતે તપાસ કરતાં તો એક રીતે સાર થાય છે કે પ્લેગની અસર પહેલી તેને લાગુ પડવાથી માલુસો જાણી શકે છે કે પ્લેગ શરૂ થયો હવે આપણે સંભાળો અને માલુસો તેવી રીતે પુરે પુરી સંભાળ (Care) કરે છે તો તેથી પ્લેગના જંતુઆ તેમને અસર કરતા નથી.

આવા પ્લેગના સમયમાં જ્યાં પ્લેગ શરૂ થયો હોય તે જગ્યા ઉપર રહેવું ઉચીત નથી તુરંતજ તે સ્થાન બંદલી બીજી જગ્યાએ ચાલ્યું જવું

પ્લેગની હવા તથા દુરગંધની જગ્યાઓ.

જનજરૂ, પેસાગખાનું અગર નહાવાનું સ્થાન અગર ખરમાંજ્યાં પ્રકાસ પહોંચતો ન હોય તેવી જગ્યાએ (Faint and powder) ફીલાઇન પાઉડર નાંખ્યા કરવો.

પ્લેગના વખતમાં પોતાની પાસે કારબોલીક પીલ્સ (carbolic pills) રાખવી અને તેને વારંવાર સુધ્યા કરવી તેનાથી પ્લેગ જંતુનાશક અસર સારી રહે છે.

પ્લેગના સ્થાનમાં જ આવ કરવીજ નહીં બનતી જરૂરે પ્લેગના દરદીઓ પાસે જતાં સંભાળ રાખવી.

(૧૦૩)

પ્લેગના તાવમાં.

Prof T. K. Gajjar of plague solution પ્રો ટી.
કે ગજરનું પ્લેગ મેલ્યુશન તાપરનું અગર

પ્લેગનાં ગાંઠ ઉપર. (N. I)

આકડાનું દુધ, પાપડખાર, કપ્પુરની દગાર, કુકડાની
દગાર, ચુનો, ગોળ, ઘઉંનો લોટ, જરખની દગાર, સાજી-
ખાર, નવસાર, જવખાર, માંદું સરવે મીશ્ર કરી ચોપનું
અગર (Mercury plaster) પારાનો મલમ લમાડવો.

(Ho. I)

3x

Ars આરસેનીક ૨ ગ્રેન

(B. C. 2)

6x

no 4 Ferram phos ફેરમફોસ ફેઈટ ૨ ગ્રેન

no 5 Calimur કેલીમ્યુર ૨ ગ્રેન

જાંઝે મીશ્ર કરી અગર વારા ફરતી આપવાં.

ગાંઠ ઉપર.

6x

no 5 Calimur કેલીમ્યુર

6x

no 10 nat phos નેટમ ફોસ

vesoline વેસેલીન

મલમ કરી ગાંઠ ઉપર પટી મારવી.

(CRo, 3)

Blue Collor bottle અદ્યુ રંગની બાટલીનો પ્રયો-
ગ કરવો.

શિષ્ય—અગાઉ કહેલું આટલું સાધારણ વૃક્ષાંત તો હું સમજ્યો બાકીનું મને પણ સમજાવજો પણ તે બધી દવાઓ સેમાં રાખવી.

ગુરુ—બાકી એક લાકડાની પેટીમાં રાખવી તે પેટી એવી રાખવી કે મુસાફરીમાં પણ સાથે ફેરવી શકાય,

દવાઓ કેવી જગ્યાએ રાખવી.

શિષ્ય—આ દેસી વીલાયતી હોમીઓ પાથીક બાયો કેમીસ્ટ્રીના વગેરે દવાઓ એકજ પેટીમાં ભરી રાખીએ તો કેમ.

ગુરુ—નાભાઇ તે બધી દવાઓને જુદા જુદા સ્થાનમાં રાખવી એકજ ટેકાણે રાખવાથી કેટલીક ગાસવાળી દવાઓની મંધ તે દવાઓને ચઢા જાય છે અને તે કારણથી હોમીઓપાથીક બાયોકેમીસ્ટ્રીની દવાઓ બમડવાનો સભવ છે માટે દરેર જુદીજ રાખવી.

શિષ્ય—દરદી હોય તેને કેવા કેવા પ્રકારનો ખોરાક આપવો.

ગુરુ—દરદીઓને ઘણી ઘણી જાનના ખોરાક અપાય છે જેમ અને તેમ દરદીને હલકો ખેરક આપવાની જરૂર છે કારણકે દરદી મલુસનો જઠરામી પ્રાચલ્યપણામાં રહેતો નથી તેથી તેને બારે ખોરાક પાચન થતો નથી તેવાં કારણોથી હલકો ખોરાક આપવાની જરૂર છે ખોરાકો અધી અનુસાર આપવામાં આવે તો ઘણું સાઈ અને તે તને નીચેના કેટલક ઉપરથી સાફ જણાશે.

દરદી માણસે કયો બોધક લેવો તેનું કોષિકા.

ક્રં.અ.	રાખડી.	સાથવો.	બીચડી.	રોડલી.	લીલોમેલો	નં. ક્ર.
આણદણાની સે- કમા યોઆના લોડની. શેડી આજરોના લોડની. ધી વગરની.	સાણદણાની રો- કમા યોઆના લો- ડની. શેડી આજરોના લોડની. શેડી આજરોના લોડની. ધી વગરની.	યોઆની ધાણી- નો આજરોના લો- ડનો શેડલો. શેડી મગનો શે ફલ રાતડનો	મગયોઆ યોઆ લોઆની બાજ રીનો.		સરેજંદ કાડમ. મીડુ લિયું. અં- જર.	નં. ક્ર.

મટાકા, કુંગળી, મેથી, ધાણા સુગંધ કરે.
લા, સુવા. પુરીના

કેટલાક ગામડાના લોકો કોદરી ખાવટો હલકો મળી તેને ખોરાકમાં આપે છે પણ કોદરા ખાવટો હલકાં છે તે એછે કે તેમાં પોષણ કરનાર તત્વો નથી એવું કેટલાક વિદ્વાનોનું માનવું છે જ્યારે તે હલકાં છે ત્યારે દરતની પણ અટકાયત કરે છે. કોઇને સવાલ ઉઠશેકે ત્યારે તે હલકાં છે ને પોષણ તત્વો નથી ત્યારે ચોખા ખાજરી હલકાં છે પણ હા. ચોખા ખાજરી હલકાં છે બંધકોટ કરતાં નથી તેની સાથે પોષણ તત્વોના અણુઓ તેમાં છે જેની અંદર પોષણ તત્વો હોય નહીં તો પછી શરીરમાં તે લોહીના અણુઓ કેવી રીતે વધારી શકે અને દરદીને તાકાત લાવવાની પહેલામાં પહેલી જરૂર છે તો પછી તેના ખોરાકો એટલે કોદરા ખાવટો વાપરવા દુરસ્ત નથી દરેક દરદીમાં થી કરતાં દુધ વીશેષ સાફ છે વળી તેમાં સાકર ખાંડ છ. વાપરવા કરતાં પતાયું નાંખવું તે ઠીક છે માટે પતાયાનો બહોળો ઉપયોગ કરવો કાંઈ ઘી વગરની અને રાખ લીવાળી પણ થોડા ઘીમાં કરવી.

પરદેહ કેવી રાખવી.

શિષ્ય—ત્યારે ગુરુજી દરદી માથુસને કમ્મ કમ્મ ચી-જેની પદ્ધતિ રાખવી.

ગુરુ—ભાષ આમલી, તેલ, મરચુ, હીંગ, લસણ.

આમલી—પીત કરે છે

તેલ—લ. કકકર અને કેપાળુ ચર્બદ

મરચુ જ ઠંડા મરચુ તરવારા અમી ઉઠાવે છે. ઉપજી છે તે લાગે તપાવે.

હીંગ—ગરમજ રક્તદાહક છે.

લસણ—ગરમ છે કામોતેજક છે પદ્ધતિ મદ્દ ખાવામાં આવે તા પૈશ્તિક છે નહોતો સરારને હાનિ કરે છે તે

અને તે પદાર્થ પોતાના જે સ્વભાવો છે તેનો ઉપયોગ પ્રા-
થમીકજ કરે છે જેથી દવાનો અસર કરતા પહેલાં તો તે
પોતાના ગુણો અજમાવી દે છે તેથી દવાઓનો અસર જલ-
દી થવા દેતાં નથી પરીણામે તો તે પોતાના કાર્યમાં નીષ્ફળ
નીવડે છે એટલે દવા પોતાનો સ્વભાવ જે સાફ કરવાનો છે
તેને ધીમે ધીમે વધારે છે એટલે તે બીચારા રસોનું પ્રાણ-
ત્યપણું ચાલતું નથી પણ એક વખતતો પોતાનો સ્વભાવ
કરવા સુકતાં નથી જેથી તેમનું દવા સાથે સેવન કરવું
ઠીક નથી.

સૂચનાની જગ્યા.

શિષ્ય—ગુરુ દરદીને હમેશાં 'ઘ' જગ્યામાં સુવું.

ગુરુ—ભાઈ સાધ્ય દરદીને હોવામાં ખુલ્લી હવામાં ર-
હવું એ ઘણું સાફ છે કારણકે મોટા મોટા યોગીઓ કંઈ
દવાઓ ખાઈને હજારો વરસ લગી ' ઘ ' તો નથી પણ યો-
ગાભ્યાસથીજ જીવે છે હવે તેમાં મુલક કારણ એ હોય
છે કે હવાથી વમન કરે છે વાયુથી વારંવાર ખસ્તી વગે-
રે બહુ કામ દવા વડેજ કરે છે

આ પસેના ચીત્રોમાં બતાવ્યા પ્રમાણે તે પ્રાણવાયુ
ને જે પ્રદેશમાં જે દરદ થાય તે ઠેકાણે તે વાયુ પહોંચાડ-
વાથી ત્યાં તે પ્રદેશમાં રહેલી ખરાબ દવા કાબોન સુધરી
જઈને ઓકસીજન એટલે સ્વચ્છ થઈ જાય છે તેથી તે
યોગીઓને તેવું દરદ થવાનો સંભવ ગંજા રહે છે માટે
તંદુરસ્ત અને બીમાર હરેકને હવાની તા ખાસ જરૂર છે
પરંતુ કષ્ટમધ્ય ક અસાધ્ય દરદી હોય તેના મંદ શ-
રીરથી દવામાં ફીફરી શકાય નહીં માટે ધરતી અંદર
પવનના અગાડા નહીં લાગે સ્વચ્છ દવા મળે પ્રકાસ પણ
આધારણ મળે તેવી સ્વચ્છ જગ્યામાં દરદીને સુવાડા રાખવો

દરદીના સુવાના સ્થાનમાં બધા માણસો આવીને વારંવાર પૂછ પરછ કરે છે તેથી દરદીને કંઠાળો થાય છે તેની નસો પાણુ ખેંચાયછે કેટલીક વખત ઓપરેશન એટલે શ. સ્ત્રીયા કરેલા માણસને વારંવાર ધનુર્વાત યા ચમક થાય છે ત્રીદોષ સન્નીપાતના દરદીને બોલાવવાથી બોલવાનો ને લવારી કરવાનો જોસ વધી જાય છે બગડેલા મગજનો દરદી અમાતુર થાય છે તેથી તેવા દરદીઓને બીલકુલ બોલાવવા નહીં અને જરૂર પડે તો દવાની વખતે અગર કોઇ કારણસરજ તેમને બોલાવવા વારંવાર છેડછાડ કરવી નહીં.

દરદીને પાણી કેવું પાવું.

શિષ્ય—દરદી માણસને કેટલીક વખત દાહ તૃપા ભાગે છે તે વખતે તેને પાણી કેવું આપવું. મહારાજ તમે જ્યારે આટલો ગંધો ખોરાક સાચવવાની જરૂર ખતાવો છો ત્યારે તો પાણીનું પણ સાચાવું પડે.

ગુરુ—હા બાપ વધારે દાહ કે તૃપા ભાગે તો તેને કામેલું પાણી પાવું અગર ઉલટી હોય તો તે પાણીને સોજાનની ધુણી દેવી.

પાણી કેવી રીતે આપવું.

ગુરુ—થંડા પાણીને એક તપેલાની અંદર ભરવું પછી પકાવેલ. ઇંડા કે છટોના ઠંડા પુષ્કળ ગરમ લાલ તપાવી તપેલાના પાણીમાં છમ છમ બોળા દેવા બાદ તે ઇંડા કાઢી લઇને બીજા દેવનાની ઉપર ચોડે. લોખાન મુકા ધુણી કરવી અને તે સમજી ધુણા ઉપર એક કોરો મટાનો થડો ઉંધો મુકવો સમજી ધુણી અંદર ભરાઇ જશે એટલે પેલું તપેલાનું અધું પાણી પેલા ધડાની અંદર રેડી દેવું બાદ તે પાણીને ઠરાવા દેવું અને તેમાંથી પાણી પાવું આ પાણી

આમેહું કહેવાય તે શરીરમાં હાની કરતું નથી અને ઉલટી
હોય તો સમેછે.

નવરવાળાને કેવા પાણીથી નહાવું.

શિષ્ય—ગુરુજી જે માણસ તાવવાળો હોય તો તેને
કેવા પાણીથી નવરાવવો.

ગુરુ—તાવવાળા માણસને નહાવાને માટે પાણી મુ
કવું તેમાં લીમડાનાં પાદડાં અને કરંયાવાતુ નાંખી તે પાણીને
ખુબ ઉકાળવું પછી દરદીને એક ઠેકાણે એમાંથી તપેલામાં
પાણી કાઢી તે તપેલું અને દંદી બન્ને જોડે રાખી ઉપર
ગોદડું ઓરાહવું અને મેટું બહાર ખુલ્લુ રખાવું એ પ્રમાણે
બાકી કલાક એસી રહેવાથી ડાહફારેટાંક અસર થઈ પરસેવો
શરીરમાં પુષ્કળ વળી જશે ત્યાર બાદ તે પાણીથી નહાવું.

વૈદ્ય કેવા જોઈએ.

શિષ્ય—મહારાજ કેવા વૈદ્યની મજાદ લેવી.

ગુરુ—સાતીક કે રજોગુણી નિર્વેગી માયાળું પ્રેમી.
વિદ્વાન, ચાલાક, હોંશિયાર અનુભવી સાત એવા વૈદ્યની
જરૂર છે.

દરદી કેવા જોઈએ.

શિષ્ય—ત્યારે મહારાજ દરદીઓ કેવા ગુણના હોવા
જોઈએ !

ગુરુ—બાકી દરદી પણ શાંત, ડભો, સમજી, દરદ-
ની હકીકત સંપૂર્ણ રીતે સાચે સાચી કહેનાર જુદું નહી
જોઈનાર વૈદ્યકે ડાહટરની ઉપર સંપૂર્ણ શ્રદ્ધા વાળો પરહેજ
પાળનાર વૈદ્યના કહેવા પ્રમાણે ચાલનારો સારી ચાલનો પ્ર-
માણીક તેવો દરદી સારો મળાય છે.

સ અહુણી. (N I)

અતીવીષ, વછનામ, હોંગળોદ, લર્વામ, બીલીકળ,

અમદાવાદ, મોચરસ, સાકર ધાવડીનાં પુલ, રાજ, લોહબરમ
એ સરખે વજને લેવાં પછી અરીક અને જીર મેનો ક-
વાચ કરી તેના કવાચમાં ત્રણ વખત ખલતું પછી ધંતરા-
ના રસની ત્રણ આવના દેવી ગોળી મનોડી જેવડી બાંધવી
દીનપ્રત્યે એ ગોળી ખાવી અતીકાર સંમ્પન્ન થયે.

(Ho. 1)

3x

(Am) આરસેનીક

૨ ગ્રેન.

(B. C. 2)

no 6 Cali phos કેલ્ફ ફોસ્

૨ ગ્રેન.

(CRO. 3)

લેરા બદ્ધુ રંમની બાટલી ॥ પ્રયોગ કરવો.

મધપાન વિષે.

ગુરુ—ભાઈ હવે કટલું તન મધપાન વિષે સમજવું.

શિષ્ય—મહારાજ દારૂપીવો તેની સાત્ત્વમાં તો મના
કરેલી છે અને વળી તે એટલે સુધી કે દારૂ પીનાર દારૂ
પીતાં પીતાં તે દારૂનું ટીપું જોડા ઉપર પડે તો જે જન-
નવરનું આમકુ હોય તે જનનવગની અસર મળિ ચાલ છે.

ગુરુ—ભાઈ કુરાનમાં લખેલું છે કે દારૂ હરામ નથી
પણ દારૂની નિસો (કેફ) તે હરામ છે એટલે તું સમ-
જ્યો આપણામાં પણ તેમજ છે દારૂનો હોય નથી પણ
દારૂનો સીસો તામસ ગુણુ ઉત્પન્ન કરે છે અને તેના નિ-
શ્વામાં આત્મીને કંઈ બન રહેતું નથી છતાં તે નિશ્વાની
વૃત્તિ તામસી હોવાને લીધે મારૂ નહર મમે તે કામ અ-
વિચારથી થઈ જાય છે ખીજું તે હું છતાં તેનો ખીજો
ગુણુ હામી છે તેથી આ એન પારકી સીસો ઉપર પણ
તેની કુદખી થાય છે અને તેવાં પાષીષ્ટ કારણોથી વ-

ખતે બપોર અકરમાત થવાનો સંભવ છે જોથી તેનું સે-
વન કરવું નિરર્થક છે પરંતુ બધા અધિકાર અનુસાર
અગર કેટલાક વ્યાધીઓમાં તેને તાપરવાની જરૂર પડે છે
તેવી વખતે વાપરવો પણ પડે છે.

વાતવાળાએ—પીત્તવાળાઓ—કફવાળાએ જમતાંની મ-
ધ્યમાં—જમ્યા પછી—જમ્યા પહેલા.

ફાયદા —પાંડુરોગ, કમળો, મંદાસી, અજીર્ણ, સ્ત્રી-
કાન્ધવર મદ્યડે છે કમોતેજક થેન આપનાર ઉચ્ચવીર્ય છે.

અંગ્રેજીમાં બ્રાન્ડી વ્હીસ્કી વગેરે જાતની પેક અને
શીશબંધ બાંટલીઓ આવે છે.

પાકનો વિધિ.

શિષ્ય—મહારાજ થોડુંક પાક વિષે મને સમજાવશો.

ગુરુ—હા.

શિષ્ય—પાક કયા કયા હશે ?

ગુરુ—સાલમપાક, મુસળીપાક, મરીપાક, આમળા
પાક, હરડેપાક, બદામપાક, ગુંદરપાક, સુંઠપાક વગેરે છે
પણ તેમાં તારે તો માત્ર એક બે પાક જાણવાની જરૂર
છે જો કે દરેક પાકો એકજ રીતે ચાપ છે એટલે પછી
વધારે કંઈ હું તને બાંધુ બાંધુ ચલાવતો નથી દુઃખમાંજ
ઠહું છું સાંભળ.

સાલમપાક.

પ્રથમ ચુલે એક લોટની કદમ ચલાવવી અને તેમાં
દુધ રેડવું તે દુધ ખુબ ઉકળે એટલે સાલમ, મુસળી, કા-
ળીમુસળી, એમને ધામાં મેચણથી મોઢી નાખી દુધમાં
પકાવવું તે દુધના બાગી મુકી આવતો લોચો ફરવો લાલ
રંગનો સધારણ સુગંધીગર આવો ચાપ ત્યારે તેની અં-
દર થી નાખવું અને માસનો છુટો દાણો થવા દેવો ત્યાર

બાદ મુસેથી કિતારી નાંખવું પછી ધક્રનો લોટ અડકનો લોટ બંનેને જુદા જુદા ધીમાં સેકી નાંખવા અને તે લોટનો દાણો પશુ લાલ થાય ત્યારે કિતારી થંડો પડવા દેવો પછી તેમાં થંડુ થએથી જાંડની ત્રણ તારની આસણી કરવી બાદ એખરો, ગોખર, મુંક, મરી, પીપર, તજ, જાયફળ, જીવંત્રી, એલકી, બદામ, આરોળી, પીરતાં, તમાલ પત્ર, કેસર, નાગકેસર, અકલકરો, આસન, ગંઢોડા, ગુંદર આ સઘળી ચીજો તથા પેલો સેકેલો લોટ ચાસણી ભાવે સરવે એકત્ર કરી એક કથરોટમાં ઘાલી ચકતાં પાડવાં સવારમાં શેર ના ખાવું. આ બધી ચીજોનું વજન જેટલો પાક કરવો હોય તે મુજબ લેવાનું છે.

ગુંદર પાક.

શિષ્ય—ગુંદર પાક શી રીતે કરવો.

ગુરુ—આ પ્રમાણે કરવાનો છે. પ્રથમ ધી અને ધક્રનો લોટ સરખે વજને લેવો અને તેને સેકવો નીચે કિતારી થંડો પડવા દેવો પછી તેમાં સાકર કે ગોળ નાંખવું. એલકી તો ૧ નામ કેસર તો ૨ મુંક તો ૨ મરી તો ૨ પીપર તો ૨ કેસર તો ૧ અલમ તો ૧ સાલમદાણ તો ૨ આસન તો ૧ ગંઢોડા તો ૨ ધોળી મુસળી તો ૫ કાળી મુસળી તો ૫ ઠાચાં તો ૫ એખરનાં બીજ તો ૨ ગોખર તો ૫ મુંકાલી તો ૨ તજ તો ૧ તમાલપત્ર તો ૧ જાયફળ તો ૨ જીવંત્રી તો ૧ અકલકરો તો ૧ આરોળી તો ૨ બદામની બીજ તો ૧ પીરતાં તો ૧૦ ખસખસ તો ૫ ખારેક ફેલેલી તો ૨૦ છીણીને કોપર તો ૧૦ મુગર્જાએદાના તો ૧ આવળનો ગુંદર તો ૪૦ સવોળ તો ૧ મળખોળ તો ૧ દ્રાક્ષ તો ૧ એ સરવે ખારીક કચરી સરવેને એકત્ર કરી લાકડા વા-

જવા સવારમાં લાકુ ઝોક ખાવો.

અંદર લરમો નાંખવી હોય તો પ્રવાહ, લોહ, તામ્ર, જાંઘ વગેરે નાંખવી આ પાકા પણ્ય પૌષ્ટીક છે અને ધાતુને ઘટ બનાવે છે.

શુદ્ધ—ભાષ આ સંવળું મેં તને બનાવ્યું તો પણ્ય તેમાં જે આ બાયોકેમીસ્ટ્રી ॥ અને હોમીઓપાથીક રીતીની જે દવાઓ છે તે તો તને ખાસ લાભદાયક છે તે જાણવું.

સુચના—કેટલાક દરદીઓ એવા હોય છે કે પોતે મરવાને માટે તૈયાર થાય છે પરંતુ દવા કમવવામાં તો તદ્દન સમજતા નથી કહેવત છે કે, પહેલું સુખ તે જાતે નથી. શરીર સારું હોય તો લુગડા, ખાવાનું ખટરચ બોજન, દરવા ફરવાનું, બોલવાનું, ખેલવાનું, ક્રીડવાનું, સમગ્રા કર્ય જની શકે છે અને શરીર રોગી હોય, ધ-મ પસા હોય, પણ્ય, રોગથી તેનો વ્યય થતો નથી ઘરમાં જેસી રહેવું પડે કંઈ જગાય નહીં અવાય નહીં કામકાજ થાય નહીં ખવાય નહીં. કદાચ ખાય તો પાચન થાય નહીં નૃત્ય ગાયન મજાગાય નહીં બહાર જઈ શકાય નહીં અને ગમે તેટલા પૈસા ખાતા મળતા હોય તોપણ શું થયું કંઈ ઉપયોગના નથી ઝોક ગરીબ માણસ શરીરનો નિરોગી હોય તો પોતે ધણો ઉદ્ધમ કરીને પોતાનો નિર્વાહ ચલાવે છે તથાપી પૈમાદાર રોગી હોય તો તે પૈસા તદ્દન નિરૂપયોગી છે ગામડાના કેટલાક અગ્રાત દોકો એવું સમજે છે કે મટશે ઘણુંય જોવાખાનું નહીં જશે એવા કંઈ પૈસા ડાકટરને આપવાના વધારે પડ્યા નથી કેટલી બધી તેમની મૂર્ખતા છે. ડાકટર કે લેવો જે પૈસા લે છે તેમાં તે શું વધારે લે છે. દવા આપે દેરા ખાય અને પોતાના ઊકરા કરતાં દરદીની દરકાર તેને વધારે છે તેમાં દેશ હોડી પરદેશવાસી હોય તેમાં તેનું દવાનું ખર્ચ જાય.

ખોરાક ખરચ લુખડા કપડા બહુ ઇ. ચાચ તેમાં રોજ દરજી પાસે
૦-૨-૦ ફી ભે તેમાં તેને આપણે કેટલા પૈસા આપી દઇએ
છીએ વળી વીચાર કરીએ એક તાર આવતો હોય અને
ચાર દીવન કે આઠ દીવસ તારથી માંદા રહીએ તો સા-
ધારણ મજુરની મજુરી પ્રમાણે હીસાબ મણતાં આઠ દી-
વસના ૨-૧-૦ થાય ૦-૪-૦ આના રોજ મણતાં ર.
૨-૦-૦ તું નુકસાન છે તેના બદલ જે કે ત્રણ દીવસ
દરા પીરી અને કઠંટરને રોજની ર. ૦-૧-૦ ફી મણતાં
૦-૧૨-૦ આપના પડે તો આપણને ર. ૧-૨-૦ તો ફાય
દોજ છે. આ પ્રમાણે મગા મણસો સમજતા નથી તેથી
અત્યંત કેવી મુશ્કેલીઓ ખમવી પડે છે તે નીચેના લા-
ખલા ઉપરથી સમજશે.

કોઇ એક નાનું ગામડું હતું તેમાં એક ધનાઢય માણસ
રહેતો હતો પોતાની પાસે ધણાજ પૈસ હતા લોકોને બાજે
ધીરે ખાંધાં કરે એવો પૃથક પૃથક વેપાર કરતો હતો દૈવચોએ
એક દીવસએકું બન્યું કે રાત્રે સુગને માટે બીજાનું પાચરેલું
હતું તેમાં સુનો તેવામાં કુદગતથીજ તેને એકાએક ઉધરસ આવી.
ઉધરસ આવતાં આવતાં એવો મપાટો થયો કે તે ઉધરસ લુપ્ત
તેથી તેનાથી આખી રાત્રી સુવાયુ નહી સવાર થઇ એટલે
આજી બાજીના પાડોસી લોકો કહેવા લાગ્યા કે બાઇ આજે
તો કંઈ આખાં રાત્રી ઉધરસ આવી છે જુઓ રોગનું
મુળ ખાંસી અને લગ્નનું મુળ હાંસી છે માટે જાગવજો
તેનો ઉપચાર કરવો તે લોકોના કહેવાની તેણે કંઈ પણ
દરકાર કરી નહી અને ઉલટો બોલવા લાગ્યો કે જુઓ થયા
ન છે તે થાનું છે મારી પાસે દરામના પૈસા નથી કે વૈલ
માંનીને આપું રજતાં તો ધણું જોર આવે છે કઠંટરને શું
શીશાનું પણી બરી આપતું ને પૈસા મફતના કોડી લેવા

(૧૧૫)

માહારે કંઈ દવાખવા ખાવી નથી એની મેળેજ મોદા ખા-
 ઇને મરી જશે ધણી વખત મને અંનુ થયું છે ને મરી
 મયું છે મારી આખી જીંદગીમાં એક પેસો પણ વેધને
 આપ્યો નથી વૈજયેંઘ બધા જુડા. પાડોસીઓએ ધણી સ-
 મજુન કરી છતાં માન્યું નહીં એમ કરતાં કરતાં એક દી
 વસ જે દીવસ ત્રણ દીવસ દીન પ્રતિ ઉધરસનું ૬-૬ વધ-
 વા માંડયું અને આટલામાંથી ઉઠાની પણ તાકાત ર-
 હી નહીં બધે વાત ફેલાઈ કે ફલાણા ગામમાં ફલાણા બાઇ
 ખીમાર છે ધણી માંદા છે ચાત્રો જોગ જઇએ હવે તે
 ગૃહસ્થ માણસ તેથી તેની ચરખને લીધે ધણી માણસો જો-
 વા આવે તેતા વાસ્તવીક હતું તેનાં સમાવદાલાં વગેરે પણ
 જોવા આવ્યાં તે લોકોએ પણ તેને ધણું સમજાવ્યો પર-
 તું કોઇનું કહ્યું તેણે મન્ય ઠરું નહીં. દીનપર દીન વ્યાધીનો
 જોસ ચઢી ગયો ત્યારે તેને પ્રાગમાં માન પુત્રી હતી તે
 રાત્રે તેની પાસે સારવારમાં બેઠેલી હતી તેણે કહ્યું પીતાજી
 આપણી પાસે હજારો પૈસાં છે તે શું કરવાના છે માટે મમે
 તે ડકટરને બોલાવાની રજા આપો અને હમને લાગે છે કે
 વેધ વગર વાટ જડે નહીં. મમે તેટલો ડાહ્યા માણસ હોય
 તો પણ ખીજાને વાત પૂછવી પડે છે અને આ તમને
 ક્ષય થાય થયો તમે નહીં જીવો હાં માફ માનો આખી રાત્રી
 હોકરીએ માથાફાડ કરી ત્યારે પેલા માણસે હા પાડી તુર-
 તજ ડકટરને બોલાવવામાં આવ્યા ડકટર આવ્યા તપાસી
 દવા આપી શીના ૩ ૨-૦-૦ આપ્યા ડકટર આલામ.
 દસ પંદર દીવસ દવા ખાધી સાધારણ આરામ થવા આ-
 વ્યો એટલે જાણે હવે ડકટરને પૈસા આપવા પડશે એટલે
 ડકટર સાફજ તમારી દવાથી મને ખીલકુલ આરામ થતા
 નથી તમારી દવા સાચી નથી હિલકું મને હરદ વધ્યું ડકટર

સાહેબ બોલ્યા બાપ તમને જ્યારે ખાટલામાંથી ઉઠાવું નહોતું એવા બીમાર હતા અને હવે હરતા ફરતા થયા તો પણ કહો છો કે મટવું નથી ત્યારે હવે તમને ઉચ્ચમાંજિયુ જે મીક-શ્વર છે તે આપવામાં આવે છે છતાં પણ જ્યારે તમે આમ કહો છો ત્યારે ના ઇલાજ, વ્યાધીની દવા કરશું પરંતુ માણસના વિચારની દવા કરવો નથી ખેર તમારી ધ્યાન-માં આવે તેમ કરો. આટલું બોલી ડાક્ટર મૌન રહ્યા બાદ તે ગૃહસ્થ દવાખાનામાંથી આવતો થયો અને પોતાને ઘેર આવી પોતાની દીકરીને કહેવા લાગ્યા બેટા આજ ખરું કામ સાધી દીધું. પેલા ડાક્ટરનો ફેંસો કરી દે. આપણે એક પાછ પણ આપવી પડશે નહીં અને અરધું દરદ મટાડ્યું છે હવે સાધારણ છે તેના શું હીસાબ છે કયાંય ગોદા ખાતું ખાતું મટી જશે એચાર દીવસ વહી ગયા બાદ પોતાની દીકરાને કહે છે કે બેટા તું તારે ઘેર જ માહારે હવે કંઈ કામ નથી. દીકરી પોતાને ઘેર ગઈ વળી બાપ સાહેબને દરદ પલટાયા માંડ્યું વળી ફરી પેલા ડાક્ટર પાસે જઈ પહોંચ્યા સાહેબ તમારાથી મને મટ્યું હતું પણ મેં પુરી દવા કરી નહીં અને ૨૨૦ દરદ ઉભળ્યું તમારે લેવું હોય તે લ્યો ડાક્ટર ધણા વીઢાન ડાહ્યા અને અનુભવી હતા તેની લુચ્ચાઈનાં વચનોના શબ્દોની સાથેજ બોલી ઉઠ્યા કે બાપ હવે તે કામ માહારાથી જતી થકે તેમ નથી બીજાની પાસે જાઓ વળી ત્યાંથી ગામમાં બીજા દેશી વૈદ્ય પાસે જઈને પોતાની હકીકત કહેવા લાગ્યા વૈદ્યરાજ આજ શ્રી લાગ્યો નથી દવા આપો હવેને ફેરે સમઠા ૨-૦-૦ લેતો આવીશ વેદનાજે પડીકાં બાંધી આપ્યાં કે તુરત બાપ સાહેબ ગપાટી ગયા વળી બીજે ફેરે બીજા પાસે એમ ધણા વૈદ્યોની મુલાકાત લીધી કુદરત પોતાનું

કર્તવ્ય છોડતી નથી જેથી કોઈ વૈધની કેવી ધારણા હોય તે કોઈની કેવી ધારણા હોય તે પ્રમાણે વળી કોઈની એવી દવા ખાવામાં આવી કે છાતીમાંથી લોહી ટુટી પડવા માંડ્યું અને અંતે સ્વર્ગસ્થ સ્થાનમાં વિદાયગીરી લઈ ગયા અંત્યે સસ્ય મેલ જાયતે ॥ એ પ્રતોષ પ્રમાણે છેવટે સત્યનો જય થાય છે માટે કોઈ વખત પોતાની હરામ દાનત રાખી કામ કરવું નહીં.

૨-વળી કેટલીક વખત એવું પણ જોવમાં આવે છે કે કેટલાક સ્વાર્થીઓ નાનાં ગામડાંના અંદર પોકારતા સાંભળવામાં આવે છે તે જોશે છે કે કોઈને દવા કરાવવી છે વળી કોઈ જોણાવે વૈદરાજ અહીં આવો શાની દવા કરોછો હું બધાની દવા કર્યું ત્યારે મને ધાનુ જાય છે તેની દવા આપશો શું લેશે, બાઈ દવા મફત આપીએ છીએ હવે મફત દવા કોને જોડી લાગે ડાકટરો તો પૈસા મફત લેછે એવું લોકો જાણે છે તેના કરતાં આવી મફત દવા મળે તે શું માડી.

પુરતજ પેલા વૈદરાજે શીશીમાંથી દવા કાઢી જોજો આતો ખાસ ૫૦૦ પુટની હંચી અબ્રક જરમ છે પણ તેની સાથે તમારે લીલનું મુળ, જોડીઆ થોરનું ટુલ, લીલી મુસળીનું પાન એટલાંવાનાં દુધમાં પીવાં પેત્રો પૂછે બાઈ આ ચીજો ક્યાં મળશે આ સખળી ચીજો તમને મળીને ત્યાં મળશે અને હમારી પાસેથી લેવી હશે તો હશે, આપીશું ત્યારે તો બહુજ સાફે બાઈ સાફે તમારી પાસેથી, આપો ત્યારે તો બહુજ સાફે હું ક્યાં જોગવા જમન જુઓ બાઈ તમે કોઈ સદરનાથો લાવશો તો તમને મીઠ પડશે અને હમારી પાસેથી લીધેલી મોઢી પડશે તે સુરત, મુંબાઈ વગર મળતાં નથા આનાં કેટલાક આકર્ષક

પચનો બેલી પેલાને ફમાની કાસેસ કરે મામડાના જો-
ના દીક્ષના ભેદ તેના બેલવાના વચનપર ફમાન જલ
પછી તે કહેશે કે જુઓ આ ખાસ તમારી ધ્યાની ખાતર-
જ તમને આપું છું લાવો ચાલો આ તથુ જથુસોનો ૩.
૧-૮-૦ આપી છીએ એટલે પેલા માણસ રૂપીએ આપે
છે વૈદ્યરાજ એ તથુ પડીકા બાંધી આપે છે આવી રીતે
મામમાંથી એ ચાર બોળા માણસ હાથમાં આવે તો પણ
વૈદ્યરાજના હાથમાં તો દીન પ્રતિ તથુ ચાર રૂપીઆ પડે
હવે દવા ખાવી સર કરે તેમાં તેમનું કાંઈ વળે નહીં પછી
બેલે માર હાહર મને એક વૈદ્ય છેતરી ગયો હવે પોતાની
મેળે તેવા માણસોથી હાથ તેની સાવચેતી કરતા નથી
અને પેલા ફમારા જેવા બીજા સ્થાનીક વૈદ્યોની પણ ધર-
ણા બાધે છે મારે આવા અચ હપચારેકા પાસે અમર તે-
મના સપાટમાં ફમારું એ એક તદન અણુસમજ બરે-
લી વાત છે.

શિષ્ય—મહારાજ આંખમાં કદાપી લેપ કરવાની
દવા હોય તો નેનો લેપ થ.પ? આંખવાની હોય તો અંજન
થાય પણ અંગ્રેજી દવાઓનાં આંખમાં દીપાં મુકવાનાં
હોય છે હવે તે દીપાં મુકવાં તે શીશીથી આંખમાં
મુકીએ તો દવા બધી હળી જાય ત્યારે એ દવાનાં દીપાં
આંખમાં શી રીતે અને શું ઓળખવી મુકવાં.

મુર—આંખમાં દીપાં મુકવાની કાચની શીશી આવે
છે અને તેને એક રખરની ટોટી લગાડી હોય છે. આ
શીશીને અંગ્રેજીમાં અઇડ્રૂપ કહે છે. એ કાચની
જુમળી શીસીમાં થાલી રખરની હપરની ટોટી દમાવવી
અને પછી મુકી દેતી એટલે દવા શીશીમાં ખરાશે પછી
તેનાથી આંખમાં દવા મુકવી પણ બધું બ્યારે તે આ-

(૧૧૬)

વાત અંજારી ત્યારે હવે હું બીજા પણ થોડી હકીકત તને સમજાવું.

પીચકારી.

ફેટલીક વખત કાન પાકતા દરદીએ હોય છે તેમાં કાનમાં પર હોય પરથી કાન બરાબ મએલો હોય કાનમાં દવા જઇ શકતી હોય નહીં તે વખતે કાચની અમર બીજા કોઇ પણ પીચકારીથી કાન ધોવો જોઇએ. કાન ધોતી વખતે પાણી સાધારણ મરમ સેવું અને તે પાણીની અંદર Acid Boracic (એસીક બોરેસીક) નાંખવી અને તે પાણીથી કાન ધોવો જોઇએ.

સુક્ષ્મદર્શક યંત્ર.

સુક્ષ્મદર્શક યંત્રનો કાચ આવે છે એ કાચથી આંખના ખીલ, મોતીઆ, પડળ આંખે વળેલી જારી, આંખમાં પડેલું ડુલું વગેરે સહેલાઈથી તપાસી જાણાય છે વળી કોઇ કોઇ વખત આંખમાં ઝીણી રેતી યા ધાસનું તથા ખડું વખતપર પડે છે અને આંખને ઘણીજ રીતે તપાસવા છતાં હાથ લાગતું નથી તેવે વખતે એ યંત્રનો ઉપયોગ કરવાથી આંખમાં પડેલી મમે તેવી ઝીણી વસ્તુ પણ જલદી મળી આવે છે અને તુરત આંખ આરામ ઉપર આવે છે.

શુદ્ધ—મ'ઈ વળી બીજું પણ હું તને ફેટલુંક જણાવું છું કોઈપણ દવા શીશીમાંથી યાદરી હોય ને હાથવતી મહવી નહીં પણ આકુવતી કાઢતી અને મલમ પડાને માટે કાતરનો ઉપયોગ કરવો.

(કાન.)

(B. C ૨)

જે કાન પાકતો હોય તે.

(૧૨૦)

6x

no 12 Silised (સીલીસીઆ) કાનને ઘોષ સાફ કરીને કાનમાં દવા બબરાવવી જગર કાનમાં દવાનાં ટીપાં નાખવાં.

શિખ્ય— શામાટે પરહેજ પાળવી.

ગુરુ—તેલ મરચુ હીંગ આમલી ઇં ની પરહેજ રાખવી પણ તે ક્યાં સુધી કે જ્યાં સુધી દવા ખાવાની ચાલતી હોય ત્યાં સુધી અને દવા ખાવાની અંધ કરી એટલે પરહેજ રાખવાની જરૂર નથી. કેટલાક એમ કહે છે કે પરહેજ પાળવી એતો મુખ્યજ છે અને તેનાથી કોષપણ વખત વ્યાધી થતો નથી દવા ખાઇએ તેના ફાયદા કરતાં પહેલો ફાયદો પરહેજ કરેછે કેટલાકતો વળી જીંદગી સુધી મીઠુ ખાતા નથી તો કેટલાક ખટાસ ખાતા નથી તો વળી કેટલાક હીંગ ખાતા નથી વળી ને કેટલાક આખી જીંદગી સુધી સોપારીને પણ અડકતા નથી આવું જે લોકો સમજે છે તે કેટલેક અંશે સત્ય બાસતું નથી તેનું કારણ એક મહાન વિદ્વાન વેત્તા ડક્ટર સુસ્તર પોતે જણાવે છે કે આણુસનું આખુ શરીર ખાર ક્ષારોથી બંધાયેલું છે તેમાં કાંઈ ક્ષાર ન્યુન થાય ને કોષ ક્ષાર અધીક થાય તેથી વ્યાધી થવાનું કારણ છે હવે તેલ, મરચુ હીંગ આમલી ખાવાનું એવું પ્રયોજન છે કે તેઓ પણ શરીરમાંના કેટલાક ક્ષારો પુરા પાડે છે અને કેટલાક વધારેલા ક્ષારને ઘટાડે છે તો કેટલાક ઘટાડેલાને વધારે છે માટે ફરકને કષ્ટ આપી જીંદગી પરહેજ રાખવી એવું તો છે જ નહીં. વળી કેટલાક એવું કહે છે કે.

હાહરો.

દુધ સાકરને એલચી, વરીયાળીને દ્રાક્ષ;

જો શરીરનો ખપ કરે, તે પાંચે વસ્તુ રાખ.

(૧૨૧)

એકંદરમાં આ કહેવત ખરી છે કે માણસ જન્મ
છે ત્યારથીજ તેનો કુદરતી ખોરાક દુધ છે તો પછી બધાં
ના કરતાં હમેશાં દુધ પીવું વધારે સારું છે. ઠીક જ્યા
આ પ્રમાણે હમેશાં કુદરતી નીચમોનું અવલોકન કરોછે
ત્યારે કુદરતના ખીજ કાયદા કેમ પાળતા નથી ફાવતો કા
વદો પાળવો અને નહી ફાવતો ફેંકી દેવો એક તરફ
હમેશાં વિશ્વાસક્ષમ રહેવું એ કાયદાનું ઉલ્લંઘન છે અ
ખીજ બાજુ દુધને પીવું જારી રાખવું ને પરહેજ પાળ
જવી તેથી તમોને બ્યાધી નહી થાય ? નાના થશેજ. નિ
યમો પાળવાની તમને માહિતગારી નથી એક છોકરાને અ
વતરે ત્યારથી તેના બાપે દુધ ને સાકર દરરોજ ઉકાળી ઉકાળ
દીવસમાં ત્રણ ત્રણ વખત પાવા માંડ્યું તેવી રીતે તે છો
કરો પંદર વરસનો થયો ત્યાં સુધી પાયા કર્યું તેથી તે
પરીણામે ક્ષય રોગ થયો તે છોકરાને મટીતો ગયું પણ
તેવા સેવનથી બ્યાધી તો થયો માટે પથ્ય પાળ
વાની જરૂર છે તેની સાથે પથ્ય પાળવી તે નકામ
પણ છે.

શિષ્ય—ધાતુઓની ભરમો ફાયદો નહી કરતી હોય
તેનું શું કારણ ?

ગુરુ—ભાઈ તે આપણી સમજ ફેર. અગાઉ આપણે
ખતાવી ગયા તે ડાક્ટર સુસ્થરના અભિપ્રાય મુજબ સરી
રમાં બ્યાધી થવાનું કારણ ક્ષારની ન્યુનાધીકતા, તું ત
પાસ કરકે એક કલાક કેટલી જોતની વનસ્પતીમાં મર
જાય છે. આમલીની ખરવડ, અજમો, ભાંગ, મઠી, પીપ
જાની ખરવડ ૫૦ માં ભરમ થાય છે. આપણે જાણુ
એકંદરે કે આમલી, પીપાળો, અજમો, મઠી, ભાંગ ૫૦

માંથી પેલી કલાઇ કયો કાર ગૃહણ કરી મરી જાય છે
જેમાં એટલે જે વનસ્પતિમાં તે મરી તેણે જુદી જુદી
જાતના કારો ગૃહણ કર્યા હવે દરદીના શરીરમાં અમુક ક-
યો કાર કર્યો થયો કે વધ્યો અને આ વનસ્પતિથી મારે-
લી કલાઇ તેજ ખુરેલો કાર પુરો પાડે છે કે કેમ અમર
વધેલા કારને કયો કાર પડાડે છે તે અવિહતાથી જાણી
શકાય નહીં મારેજ તે ધાતુઓ કેટલીક વખત કાપદો ક-
રતી નથી તો તે સરવેની ખરાબર તપાસ કરવી અને હવા
આપવી તેથી આરામ થયા સીવાય રહેશેજ નહીં. જેટલાં
જીવન તત્વો ધાતુઓમાં રહેલાં છે તેટલાંજ જીવન ત-
ત્વો વનસ્પતિઓમાં હોય તેમ બાસતું નથી. સાધારણ
એકજ દાખલો.

શિષ્ય—જીવન તત્વો શામાં રહેલાં છે.

ગુરુ—કષ્ટએ હીરણ્ય ગર્ભની શ્રાવણ બંધાય છે. તે
શ્રાવણમાં ફક્ત પાંચ ગંધકથી તાંબુ મારવામાં આવે છે અને
તે તાંબુ બરમ પ્રવાહ મોતી સોનું કસ્તુરી એટલુંજ એકત્ર
કરી તેને ગંધકમાં પકાવેથી માત્રા થાય છે જ્યારે માણસ
છેલ્લી હેડકીમાં હોય છે અને મરણ પચારી ઉપર સૂતેલો
છે તે વખતે તે દરદીને હીરણ્ય ગર્ભની માત્રા ઘસીને મા-
વાથી એકદમ સાવધ મધ જવાબ આપે છે ને કાંઈ કાંઈ
ખતી પણ જાય છે તેવે વખતે બીજી સંધ્યા હવાઓ નિ-
શ્ચળ જાય છે. ત્યારે આ હવા માવાથી કામ શીઘ્ર થાય છે
આટલાંજ દાખલા ઉપરથી સાધારણ સમજાઈ આવે છે કે
આ માત્રામાં જીવન તત્વો રહેલાં હોય છે જ્યારે માત્રામાં
જીવન તત્વો રહેલાં હોય છે તો તે તત્વો પેલી અન્યથેથી
ધાતુઓમાં રહેલાં છે એમ અમુકપણે જણાય છે. તેથી

(૧૨૩)

દરેક માણસને હવા આપવી પણ તેનો વીચાર કરીને આપવામાં આવે તો જરૂર હાયદો યથા સીવાય રહેતોજ નથી એતો ખુલ્લુંજ છે.

બરોળ (પ્લીહ)

આ બરોળનો વ્યાધી કેટલાક માણસોને થએલો જોવામાં આવે છે. તાવ આવવાથી કેટલાક પુષ્કળ પાણી પીપી કરે છે તેથી અગર કેટલાકને પીતકર કફકર ઈં પદાર્થોનું અનીયમીત સેવન કરવાથી અગર કેટલીક વખત ઘણા દીવસ તાવ આવે છે ને તાવ જતો રહે ત્યારબાદ જુલામ નહીં લેવાથી અત્યંત કસરતથી અસંત મૈથુનથી ટાઇમ બે ટાઇમ જમવાથી વજેરે કેટલાંક કારણોથી આ વ્યાધી ઊત્પન્ન થાય છે વગી સ્ત્રીઓને પણ આ વ્યાધી થએલા હોય છે તેમને પણ કેટલાંક ઉપર મનાવેલાં કારણોથી અગર ખીલકુળ અટકાવ (રજસ્વલાપાર્શ્વ) નહીં આવવાથી તે દરદ યવાનો સંભવ છે બરોળને માટે નીચે મુજબ કીયાઓ કરવી.

(N. I)

અગાઉ ખનાયા પ્રમાણે શંખ ભસ્મ કરવી તે શંખ ભસ્મ અને લીંબુનો રસ ખંનેને મેળવી સવાર સાંજ પીવું.

અગર.

કોડીઓ શેર ૦૮ અને લીંબુનો રસ શેર ૧ એક શીશાની અંદર ભરવું શીશાનું મોઢું બંધ કરી તેને એક કોદરાની કોડીમાં કાઢવો. આસ ૧ રહેવા દેવો ત્યારબાદ તેને કઢાકવું પછી તેને દરરોજ પીવું. માત્રા ૩૦ દીપાં. દીવસમાં ત્રણ વખત.

(૧૨૪)

અગર.

આકડો આંગલી યુવર હંધેડી ખરસાણી પીલુડો
તેમના ક્ષારો કાઢવા અને શોષેલા પંચ ક્ષારો તે સરવેને
સરખે વજને મેળવી મધ સાથે સેવન કરવું.



(૧૨૫)

શાન્તી થાય કનેશ મટે.

૭૭	૮૪	૨	૭
૬	૩	૮૨	૮૦
૭૩	૭૯	૮	૧
૪	૫	૭૧	૮૨

રવીવારે લખી દાણામાં
નાખિતો દાણા શલે નહીં.

૬૮	૭૫	૨	૭
૬	૩	૭૨	૭૧
૭૪	૬૯	૮	૧
૪	૫	૭૦	૭૩

બાળક રડતુ રહે.

૧૭	૨૪	૨	૭
૬	૩	૨૧	૨૦
૨૩	૧૮	૮	૧
૫	૬	૧૯	૨૨

રવીવારે લખી બીને કોટે
બાધેતો બી સાસરે રહે.

જંમુ	જંમુ	જંમુ	જંમુ
જંમુ	જંમુ	જંમુ	જંમુ
જંમુ	જંમુ	જંમુ	જંમુ
જંમુ	જંમુ	જંમુ	જંમુ

જાહેર ખખર.

ભસ્મો.

નામ.	તો. ૧ ની કીમત.
	૩-આ-૫ા.
તામ્ર ભસ્મ.	૪-૦-૦
ખંમ્ર ભસ્મ.	૪-૦-૦
લોહ ભસ્મ.	૨-૦-૦
મવાલ ભસ્મ.	૪-૦-૦
છીપની ભસ્મ.	૨-૦-૦
ચંખ ભસ્મ.	૦-૮-૦
કોડી ભસ્મ.	૦-૮-૦
ખરપર.	૦-૮-૦

તે શીવાય દરેક જાતની ભસ્મો અમારી પાસેથી મળશે.

વટીઓ.

લઘુવસંતમાલિની.	૨-૦-૦
મધ્યવસંતમાલિની.	૧૭-૮-૦
બૃહત્-મધ્યવસંતમાલિની	
મહાજ્વરાં કુથ.	૪-૦-૦

વસંતકાલીન ચૂલું હોગાલક ચૂલું વજેરે વજેરે દરેક જાતની દેશી અંગ્રેજી હોમીઓપાથી બાયોકેમીસ્ટ્રીની તેમજ ડોક્ટરોને પીવાની શીશીઓ વજેરે સરવે દવાઓ હ-મારે લાંબી મળી શકશે.

(૧૨૭)

જીલાખની ગાળીઓ.

હમારી જીલાખની ગાળીઓ એવી છે કે તેનાથી એક મહીનાના બચાથી માંડીને વૃદ્ધ સુધીનાને નબળા બાંધા વાળાને પુરુષ કે સ્ત્રીને દરેકને માફક આવે છે. ઠાઠ માથુસ-ને બીલકુલ તુકશાન થતું નથી. અને જીલાખ સારો આવે છે એવો ઊત્તમ રીતે બનાવવામાં આવેલો છે ગાળી નંબર ૪ ની કીમત રૂ ૦-૦-૩ ધણા માથુસો હમારી પાસેથી લઈ લેવા છે.

સીઓને માટે ખાસ.

સીઓનાં દરેક જાતનાં દરદો જેવાં કે પ્રદર, બણા જીના વખતથી આવતો તાવ શરીરનું સુકાવું હાડજીવર જી-જીવર હમેશાં રહેવો ધાતુશ્રાવ ઊધરસ ખાંસી દમ વાયુનાં દરદો વગેરે ઉપર આ હમારી દવા અકશીર છે ફાયદો ન-હી થાય તો અડધના પૈસા પાછા આપીશું. આ દવા સંખ-ધી હમારી પાસે ધણાં સરટીપીકેટો છે. મરદોને ધાતુક્ષય ક્ષય હમેશાં શરીરમાં રહે તો તાવ ઊધરસ વગેરે ઉપર પણ સારી અસર કરે છે હમેા સરવેને ખાસ બલામથુ કરીએ છીએ તો હમારી મુલાકાત લેવા ચુકશે નહી. કીમત પ-ડીકાં ૨૧ ની પડીઓના રૂપીઆ ૧૦-૦-૦ પોપ્ટેજ વી. પી. જીડું.

પ્રવાલ અને લોહજરમ.

હમારી દરેક જરૂરોમાં પ્રવાલ અને લોહજરમ એવી રીતે બનાવવામાં આવી છે કે લોહજરમ તદ્દન અંદ્ર સર્વ સંયોગી પ્રુટી છે તે જરૂરને પ્રુટ નંબર ૮૦૦ જીડી જીડી રીતી-

(૧૨૮)

ના ચઢાવેલા છે. પાંડુરોગ કમળો પ્રમેદ વાયુ ચક્રી વાયુ
ધાતુની ક્ષીણતા અને પીત્તનાં યએલાં તમામ દરદો સારાં
કરે છે. આંખે પીત્તથી ઝાંખ વળતી હશે તો તે પશુ મટી
જાય છે મંગાવી ખાત્રી કરો. પ્રવાળને પશુ બિત્તમ રીતે સા-
રા પુટો આપી જનાવવામાં આવી છે. કીમત બંને ભસ્મો-
ના તેલા એકના રૂ. ૪-૦-૦ છે.

શંકરલાલ પી. ત્રીપાઠી.
સુ. પંડોળી.





